

Güvenlik Stratejileri Dergisi

The Journal of Security
Strategies

ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR
VE LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK STRATEGIC STUDIES
AND GRADUATE INSTITUTE

Cilt / Volume: 18
Sayı / Issue: 43
Aralık / December 2022

BASKI / PRINTED BY

MSÜ Basım ve Yayınevi Müdürlüğü / TNDU Printing and Publishing Office

YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ / CORRESPONDENCE AND COMMUNICATION

Millî Savunma Üniversitesi
Atatürk Stratejik Araştırmalar
ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Yenilevent / İSTANBUL
TÜRKİYE

Web: gsd.msu.edu.tr/
dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrtrj

E-posta: makale@msu.edu.tr
guvenlikstratejileri@gmail.com

**MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR
VE LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK STRATEJİLERİ DERGİSİ**

**TURKISH NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
ATATÜRK STRATEGIC STUDIES
AND GRADUATE INSTITUTE
THE JOURNAL OF SECURITY STRATEGIES**

Cilt/Volume: 18 • Sayı/Issue: 43 • ISSN 1305-4740 • E-ISSN 2822-6984
Uluslararası Hakemli Dergi / International Peer-Reviewed Journal

**Atatürk Stratejik Araştırmalar
ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
adına Sahibi ve Sorumlusu**   **Owner on behalf of
Atatürk Strategic Studies
and Graduate Institute**

Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Editör / Editor

Prof. Dr. Gültekin YILDIZ (MSÜ, KHO, Ankara, Türkiye)

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Dr. Öğr. Üyesi Barış ATEŞ (MSÜ ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Öğr. Gör. Esra Ecem ŞAHİN (MSÜ ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Arş. Gör. Alperen Kürşad ZENGİN (MSÜ ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

İngilizce Dil Editörü / English Language Editor

Öğr. Gör. Dilek KARABACAK (MSÜ ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Güngör ŞAHİN (MSÜ ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Doç. Dr. Zeynep SELÇUK (MSÜ ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Barış ATEŞ (MSÜ ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKSOY (MSÜ ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

TARANDIĞIMIZ VERİTABANLARI / DATABASES INDEXING OUR JOURNAL

ULAKBİM TR DİZİN
Sosyal Bilimler Veritabanı

SOBİAD Atıf Dizini
Index Copernicus

Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü yayını olan Güvenlik Stratejileri Dergisi, yılda üç kez Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir; Millî Savunma Üniversitesi ve Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

The Journal of Security Strategies is an international peer-reviewed journal and published tri-annually in April, August, and December. The opinions, thoughts, postulations, or proposals within the articles are but reflections of the authors and do not, in any way, represent those of Turkish National Defence University or of Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute.

DANIŐMA KURULU / ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. Talat CANBOLAT (Millî Savunma Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. İsmail ÇOŐKUN (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Burak Samih GÜLBOY (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. YaŐar GÜRBÜZ (Özyeğın Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Toğrul İSMAYIL (KahramanmaraŐ Sütçü İmam Üniversitesi, KahramanmaraŐ, Türkiye)
- Prof. Dr. R. Kutay KARACA (İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Hikmet KIRIK (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. YaŐar ONAY (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Murat ÖZGEN (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Hasip SAYGILI (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. İlyas TOPSAKAL (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Mesut UYAR (Antalya Bilim Üniversitesi-Türkiye)
- Prof. Dr. Abdülkadir VAROĞLU (Başkent Üniversitesi-Türkiye)
- Prof. Dr. Gültekin YILDIZ (Millî Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu, Ankara, Türkiye)
- Prof. Dr. Tuncay ZORLU (İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Doç. Dr. Öner AKGÜL (Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir, Türkiye)
- Doç. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA (İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye)
- Doç. Dr. Hakkı Hakan ERKİNER (Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Dr. Öğr. Üyesi Gökhan AK (Ayvansaray Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Dr. Öğr. Üyesi Atahan Birol KARTAL (Beykent Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Dr. Öğr. Üyesi Dorota DOMALEWSKA (War Studies University, VarŐova, Polonya)
- Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Dr. Giovanni ERCOLANI (University of Murcia, Murcia, Spain)

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Büyük Strateji Çalışmaları için Bir Kılavuz: Siyasî ve Askerî Perspektif.....	517
A Guide to Grand Strategy Studies: Political and Military Perspective Baybars ÖGÜN	
Baltık Ülkelerinin Batı Yöneliminin Tehdit Dengesi Kuramı Bağlamında Analizi	547
Analysis of the Western Orientation of the Baltic Countries in the Context of Balance of Threat Theory Sezgin KAYA	
Niger Delta Environmental Degradation: Reciprocal Process between Micro-Regional Environmental Governance and Macro-Regional Security Governance	579
Nijer Deltası'nda Çevresel Bozulma: Mikro Bölgesel Çevre Yönetimi ile Makro Bölgesel Güvenlik Yönetimi Arasındaki Karşılıklı Süreç Süleyman Orhun ALTIPARMAK	
Kritik Altyapıların Yabancı Literatüründeki Görünümü: Bir Bibliyometrik Analiz	615
Appearance of Critical Infrastructures in Foreign Literature: A Bibliometric Analysis Kaya Ali LEKESİZGÖZ	
Türk Ordusunda Kadının Yeri: Tarihi Perspektiften Bir Değerlendirme	655
The Status of Woman in the Turkish Army: An Evaluation from a Historical Perspective Erdal KORKMAZ	
Yayın İlkeleri	683
Submission Guidelines	687

Büyük Strateji Çalışmaları için Bir Kılavuz: Siyasî ve Askerî Perspektif

A Guide to Grand Strategy Studies: Political and Military Perspective

Baybars ÖĞÜN*

Öz

Bu çalışma, büyük strateji kavramının belirsizliğinin sebeplerini araştırır. Çalışmanın temel çıkış noktası ise literatürde, büyük stratejinin ilişkili olduğu diğer kavramlara karşı tek bir konseptte konumlandırılmamasıdır. Büyük stratejiye dair kavramsal belirsizliği ortaya koyabilmek için literatürdeki strateji-politika ilişkisinden yola çıkılarak yapılan bazı büyük strateji tanımları ile çeşitli kavramsal düzeyler karşılaştırılmaktadır. Bu çalışmanın başlıca argümanları şunlardır: Gözlemlenen kavramsal belirsizliğin temel sebeplerinden biri, bir tür strateji olan büyük stratejinin aynı zamanda bir tür politika olarak kabul edilmesidir. Ayrıca büyük stratejinin, askerî ve siyasî düzeylerdeki hiyerarşik konumunun netleştirilememiş olmasıdır. Bu çalışma, büyük strateji kavramı hakkındaki yaklaşımları ortaya koyarak, literatürün taranması adına daha sonraki çalışmalar için bir kılavuz sunmayı amaçlamaktadır. Buna göre büyük stratejiye dair tanımlamalar iki kavramsal düzeyde incelenmektedir. Birinci kavramsal düzey, askerî perspektifte 'taktikler, operasyonlar ve stratejiler' olarak sunulurken, ikinci düzey ise siyasî perspektifte 'dış politika ve ulusal güvenlik' olarak ortaya konulmaktadır. Bu çalışma, büyük stratejinin tespit edildiği karar verme süreçleri ve karar vericileri etkileyen faktörlerle ilgilenmemektedir. Bu bağlamda büyük strateji, hipotetik olarak ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Strateji, Politika, Büyük Strateji, Dış Politika, Ulusal Güvenlik.

Abstract

This study explores the reasons for the uncertainty of the grand strategy concept.

---

* Arş. Gör. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kırşehir, Türkiye, ORCID: 0000-0002-3656-0611, e-posta: baybars.ogun@ahievran.edu.tr

Geliş Tarihi / Submitted: 04.07.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 10.11.2022

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

The main starting point of the study is that grand strategy cannot be positioned in a single concept against other related concepts in the literature. To reveal the conceptual uncertainty about grand strategy, some grand strategy definitions based on the strategy-policy relationship in the literature and various conceptual levels are compared. The main arguments of this study are as follows: One of the main reasons for the observed conceptual uncertainty is that grand strategy, which is a kind of strategy, is also accepted as a kind of policy. Moreover, the hierarchical position of grand strategy at the military and political levels has not been clarified. This study presents the definitions of the grand strategy concept and provides a guide for further studies in the literature review. In this respect, the study examines the definitions of the grand strategy concept at two conceptual levels: The first level is presented as “tactics, operations, and strategies” from the military perspective, while the second level is presented as “foreign policy and national security” from the political perspective. This study does not deal with the decision-making processes in which grand strategy is determined or with the factors that affect decision-makers. Within this context, grand strategy is considered hypothetically.

Keywords: *Strategy, Policy, Grand Strategy, Foreign Policy, National Security.*

Giriş

Büyük strateji, askerî strateji gibi yeni bir terimdir; ancak kavram olarak eskidir.¹ Büyük strateji, ilginç bir kavramdır. Uluslararası İlişkiler² literatüründe büyük stratejinin tanımlanması ve diğer kavramlarla ilişkisinin kurulmasında ciddi bir belirsizlik gözlemlenmektedir. Üİ'nin en tanınmış akademisyenleri de dahil olmak üzere, konuyla ilgilenen pek çok yazarın birbirleriyle çelişen yaklaşımları bulunmaktadır. Sosyal bilimlerde bir kavram hakkında yorumların çeşitlenmesi onun hermenötik karakterinden kaynaklansa da büyük stratejiye yönelik mevcut boşluk, felsefî bir ilgi uyandırmaktadır. Farklı yaklaşımlar, kavramlar veya söylemler, büyük strateji olarak nitelendirilebilmektedir.

---

¹ Mesut Uyar'ın askerî stratejiye dair terim-kavram ayrımı, bu çalışmada büyük strateji için de uygun görülmektedir. Bkz. Mesut Uyar, “Askerî Strateji: Tarihi bir Perspektif”, Ali L. Karaosmanoğlu ve Ersel Aydın, (ed.), *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 151. Ali Karaosmanoğlu, “bu terimin 18. yüzyıldan önce mevcut olmaması, onun daha uzak geçmişi kapsayacak şekilde kullanılmadığı veya kullanılmayacağı anlamına gelmez” diye yazar. Bkz. Ali L. Karaosmanoğlu, “‘Büyük Strateji’nin Anlamı ve İşleyişi”, Ali L. Karaosmanoğlu ve Ersel Aydın, (ed.), *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 7.

² Çalışma boyunca Uluslararası İlişkiler disiplini, Üİ şeklinde kısaltılarak ifade edilecektir.

Bir liderin sözleri, beyanları,³ bir hükümetin veya siyasî partinin programı,⁴ askerî kurumların siyasî otoriteye tavsiye belgeleri,⁵ dış politika pratikleri ve davranış eğilimleri,⁶ ulusal güvenlik strateji belgeleri⁷ veya ulusal çıkarları temsil ettiği ve dış politikayı yönlendirdiği ileri sürülen temel ilkeleri ve kalıplaşmış düşünme biçimleri,⁸ birer büyük strateji olarak ele alınabilmektedir. Ayrıca bir tür stratejinin mi yoksa politikanın mı tartışıldığı net değildir. Büyük stratejiyi bazı yazarlar strateji, bazıları ise politika⁹ olarak değerlendirirler. Bu durumda literatürde ciddi bir sorun karşımıza çıkmaktadır: ‘Kavramsal belirsizlik’. Sosyal bilimlerin en sık yaşadığı sorunlardan biri, bu tür belirsizliklerin kanıksanmasıdır.

Literatürde büyük stratejinin tanımlanmasında başlayan belirsizlik, kavramsal düzeylerdeki uzlaşmazlıklara kadar uzanmaktadır. Paul Miller, ABD’nin beş ayaklı büyük stratejisi olduğunu belirtirken, Soğuk Savaş sonrasında liberalizmin yüceltiği demokratik barışın küresel düzeyde inşasını, bir tür büyük strateji olarak ortaya koyar. Amerikan büyük stratejisinin diğer ayakları; anavatanın dışarıdan bir işgale karşı korunması, büyük güçler arasındaki denge politikasının sürekliliği, sistemdeki haydut devletlerin cezalandırılması ile güçlü ittifaklara ve yönetim ilişkilerine

---

³ Bu yaklaşım için bkz. Murat Ülgül, “Mixing Grand Strategies: Trump and International Security”, *The International Spectator*, 55:3, 2020, s. 98-114.

⁴ Bu yaklaşım için bkz. “Israel’s Government Lacks a ‘Grand Strategy’-Ppinion”, *The Jerusalem Post*, 29.11.2021, <https://www.jpost.com/opinion/israels-government-lacks-a-grand-strategy-opinion-687347>., erişim 20.06.2022.

⁵ Türkiye’de Milli Güvenlik Kurulu’nun hükümete tavsiye niteliğindeki kararları bu yaklaşıma örnek olarak verilebilir. Bkz. Gencer Özcan, “Türkiye’de Milli Güvenlik Kavramının Gelişimi ve Ulusal Strateji Arayışları”, Ali L. Karaosmanoğlu ve Ersel Aydın, (ed.), *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 123-149.

⁶ Bu yaklaşım, ana akım UI yazınında bulunabilmektedir. Bkz. John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics* W.W. Norton & Company, New York, 2001.

⁷ Bu yaklaşım için bkz. John Lewis Gaddis, “A Grand Strategy of Transformation”, *Foreign Policy*, 133, 2002, s. 50-57.

⁸ Bu yaklaşıma en iyi örneklerden biri, literatürde Atatürk dönemi Türk dış politikasını yönlendirdiği kabul edilen “Yurtta sulh cihanda sulh” ilkesidir. Bkz. Mustafa Aydın, “Grand Strategizing in and for Turkish Foreign Policy: Lessons Learned from History, Geography and Practice”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, 25:2, 2020, s. 209.

⁹ Çalışma boyunca politika ile siyaset sözcükleri birbirleriyle geçişli olarak kullanılacaktır.

yatırım yapılması olarak varsayılmaktadır.¹⁰ Bu yaklaşımda büyük strateji, ‘genel dış politik hedeflere’ karşılık gelmektedir. Bu hedeflerin bazıları sistemdeki tüm devletler açısından bir tür büyük strateji olarak değerlendirilmeye uygundur: Anavatanın savunulması gibi. Avery Goldstein, Çin’in 21. yüzyıldaki büyük stratejisine odaklandığı çalışmasında, Pekin yönetiminin Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemin tek kutuplu yapısının kısıtlamaları altında, ABD’nin küresel hegemonyasına karşı, Çin’in yetenekleriyle çıkarlarını birlikte değerlendirme amacını bir tür büyük strateji olarak ele alır.¹¹ Buna göre büyük strateji, bir büyük devletin (*great power*) küresel hegemonya mücadelesinde sahip olduğu araçlarla amaçlarını uyumlu hale getirmesi olarak anlaşılır. ‘Araçlarla amaçların uyumu’ vurgusuna, literatürde sıklıkla rastlanmaktadır. Nina Silove, büyük stratejinin tanımı hakkında tek bir konsept olmadığını ileri sürer. Büyük stratejinin planlar, ilkeler ve davranışlar olarak üç farklı tanımı yapılabilir.¹² Buna göre devletlerin yazılı ulusal strateji planları, bir devletin dış politika felsefesini yansıttığı düşünülen genel prensipleri veya devletlerin sistemdeki davranış pratikleri büyük strateji olarak ele alınabilir. Bu durumda büyük stratejinin tanımı, aktöre göre değişmektedir. Bir devletin planları, diğerinin ise davranışları büyük strateji olarak varsayılabilir. Bu örnekler çoğaltılabilir. Kısaca, büyük stratejinin işlemselleştirilemediği (*operationalization*) gözlemlenmektedir.¹³ Bu kavramla asker ile sivil uzman

---

¹⁰ Paul D. Miller, “Five Pillars of American Grand Strategy”, *Survival*, 54:5, 2012, s. 7-44.

¹¹ Avery Goldstein, *Rising to the Challenge: China’s Grand Strategy and International Security*, Stanford University Press, Stanford, 2005, s. 12.

¹² Nina Silove, “Beyond the Buzzword: The Three Meanings of ‘Grand Strategy’”, *Security Studies*, 27:1, 2018, s. 27-57.

¹³ İşlemselleştirme, bir kavramın gözlemlenebilir ve ölçümlenebilir standartlara sahip olması için metafizik spekülasyonlara karşı korunmasıdır. Dolayısıyla bir kavramın tanımlanması ve bilimsel olarak standartlaştırılmasıdır. Bkz. Martin Packer, *The Science of Qualitative Research*, Cambridge University Press, New York, 2011, s. 24-26. Kavramların işlemselleştirilmesi, özellikle doğa bilimlerinde olağan bir yöntem iken sosyal bilimlerde ise oldukça sorunludur. Buna rağmen bu çalışma, Üİ’deki kavramların işlemselleştirilmesi gerekliliğine vurgu yapar. Teoman Duralı, kavramlaştırmanın önemini şu şekilde ifade etmiştir: “Düşünce kavramlı bir yapıdır. Önergeler, kavramlar arasında kurulan bağlarla ortaya çıkarlar. Kavram, tarife dayanır. Su nedir? Proton nedir? Sorulara cevap verirken nesnelere tarif ediyor, onlara sınır çiziyoruz. Bunlar tarif edilen şeylerdir. Kavramlar arasında belli bir sınır vardır ve bunları ayırt ettiğimizde açıklık kazanırlar. Descartes, kavramlarda açıklık ile seçiklik şarttır, diyor. Kavramlar açık seçik değilse, bunlarla ifade ettiklerimiz belli bir konuya, nesneye yahut yöne gitmezler. Açık seçiklikten yoksun

ve akademisyenler, farklı perspektiflerden ilgilenmekle birlikte, bu iki ekolün (asker ve sivil) kendi içlerinde de uzlaşmaları sorgulanmaktadır.

Literatürde strateji düzeyleri hakkında da bazı çalışmalar yapılmıştır. Böylece stratejinin siyasetle ilişkisine ve büyük stratejinin kavramsal konumuna dair çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Edward Luttwak, stratejinin beş düzeyi olduğunu öne sürer. Bunlar; teknik, taktik, operasyonel, harekât alanı strateji (*theater strategy*) ve büyük strateji düzeyleridir. Bu düzeyler, kendi kavramsal gerçeklikleri olmasına rağmen birbirlerinden de tamamen bağımsız değildirler. Tüm düzeyler birbirleriyle etkileşim halindedir.¹⁴ Luttwak'ın askerî düzeylere göre bir ayrıma gittiği görülür. Buna göre büyük strateji, askerî konseptte ele alınır. Tanju Akad, askerî strateji ile büyük stratejiyi birbirinden ayırırken büyük strateji terimi yerine “genel strateji” ile “siyasî stratejiyi” kullanmaktadır.¹⁵ Akad, stratejiyi üç düzeyde ele alırken birinci düzey genel strateji, ikinci düzey askerî strateji, üçüncü düzey ise operasyonel stratejidir. Akad, taktikleri bu üç düzeyin altında ele alarak, askerî birliklerin nasıl savaşıyorlarıyla ilgili olduğunu belirtir.¹⁶ Akad'ın yaklaşımında büyük strateji, esasında politikaya dönüşürken, bu genel politikanın askerî düzleme etkisi önemsenir. Colin Gray, büyük stratejinin strateji ve siyasete göre konumunu şu şekilde tanımlar: “Strateji, politika ile askerî güç arasındaki köprü işlevini yerine getirirken, büyük strateji, politika için tüm potansiyel kullanım araçlarının dikkate alınmasını sağlamalıdır.”¹⁷ Buna göre kavramsal hiyerarşinin en üstünde politika kurumu yer alırken, büyük strateji ise politikanın askerî strateji ile ilişkisini kuran bir kavrama dönüşür. William Martel'in kavramsal hiyerarşisinde ise en aşağıdan yukarıya çıkıldıkça taktikler, operasyonlar, strateji ve büyük stratejiye rastlanmaktadır.¹⁸

---

kavramlar kalıcı değildir; uçucudurlar.” Bkz. Ş. Teoman Duralı, “Felsefe-Bilim”, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, 32, 2016, s. 26.

¹⁴ Edward N. Luttwak, *Strategy: The Logic of War and Peace*, The Belknap Press of Harvard University Press, London, 2001, s. 87.

¹⁵ M. Tanju Akad, *Askerî Tarihte Stratejik Düşünce*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. baskı, İstanbul, 2021, s. 10.

¹⁶ Age, s. 10-11.

¹⁷ Colin S. Gray, *Strategy and History: Essays on Theory and Practice*, Routledge, New York, 2006, s. 43.

¹⁸ William C. Martel, *Grand Strategy in Theory and Practice: The Need for an Effective American Foreign Policy*, Cambridge University Press, New York, 2015, s. 30.

Martel'in hiyerarşisinde de büyük strateji, askerî bir üst strateji gibi kabul edilmektedir.

Büyük stratejinin bu çalışmada ele alınan iki düzeydeki karşılaştırıldığı kavramlardan çok belirgin bir farkı bulunmaktadır: Büyük strateji, bir 'varsayımdır'. Büyük stratejinin bir olgu olarak varlığı tartışmalıdır. Bir devletin büyük stratejisi olduğu ileri sürülmekteyse, doğrudan elde edilen orijinal kaynaklardan ve gözlemlerden ziyade çeşitli tezahürlerden yola çıkılarak ulaşılan bir tür varsayımdan bahsedilebilir. Bundan dolayı, büyük stratejinin varlık sorunsalı her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çalışmanın bizatihi konusu, bir mefhumdur. Dolayısıyla büyük strateji, bir ekonomik piyasa veya uluslararası politik sistemin yapısı gibi doğrudan gözlemlenemez niteliktedir.¹⁹

Büyük strateji, tarihsel olarak askerî stratejilerin politik amaçlarla ilişkisinin daha fazla kurulduğu dönemlerde ortaya çıkmıştır. Askerî strateji ile stratejiyi geçişli olarak kullanan yazarların yaklaşımları, büyük stratejiyi askerî perspektiften ele almaya meyillidir. Üİ akademisyenleri, kavramlaştırma aşamasında büyük stratejiyi, dış politika ve ulusal güvenlik ile harmanlamışlardır. Böylece bu çalışmada iddia edildiği üzere, büyük strateji literatürde bilinçli veya bilinçsizce başlıca iki kavramsal düzeyde ele alınmakta ve bu düzeylerin birbirleriyle kesiştikleri gözlemlenmektedir. 'Birinci kavramsal düzey', askerî mantığı yansıtan taktikler, operasyonlar ve stratejilerdir. 'İkinci kavramsal düzey' ise dış politika ve ulusal güvenlikten oluşmaktadır. Bu çalışmada büyük stratejiye yönelik gözlemlenen kavramsal belirsizlik, literatürdeki çeşitli tanımlar ve düzeylere göre tartışılacaktır.

1. Birinci Kavramsal Düzeyde Büyük Strateji: Askerî Perspektif

Büyük strateji, genel askerî tarihçilerin ve stratejik düşünce tarihçilerinin sıklıkla kullandıkları ve ilgi duydukları bir terimdir.²⁰

---

¹⁹ Kenneth Waltz, 1979 yılında yayımladığı ve Realist okulda teorik kırılma yaratan *Theory of International Politics*'te mikro iktisat teorisinin piyasa kavramını uluslararası politik sistemin yapısına uyarlamıştır. Buna göre nasıl ki piyasa, kendisini meydana getiren firmalardan bağımsız bir değişken ise uluslararası politik sistemin yapısı da kendisini meydana getiren devletlerden bağımsız bir değişkendir. Hem piyasa hem de sistemin yapısı, doğrudan gözlemlenemez nitelikteki kavramlardır. Bkz. Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, Reading, 1979.

²⁰ Genel askerî tarih ile stratejik düşünce tarihi, pek çok noktada kesişmeler de aynı

Büyük strateji, stratejiden türediği için doğal olarak konu hakkındaki öncü yaklaşımlar bu alanlardan gelmiştir.²¹ Dolayısıyla strateji çalışmaları, üniversitelerin dışında ortaya çıkıp gelişmiştir. Bu çalışma alanı, uzun yıllar boyunca askerlerin ve askerî kurumların tekelinde kalmıştır. Soğuk Savaş yıllarından itibaren sivil akademisyenlerin konuya profesyonel olarak dahil olmalarıyla, stratejiye dair yaklaşımlar çeşitlenmeye başlamıştır.²² Hemen belirtmek gerekir ki, büyük stratejiyi geliştiren temel aktör olarak ‘devlet’ kabul edilmektedir. Hem askerî tarih hem de Uİ literatüründe, strateji tasarlayanların devlet adamları ile generaller oldukları açıktır.²³

Stratejinin büyük sıfatıyla nitelendirilmesi, olağan stratejilerin dışında bir başka türü vurgulamak içindir. Demek ki olağan stratejiler yanında, onlardan ‘daha büyük’, ‘olağanüstü bir strateji’ de bulunmaktadır. Büyük sözcüğü, bir üstünlük ve ayrıcalık ima eder. Strateji, öncelikle askerî düşünceyle ilişkilidir. Savaşların kazanılmasıyla, yöntemleriyle ve içerikleriyle alakalıdır. Tarihin en eski metinlerinde stratejiye rastlanır. Strateji sözcüğünün kökeni Antik Yunan’a dayandırılmaktadır. M.Ö. 470’te Perslerin Yunan polislerine düzenlediği taarruzlara karşı geliştirilen savaş yöntemleri ve bunların kullanımı, stratejinin çıkış noktası olarak kabul görür. *Strategos*, generallik ve savaş sanatı demektir. Strateji hakkındaki ilk yazılı eser, M.S. 6. yüzyılın sonlarında Doğu Roma İmparatoru Mavrikios’un

---

araştırma alanı değişildir. Bkz. Akad, *Askerî Tarihte Stratejik Düşünce*, s. 4.

²¹ Bu çalışmada strateji düşüncesinin tarihsel gelişimi, ayrıntılı olarak incelenmemektedir. Bu konunun askerî perspektiften değerlendirildiği bir çalışma için bkz. Thomas R. Phillips, *Roots of Strategy: The 5 Greatest Military Classics of All Time*, Stackpole Books, Pennsylvania, 1985. Osmanlı geleneğinde askerî stratejinin karşılığı olarak “sevk-ul ceys” teriminin kullanıldığı bilinmektedir. Bu terimin anlamı, askerî birliklerin veya ordunun (ceys) sevk ve idare edilmesidir.

²² Lawrence Freedman, “Conclusion: The Future of Strategic Studies”, John Baylis vd. (ed.), *Strategy in the Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*, Oxford University Press, New York, 2002, s. 329-330. Benzer bir tartışma stratejik kültür çalışmalarında da gözlemlenmektedir. Literatürde savaş veya güç kullanma tarzı, stratejik kültür olarak ele alınabilmektedir. Askerî tarihçiler “savaş tarzı”, siyaset bilimciler ise “stratejik kültür” teriminde bulunurlar. Bkz. Özgür Körpe, “Stratejik Kültür ve Güncel Kuramsal Tartışmalar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 12: 24, 2016, s. 150-151.

²³ Bu çalışmada da devletlerin tasarladıkları varsayılan büyük stratejiler ele alınmaktadır. Küreselleşen uluslararası ilişkilerin çeşitlenen aktörleri olan uluslararası örgütler, çok-uluslu şirketler, teknoloji şirketleri veya terör örgütlerinin stratejileri ile ilgilenilmemektedir.

yayımladığı “*Strategion*”dur.²⁴ “*Strategos*” sözcüğü, doğal olarak pek çok çalışmada sadece askerî liderlik veya komutanlık şeklinde ele alınsa da askerî amaçlara politik amaçların da eşlik ettiği kabul görmektedir. Luttwak’a göre Antik Yunan’daki *strategos* sözcüğünün kullanımı, askerî liderin veya komutanın aynı zamanda politik liderliğini de ifade etmektedir.²⁵ Bir başka deyişle strateji kavramının kapsamı askerî araç-politik amaç ilişkisine evrilerek tarih içinde genişlemiştir. Bu genişleme, kavramsal belirsizlikle birlikte farklı yaklaşımlara kapı açan bir tür zenginleşme de yaratmıştır.²⁶

Strateji, insanoğlunun şiddete dayalı iktidar kurma ve rekabet etme faaliyetleriyle iç içedir. Bundan dolayı strateji düşüncesi, kadim bir gelenektir. Tarihte strateji hakkında düşünen arketipler arasında Sun Tzu, Thucydides, Machiavelli, Jomini ve Clausewitz ön plana çıkarılmaktadırlar. Bu arketipler, askerî güç unsurlarına ve bu unsurların kullanım biçimlerine odaklanmışlardır. Eski çağlardaki strateji metinleri savaşın doğası, temel araçları ve kazanma yöntemleri ile ilişkilidir.²⁷ Esas konu savaş olduğunda öncelikle askerî bakış açısı baskın hale gelmektedir. Askerî stratejinin kapsamında, askerî yöntemler ve kavramlar ön plana çıkmaktadır. Liddell Hart, askerî stratejiyi, “komutanlık sanatı”²⁸ olarak ifade eder. Nejat Eslen’in tanımında strateji; güç, konsept ve hedeflerin toplamından meydana gelmektedir. Askerî strateji ise askerî güç, askerî stratejik konsept ve askerî hedeflerden müteşekkildir.²⁹

Paul Kennedy’ye göre geleneksel askerî perspektifin etkili olduğu yazında savaşın, taktik ve strateji olarak iki çözümlene düzeyi olduğu kabul edilmektedir.³⁰ Carl von Clausewitz’e göre taktikler, askerî muharebelerdeki

---

²⁴ Osman Pamukoğlu, *Strateji: Yenecek ve Kazanacaksm (5. Bs.)*, İnkılap, İstanbul, 2022, s. 13.

²⁵ Edward Luttwak, *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, 2009, s. 413.

²⁶ Hasan Yükselen, “Strateji Kavramını Çalışmak”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14:27, 2018, s. 2.

²⁷ Martel, *Grand Strategy in Theory and Practice: The Need for an Effective American Foreign Policy*, s. 24-25. Strateji düşüncesinin tarihi gelişimi hakkında tercüme bir çalışma için bkz. Edward Mead Earle, (ed.), *Modern Stratejinin Ustaları: Machiavelli’den Hüner’e Kadar Askerî Düşünce*, çev. Selma Koçak, Doruk, İstanbul, 2007.

²⁸ B. H. Liddell Hart, *Strategy*, Meridian, 2nd Revised Edition, New York 1967, s. 322.

²⁹ Nejat Eslen, *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 5. baskı, İstanbul, 2018, s. 89.

³⁰ Paul Kennedy, “Savaşta ve Barışta Büyük Strateji: Daha Kapsamlı Bir Tanımlamaya

uygulamalar ve yöntemlerle ilgiliyken, stratejiler ise muharebelerin sonucunda bir savaşın kazanılabilmesi için gerekli planlamayla alakalıdır.³¹ Meseleye askerî perspektiften yaklaşıldığında stratejinin yanında operasyonların ve taktiklerin de gündeme gelmesi kaçınılmazdır. Birinci kavramsal düzeyde büyük strateji, askerî düşünceler, niyetler, planlar ve uygulamaları içeren başlıca üç sözcükle ilişki içindedir. Bunlar taktik, operasyon ve stratejidir. Colin Gray de taktikler ile operasyonları, stratejilerin yürütülme biçimleri olarak ifade eder.³² Buna göre bir savaş, çok sayıda muharebelerden müteşekkildir. Muharebelerin yanında askerî operasyonlar bulunmaktadır. Taktikler ve operasyonların nasıl gerçekleştirileceğini ortaya koyan temel unsur stratejidir. Strateji, muharebelerin nasıl kazanılacağı konusunda gerekli taktiklerin tespit edilmesidir. Taktikler ve operasyonlar kısa vadeli iken stratejiler ise orta vadeli planlamaya dayanmaktadır.³³ Bu çerçevede strateji, askerî strateji ile aynı anlamda kullanılmaktadır.³⁴ 19. yüzyılda Antoine-Henry Jomini, taktikler ile strateji arasındaki bağlantıyı kuran operasyonel düzeyi, büyük taktikler (*grand tactics*) olarak nitelendirmiştir.³⁵ Bunun yanında taktik ve strateji terimlerinin kapsamlarının tarih içinde güncellendiği de belirtilmelidir. Napolyon'dan önce taktikler, dürbün ve topçu atışı mesafesine dahil faaliyetler olarak tanımlanırken, bu mesafe aşıldığında stratejik hamlelerin devreye girdiği kabul edilmekteydi.³⁶

Büyük strateji, stratejilerin tespit edilmesi aşamasında gerekli olmaktadır. Nasıl ki taktikler stratejiler tarafından belirleniyorsa, stratejiyi belirlediği varsayılan bir üst kavram bulunmaktadır. Bu kavram, büyük stratejidir. Böylece literatürde, taktiklerden stratejilere, stratejilerden büyük stratejiye uzanan bir hiyerarşi ortaya çıkmıştır. Osman Pamukoğlu'na

---

Doğru”, Paul Kennedy (ed.), *Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler* (çev. Ahmet Fethi), Totem, İstanbul, 2014, s. 11.

³¹ Carl von Clausewitz, *On War*, çev. Michael Howard ve Peter Paret, Oxford University Press, New York, 2007, s. 74, 133.

³² Colin S. Gray, *Strategy and Politics*, Routledge, New York, 2016, s. 54.

³³ Martel, *Grand Strategy in Theory and Practice: The Need for an Effective American Foreign Policy*, s. 30.

³⁴ Bu tarz bir kullanıma örnek olarak bkz. Uyar, “Askerî Strateji: Tarihi bir Perspektif”

³⁵ Antoine Henri de Jomini, *The Art of War*, çev. G.H. Mendell ve W.S. Craighill, Legacy Books Press, Ontario, 2008, s. 136-71.

³⁶ Eslen, *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, s. 87.

göre “bireylerden en üst kurumsal yapı olan devletlere kadar tüm faaliyet ve süreçler; aşama aşama önce politika, sonra strateji, daha sonra da taktiklerden geçer.”³⁷ Buna göre politika aşaması, esasında büyük stratejiyle ilgilidir. Yine Pamukoğlu’na göre “siyaset ve yüksek strateji” askerlerin değil hükümetin sorumluluğundadır.³⁸ Dolayısıyla büyük stratejinin içinde bulunduğu politika aşaması, sadece askerî düzeyin kendi içindeki hiyerarşiyle sınırlandırılmaz. Pamukoğlu’nun büyük stratejinin tanımlanmasında etkilendiği Liddell Hart, büyük stratejiye “daha yüksek strateji (*higher strategy*)” demektedir.³⁹ Eğer Hart’ın askerî stratejiden daha yüksek strateji olarak nitelendirdiği büyük strateji, sadece askerî düzeyin sınırlarını çizen askerî büyük strateji olarak ele alınırsa, ‘askerî büyük stratejilerin’ varlığı da ileri sürülebilir. Askerî büyük strateji, ikinci düzeydeki politik büyük stratejiden farklı bir tür haline gelir. Böylece ortaya iki farklı büyük strateji çıkar. Kavramsal belirsizliği yaratan yaklaşımlardan biri budur. Bu hiyerarşi modeli Şekil-1’de gösterilmektedir. Şekil 2’de ise Pamukoğlu’nun vurguladığı model görülmektedir.

Şekil 1

Şekil 2

Asker kişilerin stratejiyi çoğunlukla askerî strateji olarak kabul etmeleri sebebiyle, büyük stratejinin de sadece askerî faaliyetleri yönlendiren genel planlar olduğu kabul edilir. Geleneksel olarak büyük strateji, savaş kavramıyla doğrudan ilgili olarak kabul edilmektedir.⁴⁰ Strateji, her şeyden

³⁷ Pamukoğlu, *Strateji: Yenecek ve Kazanacağım*, s. 11.

³⁸ Age, s. 129.

³⁹ Hart, *Strategy*, s. 321-22.

⁴⁰ Kaan Kutlu Ataç ve Mehmet Mert Çam, “Soğuk Savaş: Amerikan Büyük Stratejisi, Johnson Doktrini ve Kıbrıs”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16:35, s. 605.

önce aktörün aldığı bir karardır. Eğer askerî otoritenin askerî eylemlerine odaklanarak sonuç alması vurgulanmaktaysa, büyük strateji sadece askerî kapsamdaki taktikler, operasyonlar ve stratejilerin çerçevesini belirleyen bir 'üst askerî stratejiye' dönüşür. Savaşın esas amacını yansıtan, askerî büyük strateji olur. Eğer sivil otoritenin siyasî eylemlerine ve niyetlerine odaklanılmaktaysa, büyük stratejinin kapsamı askerî işleri kapsamakla birlikte daha geniş bir düzeye yerleşir. Bu durumda askerî uygulamaların ötesinde başka tür taktikler ve stratejileri gündeme getirir. Savaşın amacına barışın amacı da eklenir. Barış dönemleri, sadece askerî otoritenin niyetleri ve uygulamaları ile ele alınamayacak kadar kapsamlıdır. Böylece diplomasi, dış politika ve ulusal güvenlik politikasını da muhteva eden yeni bir büyük strateji düşüncesi karşımıza çıkar. Buna göre literatürde büyük stratejinin, bir nevi iki farklı düzeyde kavramsal hiyerarşinin en üstünde yer alan kendine özgü bir kavram olarak tanımlanabildiği gözlemlenmektedir.

Colin Gray, stratejiyi kavramsal olarak bir tür tarafsız statüye yerleştirirken, askerî strateji ve büyük stratejiyi ise stratejiden türeyen iki farklı konsept olarak tanımlamaktadır. Buna göre strateji; istenen sonuçlara ulaşmak için sahip olunan araçların, seçilen yöntemlerle kullanımınıdır. Askerî strateji; politika kurumu tarafından kararlaştırılan politik amaçlar için sahip olunan askerî kuvvetin kullanılması ve kuvvet tehdidinin yönlendirilmesidir. Büyük strateji ise bir güvenlik topluluğunun (devlet olarak okuyabiliriz) sahip olduğu toplam güç unsurlarının yine politika kurumu tarafından belirlenen politik amaçları için yönlendirilmesi ve kullanımınıdır.⁴¹ Gray'in tanımlarında dikkat çeken nokta, askerî stratejinin de büyük strateji gibi (1) politik amaçlara hizmet ederken, (2) siyasî karar alıcılar tarafından yönlendirilmesidir.

Günümüzdeki strateji çalışmalarında askerî stratejinin kapsamının tek başına kullanılmasının, meseleleri analiz etmek için yeterli olmadığı konusunda bir konsensüs olduğu söylenebilir. Eslen, stratejinin çağdaş yorumunun askerî kapsamı aştığını belirtir. Buna göre, "savaşa karar vermek, savaşın amacını, hedeflerini ve savaşta kullanılacak şiddetin derecesini belirlemek politikanın görevidir."⁴² Aydın'ya göre büyük stratejinin politika

---

⁴¹ Colin S. Gray, *Perspectives on Strategy*, Oxford University Press, Oxford, 2013, s. 2.

⁴² Eslen, *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, s. 103.

ve süreçleriyle daha fazla iç içe kabul edildiği akademik çalışmalar, Paul Kennedy'nin öncülüğünde başlamıştır.⁴³ Strateji-politika ilişkisinden yola çıkarak büyük stratejiyi tanımlayan Kennedy şunları ifade etmektedir:

“Büyük stratejinin püf noktası politikadadır; yani ülke liderlerinin ülkenin uzun erimli (yani savaştaki ve barıştaki) en iyi çıkarlarını korumak ve güçlendirmek için askerî olan ve olmayan bütün unsurları bir araya getirme kapasitelerindedir. Böyle bir çaba, ölçülemez ve öngörülemez ‘sürtünmeler’le doludur. Büyük strateji (...) Clausewitz’çi anlamda bir sanattır ve zor bir sanattır; çünkü çeşitli düzeylerde, esas amaca ulaşmak (ya da ertelemek) için hepsi de birbirleriyle etkileşen siyasî, stratejik, eylemsel ve taktik düzeylerde ortaya çıkar.”⁴⁴

Kennedy, büyük stratejiyi askerî perspektifi göz ardı etmeden politik perspektifle ilişkilendirmektedir. Buna göre büyük strateji, sadece savaşları değil uzun barış dönemlerini teorik düzeyde tasarlamaktadır. Politika, temel belirleyicidir. Bununla birlikte büyük strateji “Clausewitz’çi anlamda bir sanat” olarak sunulmaktadır. Askerî taktikler ve stratejiler, politik amaçları görünür kılan büyük stratejinin hizmetindedir. Kennedy'nin barış zamanlarını vurgulamasının temel sebebi, politikayı stratejinin üzerinde konumlandırmaktır. John B. Hattendorf ise daha çok askerî stratejiyle geçişli olarak kullandığı izlenimini veren büyük stratejiyi, “daha çok soyut, daha az kişisel”⁴⁵ olarak tanımlamıştır. Böylece büyük stratejiyi kurumsal bir tasarım olarak ele almıştır. Hattendorf'un ifadeleri büyük strateji varsayımı hakkında ipuçları vermektedir.

Amerikan strateji çalışmalarında askerî güç unsurları olmadan stratejik ve dış politik amaçlardan söz edilemeyeceğini ileri süren yazarlar da bulunmaktadır. Robert Art'a göre dış politika, bir devletin tüm amaçları ve

---

⁴³ Ersel Aydın, “‘Büyük Strateji’ Çıkmazı ve Türkiye için ‘Büyüme’ Önermesi”, Ali L. Karaosmanoğlu ve Ersel Aydın, (ed.), *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 78.

⁴⁴ Kennedy, “Savaşta ve Barışta Büyük Strateji: Daha Kapsamlı Bir Tanımlamaya Doğru”, s. 16.

⁴⁵ John B. Hattendorf, “İttifak, Kuşatma ve Yıpratma: İspanyol Veraset Savaşında İngiliz Büyük Stratejisi, 1702-1713”, Paul Kennedy (ed.), *Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler* (çev. Ahmet Fethi), Totem, İstanbul, 2014, s. 23.

araçlarını yansıtmaktadır. Bu açıdan yaklaşıldığında dış politika gibi büyük strateji de benzer bir niteliğe sahiptir. Ancak büyük strateji düşüncesi, devletin amaçlarına ulaşabilmesi için öncelikle askerî güç unsurlarının nasıl kullanılması gerektiğine odaklanmaktadır.⁴⁶ Art, bu görüşünü şöyle ifade eder: “Büyük strateji geniş bir konudur: Büyük strateji, bir ulusun liderlerine hangi amaçlara odaklanmaları gerektiğini ve bu amaçlara ulaşmak için ülkelerinin askerî gücünü en iyi nasıl kullanabileceklerini söyler.”⁴⁷ Bu yaklaşımın anlaşılır olmasını sağlayan temel bir unsur vardır: ABD’nin uluslararası politik sistemin başat veya hegemon gücü olması. Küresel güç dengesinin belirleyici aktörünün büyük stratejisinin, askerî stratejiyle daha yakın temas halinde kabul edilmesi tutarlı gözükmektedir. ABD’nin küresel uzanma yeteneği dikkate alındığında, dünya genelindeki askerî üsleri ve ittifaklarıyla askerî güç unsurlarını daha görünür kılan bir büyük strateji alışkanlığı olduğu ileri sürülebilir. Ancak Art’ın yaklaşımı, uluslararası politik sistemdeki her türden devletin büyük stratejilerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Büyük stratejinin ortaya koyduğu amaçların gerçekleştirilebilmesi için kullanılan araçların aynı seviyede olması beklenmemelidir.

2. İkinci Kavramsal Düzeyde Büyük Strateji: Siyasî Perspektif

Askerî perspektifin büyük strateji çalışmalarına uzun yıllar hâkim olmasına karşılık, özellikle Soğuk Savaş sonrasında Uİ akademisyenlerinin farklı paradigmlar ve teorilere göre bu alanı zenginleştirmeye başladığı görülmektedir. Böylece büyük strateji, bu çalışmada ileri sürüldüğü gibi iki farklı kavramsal düzeyde kendini göstermektedir. Ersel Aydınlı, genel olarak strateji çalışmalarında askerî perspektifin egemenliğinden kaynaklanan bir tür kavramsal çıkmaz olduğunu öne sürer. Buna göre ister strateji ister büyük strateji olsun, bu çalışma alanının “Clausewitzci kavramsal kısıtlamalardan kurtarılması”⁴⁸ gerekmektedir.⁴⁹ Aydınlı’ya göre büyük strateji, devletlerin veya devlet-dışı aktörlerin uluslararası ilişkilerdeki temel yönelimleridir. Bu yönelimler, kuşaklar boyu süreklilik arz etmeli

---

⁴⁶ Robert J. Art, *A Grand Strategy for America*, Cornell University Press, Ithaca, 2003, s. 1-2.

⁴⁷ Ibid., s. 1.

⁴⁸ Aydınlı, “‘Büyük Strateji’ Çıkmazı ve Türkiye için ‘Büyüme’ Önermesi”, s. 78.

⁴⁹ Age, s. 77-78.

ve gündelik siyasetten özerk olmalıdırlar.⁵⁰ Ayrıca bir aktörün en öncelikli amaçlarına odaklanılmalıdır.⁵¹ Meseleye bu şekilde yaklaşıldığında, büyük stratejinin askerî, politik, ekonomik ve toplumsal tüm dinamiklerin belirleyicisi olduğu anlaşılır. Ayrıca politikanın da gündelik ve uzun vadeli olmak üzere iki ayrı türü olduğu anlaşılmaktadır. Demek ki büyük strateji, gündelik siyasetle ilgili değildir. Dolayısıyla sürekli değişimle ilişkilendirilen dış politika pratiklerinin, büyük stratejinin yansımaları olarak kabul edilmeleri de sorunlu hale gelmektedir.

Büyük stratejinin ikinci kavramsal düzeyde ele alınmasının yarattığı en temel problem, büyük stratejinin bir tür strateji olmasına karşılık, bu düzeydeki kavramların doğrudan politika olarak ifade edilmeleridir. Askerî perspektifte, büyük stratejinin yüksek strateji olarak kabul edilmesiyle, kavramsal belirsizlik ortadan kalkmamaktadır. Büyük strateji, askerî ve politik düzeyler arasında sıkışıp kalmıştır. Bunun yanında politik düzeyde büyük stratejinin diğer politik içerikli kavramlara karşı konumu da tartışmalıdır. Dış politika ve ulusal güvenlik politikaları mı büyük stratejiyi, yoksa büyük strateji mi bu politikaları belirlemektedir?

Büyük stratejinin literatürdeki evrimine bakıldığında, önce askerî stratejilerin üzerinde konumlandırıldığı, daha sonra ise devletin tüm ulusal güç unsurlarının toplamının nasıl yönetileceğini belirleyen üst süreç gibi kabul edildiği görülmektedir. Problemin kaynağı da bu kullanımın dönüşümünden kaynaklanmaktadır. Büyük strateji, artık sözcük karşılığını aşan şekilde, bir 'genel politika' gibi ele alınmaktadır. Bir başka deyişle, tüm stratejilerin stratejisi olmaktan çıkarak 'tüm politikaların politikası' haline gelmiştir. Stratejinin anlam genişlemesi, bir kavram olarak büyük stratejiye yansırken, strateji sözcüğünün kendisi bir belirsizlik ortaya çıkarmaktadır. Bundan dolayı stratejinin büyüklüğünü ifade eden bu sıfat tamlaması, bir kavramsal uzlaşma yerine kavramsal belirsizliği destekler hale gelmektedir.

Strateji ile siyaset arasındaki ilişki bulanıktır. Hart, Clausewitz'in stratejiyi askerî komutanlık sanatı kapsamına hapsedtiğini ileri sürerek,

---

⁵⁰ Age, s. 79.

⁵¹ Ersel Aydın, "Neither Ideological nor Geopolitical: Turkey Needs a 'Growth'-Based Grand Strategy", *Perceptions: Journal of International Affairs*, 25:2, 2020, s. 229.

büyük veya yüksek stratejinin anlaşılabilmesi için askerî yöntemlerin siyasî amaçlarını belirleyen siyasî otoritenin inisiyatif alanına vurgu yapar:

“Gerçekte siyaset ve yüksek strateji, askerî hareketin güdümü içinde hükümet tarafından görevlendirilmiş olan askerî liderlerin sorumluluğu değildir. Bu sorumluluk, hükümetin kendisine aittir (...) Strateji ile siyaset arasındaki statü üstünlüğünün belirlenmesi gerekir. Ancak, bu sorun, Frederic veya Napolyon örneğinde olduğu gibi, bu fonksiyonların normal olarak aynı kişi üzerinde toplandığı hallerde fazla bir önem taşımaz. Ancak, bu gibi otokratik asker-devlet adamlarına modern çağlarda pek az rastlanmaktadır. Ayrıca, XIX. yüzyılda geçici de olsa bunlar son bulduğundan siyasetle strateji arasındaki statünün belirlenmesinin etkisi, sinsi bir biçimde zararlı olmuştur. Çünkü bu durum, siyasetin askerî hareketin güdümüne bağlı olması gerektiği şeklinde mantıklı olmayan bir görüş ileri sürmeleri bakımından askerleri teşvik etmiştir.”⁵²

Politika, özü itibarıyla devleti yönetmektir. Devleti yönetmek, pek çok alt düzeyde sürecin ve faaliyetin idare edilmesini gerektirmektedir. Dışarıdaki aktörlerle ilişkilerin yönetilmesi, ulusal güvenliğin yönetilmesi gibi çeşitli politika türleri bulunur. Politika, devletin amaçlarını yansıtır. Bu amaçlara ulaşabilmek için pek çok yöntem gündeme gelebilir. Strateji, politik amaçlara ulaşmayı sağlayan rasyonel planlama ve uygulamadır. Bundan dolayı strateji, politikanın hizmetindedir. Önce politika oluşturulur, sonra bu politikaların başarıyla ifası için stratejiler geliştirilir. Politika ile strateji arasındaki fark, kısaca bu şekilde ortaya konulabilir. Buna göre büyük strateji nedir? Literatürdeki çıkmaz, büyük stratejinin hem politik alanla hem de stratejik alanla iç içe kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle hem amacın kendisi hem de amaca ulaşma yöntemi olarak tanımlanmasıdır. Diğer yandan hem askerî düzeyle hem de politik düzeyle hiyerarşik ilişkisinin tutarlı şekilde kurulamamasıdır. Bu kullanımların yarattığı belirsizliğe, literatürden verilebilecek en iyi

---

⁵² B. H. Liddell Hart, *Strateji: Dolaylı Tutum* (2. bs., çev. Selma Koçak), Doruk, İstanbul, 2003, s. 443-444.

örneklerden biri, çevreleme stratejisi/politikasıdır.⁵³ Çevrelemenin bir strateji mi yoksa politika mı olduğu bakış açısına göre değişmektedir. Bazı yazarlar çevrelemeyi Amerikan büyük stratejisi,⁵⁴ bazıları ulusal güvenlik politikası,⁵⁵ bazıları strateji,⁵⁶ bazıları ise dış politika⁵⁷ olarak kabul ederler. Böylece büyük stratejinin, neden muğlak bir kavrama dönüştüğü daha iyi anlaşılmaktadır. Temel mesele, strateji ile politika ayrımının doğru ve tutarlı bir şekilde yapılamamasından kaynaklanmaktadır.

Gray, büyük stratejinin askerî stratejiden üstün olduğunu belirtir.⁵⁸ Esas soru, büyük stratejinin politika ile ast-üst ilişkisinin olup olmadığı üzerinedir. Eğer politika, büyük stratejiyi belirlemekteyse, büyük strateji diğer stratejilerin üstünde yer alsada politikanın altında konumlanır. Eğer büyük strateji, politika sürecinin de en üst mertebesini işaret etmekteyse, bu durumda büyük stratejinin tüm içeriği değişmektedir. Büyük stratejiye dair yapılması gereken en önemli tespit, bu kavramın politika ile iç içe olduğudur. Politik niyetler yoksa büyük stratejiden bahsedilemez. Bundan dolayı büyük strateji, sadece askerî düzeyle özdeşleştirilmemektedir. Colin Dueck, büyük stratejiyi devletin kaynaklarının, imkanlarının, karşı karşıya kaldığı tehdit unsurlarının ve başlıca çıkar alanlarının değerlendirip bir önem sırasına tabi tutulma süreci olarak ele alır.⁵⁹ Hal Brands, devleti yönetme sanatının en üstün hali, büyük stratejidir der.⁶⁰ Brands bir nevi, büyük strateji geliştiren devletleri becerileri dolayısıyla ayrıcalıklı kabul eder. Buna göre

---

⁵³ İngilizcede 'containment' sözcüğü, Türkçe çalışmalara çoğunlukla 'çevreleme' olarak tercüme edilmiş olsa da bu sözcüğün tam olarak karşılığı 'sınırlandırma, önleme veya kontrol altında tutmaktır'. Türkçe yazında çevreleme, artık genel kabul gören bir sözcük olduğundan bu çalışmada da çevreleme tercih edilmektedir.

⁵⁴ Josef Joffe, "Bismarck' or 'Britain'? Toward an American Grand Strategy after Bipolarity", *International Security*, 19:4, 1995, s. 94-117; Martel, *Grand Strategy in Theory and Practice: The Need for an Effective American Foreign Policy*.

⁵⁵ John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War*, Oxford University Press, New York, 2005.

⁵⁶ Akad, *Askerî Tarihte Stratejik Düşünce*.

⁵⁷ Robert M. Blum, *Drawing the Line: The Origin of the American Containment Policy in East Asia*, W.W. Norton & Company, New York, 1982.

⁵⁸ Gray, *Strategy and Politics*, s. 37.

⁵⁹ Colin Dueck, *Reluctant Crusaders: Power, Culture, and Change in American Grand Strategy*, Princeton University Press, Princeton, 2006, s. 1.

⁶⁰ Hal Brands, *What Good Is Grand Strategy? Power and Purpose in American Statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush*, Cornell University Press, Ithaca, 2014, s. 1.

her devletin büyük stratejiye sahip olacağını ileri sürmek çok iddialı olacaktır. Uluslararası politikadaki başarısız devletler dikkate alındığında bu durum daha iyi anlaşılabilir.⁶¹

Barry Posen büyük stratejiyi tanımlarken, “politik amaçlar ile askerî araçlar arasındaki zincir”⁶² ifadesini kullanır. Bir başka deyişle büyük strateji, askerî konseptin politik amaçlara uygun olarak tasarlanmasıdır. Bunun yanında büyük strateji, sadece savaşlarda değil barış dönemlerinde de siyasî ve askerî güç unsurlarının eşgüdümünü sağlama vazifesi görmektedir.⁶³ Posen’ın tanımından yola çıkıldığında büyük stratejinin geleneksel askerî yaklaşımın ötesine taşındığı görülür. Barış zamanları olağan, savaş zamanları ise istisna olarak ele alınırsa büyük stratejinin askerî taktikler, operasyonlar ve stratejilerin kapsamını aştığı ileri sürülebilir. Büyük strateji, açıkça devletlerin olağan dönem politikalarının tasarlanmasında bir üst akla benzetilebilir. Posen’ın zincir metaforu dikkate alındığında, büyük stratejinin konumu hakkında bir varsayımda bulunabilir. Buna göre devlet politikasından büyük stratejiye, büyük stratejiden askerî stratejiye uzanan bir hiyerarşi ortaya çıkar. Ancak büyük strateji, politik alanla iç içe olduğundan, bu hiyerarşi modeli de sorunlu gözükmemektedir. Ayrıca politikanın en üst mertebeye oturtulması bir tür belirsizlik yaratmaktadır. En üstte iç politika mı, dış politika mı, ulusal güvenlik politikası mı yoksa başka tür bir politika mı yer almaktadır? Bu soruların cevaplanabilmesi adına Şener Aktürk, büyük stratejinin çıkarlar hiyerarşisi, tehditler hiyerarşisi ve bu hiyerarşiler arasında kurulan ilişkiye göre ele alınması gerektiğini belirtir.⁶⁴

Christopher Layne, 1930’lu yıllarda Britanya Başbakanı Neville Chamberlain’in Almanya’ya yönelik uyguladığı stratejiyi, diplomasiyi veya politikayı ele alır. Bu çalışma açısından önemli olan nokta, Chamberlain’in uygulamaya çalıştığı şeyin bir büyük strateji mi yoksa dış politika mı olduğunu cevaplayabilmektir. Layne, ilgili makalesinde açıkça büyük strateji

---

⁶¹ Başarısız devletlere örnek olarak Afganistan verilebilir. Buna karşılık bu çalışma, hangi tür devletlerin büyük strateji geliştirip geliştiremeyeceğini tartışmamaktadır.

⁶² Barry R. Posen, *The Sources of Military Doctrine: France, Britain, and Germany Between the World Wars*, Cornell University Press, Ithaca, 1984, s. 25.

⁶³ Age, s. 25.

⁶⁴ Şener Aktürk, “Turkey’s Grand Strategy as the Third Power: A Realist Proposal”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, 25: 2, 2020, s. 154.

ile dış politikayı aynı anlamda kullanmaktadır.⁶⁵ Buna göre Chamberlain hükümetinin yapmaya çalıştığı şey, o dönemin iç ve dış koşullarının zorunlu sonucu olarak ortaya çıkan bir tür büyük strateji tercihidir. Layne, dış politikadaki değişim ile stratejilerin değişimini aynı kavramsal düzleme yerleştirmektedir. Layne'e göre Chamberlain'ın büyük stratejisi iki ana unsura dayanmaktadır. Bunlardan ilki, adayı Alman hava kuvvetlerinin saldırılarından korumak (caydırma) iken diğeri ise Londra'nın stratejik esnekliğini olabildiğince artırmaktır (diplomasi). Almanya'nın saldırganlığını geçici olarak yatıştırmak hedeflenirken, aynı zamanda İtalya ile Japonya'nın tarafsızlığını sağlamak amaçlanmaktaydı.⁶⁶ Birinci Dünya Savaşı sonrası Versailles Antlaşması, Locarno Antlaşması ve Milletler Cemiyeti ekseninde inşa edilmeye çalışılan ortak güvenlik düzeni 1931'de Japonya'nın Mançurya'yı işgali ve ardından Hitler'in Almanya'da iktidara gelmesiyle bir kırılma testinden geçti ve kaybetmeye başladı. Britanya'nın stratejik tercihleri de bundan sonra değişti. Layne, Chamberlain döneminin, bu stratejik dönüşümün simgesi olduğunu ileri sürmektedir.⁶⁷ Belgin Şan-Akça, geleneksel yaklaşımda büyük stratejinin, büyük devletlerin kapsayıcı dış politika planı olarak ele alındığını belirtmektedir.⁶⁸ Dolayısıyla Layne'nin büyük strateji yaklaşımının, literatürde marjinal olarak etiketlenemeyeceği sonucuna varılabilir. Buna karşılık büyük stratejinin, dış politikayı yönlendirdiğini ortaya koyan yazarlar bulunmaktadır.⁶⁹

Dış politika, geleneksel yaklaşımla ifade edilirse, bir devletin uluslararası sistemdeki diğer devletlere karşı geliştirip uyguladığı politika türüdür.⁷⁰ Bu yaklaşım, liberal unsurları da içine aldığı bir devletin, küreselleşen dünyadaki diğer aktörlere (uluslararası örgütler, hükümet-dışı kuruluşlar, çok-uluslu şirketler, terör örgütleri) karşı geliştirip uyguladığı

---

⁶⁵ Christopher Layne, "Security Studies and the Use of History: Neville Chamberlain's Grand Strategy Revisited", *Security Studies*, 17:3, 2008, s. 401.

⁶⁶ Age, s. 401-402.

⁶⁷ Age, s. 402-403.

⁶⁸ Belgin Şan-Akça, "Turkey's Grand Strategy in the Post-Liberal Era: Democratic Assertiveness", *Perceptions: Journal of International Affairs*, 25:2, 2020, s. 254

⁶⁹ Hasan Yükselen, "Exploring the Traits of a Grand Strategy for Turkey: Resilience, Protean Power, and Connectography", *Insight Turkey*, 23:4, 2021, s. 84-85.

⁷⁰ M. Fatih Tayfur, "Dış Politika", Atila Eralp, (ed.), Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar, İletişim Yayınları, 5. baskı, İstanbul, 2010, s. 73.

politika türü olarak da tanımlanabilir. Walter Carlsnaes, dış politikanın tanımı yapılırken literatürde iki temel ayrım olduğunu belirtmektedir. İlk tanımlama girişiminde dış politika, geniş anlamda karar verme yaklaşımları ve teorileriyle ortaya konulmaktadır. İkinci girişimde ise dış politika daha dar bir kapsamda karar verme süreçleriyle ilişkilendirilmeden bir tür siyasî amaç veya amaçlar bütünü olarak ele alınmaktadır.⁷¹ Valerie Hudson, dış politikayı, hipotetik devletten karar verici hükümetler düzeyine çekerek, hükümetlerin diğer tüm dış aktörlerle kurdukları ilişkilerdeki amaçlarına ulaşmak için geliştirdikleri stratejiler olarak tanımlar.⁷² Hudson, dış politika ile dış politika davranışını da bir ayrıma tabi tutmaktadır. Buna göre dış politika davranışı, devletlerin diğer aktörleri etkilemek için ortaya koydukları eylemler ve sözlerdir. Bununla birlikte bazı davranışlar, seçilen stratejilerden bağımsız olarak ortaya çıkabilirler.⁷³

Büyük strateji, bir tür stratejidir ve aktörün niyetleriyle ilgilidir. ‘Büyük’ sıfatı, aktörün kapasitesini ve yeteneklerini değil, niyetlerin mertebesini göstermektedir. Dış politika, devletin kendi sınırları dışındaki aktörlere karşı geliştirdiği politikaları ifade etmektedir. Uluslararası politika, birden fazla devletin ve diğer aktörlerin niyetlerinin çatıştığı veya uzlaştığı alanı açıklamaya yararken, dış politika ise spesifik bir devletin perspektif(ler)ini yansıtmaktadır. Dış politika pratikleri, büyük stratejiye dair ipuçları verir. Büyük strateji, bir tür varsayım iken dış politika davranışları ise gözlemlenebilir niteliktedir. Bu çalışmada büyük stratejiyi doğrudan tespit etmek yerine çıkarımda bulunmanın mümkün olduğu ileri sürülmektedir. Bu amaçla dış politika pratiklerinden faydalanılmaktadır. Ayrıca sadece dış politika pratiklerine odaklanarak büyük stratejinin tespit edilemeyeceği iddia edilmektedir. Büyük strateji varsayımının tutarlı olabilmesi için dış ve güvenlik politikaları ile bunlara dair verilere ulaşılabilmesi gereklidir.

---

⁷¹ Walter Carlsnaes, “Foreign Policy”, Walter Carlsnaes, Thomas Risse, ve Beth A. Simmons, (ed.), *Handbook of International Relations*, Sage, 2nd edition, London, 2013, s. 304-5.

⁷² Valerie M. Hudson, “Dış Politika Analizinin Tarihi ve Evrimi”, Steve Smith, Amelia Hadfield ve Tim Dunne, (ed.), *Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar* (çev. Nasuh Uslu), Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, 2016, s. 14.

⁷³ Age, s. 14.

Literatürde dış politikanın stratejilerinden de bahsedilmektedir. Buna göre devletler, dış politik amaçlarına ulaşabilmek için dış politika stratejileri geliştirirler. Holsti, çağdaş devletlerin, öncelik sıraları her birine göre değişmekle birlikte dört temel dış politika amaçları olduğunu belirtir. Bunlar; (1) güvenlik, (2) otonomi, (3) en geniş anlamıyla refah, (4) statü ve prestijdir.⁷⁴ Holsti'ye göre güvenlik için izolasyonizm, tarafsızlık, bağlantısızlık ve ittifak stratejileri uygulanır.⁷⁵ Faruk Sönmezoğlu'na göre ise devletlerin tarafsızlık, izolasyonizm, bağlantısızlık ve ittifak oluşturma olarak başlıca dört dış politika stratejileri bulunmaktadır.⁷⁶ Dolayısıyla devletlerin amaçları ve bunları elde etmek için uyguladıkları stratejiler farklı şekillerde ele alınabilmektedir. Burada önemli olan nokta; dış politikanın amaçlarla, stratejinin ise uygulamayla ilgili olduğunun ifade edilmesidir. Politika, amaçlı aktör varsayımı ile uyumlu olduğuna göre bir sıfat tamlaması olarak büyük strateji, sadece bir tür uygulama olarak yorumlanmaya müsait hale gelir. Dış politika, amacı; dış politika stratejisi ise yöntemi ifade eder.

Büyük stratejinin dış politika ile ilişkisi konusunda akademik perspektiften çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. William Martel, büyük stratejiyi dış politika karşısında en net konumlandıran yazarlardandır. Martel'e göre,

“Dış politika, bize hangi politikayı izleyeceğimizi ve strateji, bunu nasıl yapacağımızı söylerken, büyük strateji ise bir devletin neden belirli politikalar izlediğine dair daha geniş sorularla ilgilenir. Esasen, büyük stratejinin katıksız amacı, her şeyden önce, politika yapımcılar için devletin ulaşmasını istedikleri hedefleri ve uluslararası sistemdeki rolünü tanımlamaktır. Bu anlamda, büyük strateji, devletin nasıl bir dünya inşa etmeyi amaçladığını ana hatlarıyla belirtmek için bir çerçeve sağlar.”⁷⁷

---

⁷⁴ K. J. Holsti, *International Politics: A Framework for Analysis (7th eds.)*, Prentice Hall International, New Jersey, 1995, s. 84.

⁷⁵ Age, s. 84-95.

⁷⁶ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi (6. Bs.)*, Der Yayınları, İstanbul, 2014, s. 391-440.

⁷⁷ Martel, *Grand Strategy in Theory and Practice: The Need for an Effective American Foreign Policy*, s. 340.

Hal Brands'e göre büyük strateji, "dış politikaya yapı kazandıran entelektüel mimaridir."⁷⁸ Brands, bu ilişkiyi daha ayrıntılı olarak şu şekilde ifade eder:

"Büyük strateji, dış politikanın herhangi bir yönü veya bir bütün olarak dış politika değildir. Dış politika, bir hükümetin dış dünya ile etkileşimlerinin toplamıdır ve diplomasiden dış yardıma, insani yardımdan askerî güç kullanımına kadar uzanan girişimlerle ifade edilir. Buna karşın büyük strateji, bu tür araçların bir ulusun temel çıkarları için faydaları en üst düzeye çıkaracak şekilde kullanılmasını sağlayan kavramsal mantıktır."⁷⁹

Brands'in kullandığı kavramsal mantık (*conceptual logic*) ifadesi oldukça ilgi çekicidir. Büyük stratejinin her şeyden önce bir tür düşünce ve düşünme biçimi olduğunun imasıdır. Bir başka deyişle büyük strateji, diğer tüm stratejilerin ve politikaların kendisine göre belirlendiği bir üst kavramdır. UI'nin ana akım okulu olan Realizmin, Neoklasik versiyonunda, dış politikanın açıklamaların merkezine yerleştirildiği hatırlandığında, büyük stratejinin dış politikanın üzerinde konumlandırılması önemlidir. Ripsman, Taliaferro ve Lobell; konuyla ilgili olarak şunları ifade ederler: "Krizlerdeki karar verme sürecinden daha uzun bir dönemde gerçekleşen ve bir devletin dış, güvenlik ve ekonomi politikalarının çeşitli unsurlarının entegrasyonunu gerektiren büyük stratejik uyum, birçok Neoklasik realist teorinin bağımlı değişkenidir."⁸⁰ Bir başka deyişle büyük strateji, dış politik amaçların uygulamalarını ifade eden dış politika stratejileriyle karıştırılmamalıdır.

Büyük strateji, dış politikanın yanında sıklıkla ulusal güvenlik politikası olarak ele alınmaktadır. Devletlerin yazılı ulusal güvenlik belgeleri ve bazı devlet adamlarının kendi isimleriyle anılan ulusal güvenlik doktrinleri, birer büyük strateji belgesi olarak kabul edilirler.⁸¹ Türkiye'de de

---

⁷⁸ Brands, *What Good Is Grand Strategy?*, s. 1.

⁷⁹ Age, s. 3-4.

⁸⁰ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro ve Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, New York, 2016, s. 111.

⁸¹ Bu yaklaşımı yansıtan bazı çalışmalar için bkz. Colin Dueck, *The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today*, Oxford University Press, New York, 2015; Cecil V. Crabb ve Kevin V. Mulcahy, *American National Security: A Presidential Perspective*,

Milli Güvenlik Kurulu (MGK) bildirimleri, bu kullanıma örnek olarak gösterilebilir. Türkiye’de ulusal güvenlik yerine ‘milli güvenlik’ kavramı daha sıklıkla tercih edilmektedir.⁸² Büyük stratejinin kendisi olup olmaması bir tartışma olmakla birlikte, bu yazılı belgelerin uzun vadeli devlet davranışlarını ve eğilimlerini yansıttığı ortaya konulduğunda büyük stratejiyi görünür kıldıkları ileri sürülebilir. Büyük stratejinin ayırt edici unsuru, özellikle uzun vadeli ve değişime dirençli kurumsal tasarımlar olmasıdır. Eğer bir ulusal güvenlik belgesi, sadece bir liderin siyasî iktidar döneminin ürünü veya kısa-orta vadeli çeşitli tehdit unsurlarının sıralanması ve kamuoyuna duyurulması ise büyük stratejiden ziyade iç siyasetin aracına dönüşmektedir.

Ulusal güvenlik kavramı da belirsizlikler taşır. Konuya askerî perspektiften yaklaşıldığında ‘ulusal savunma’ ön plana çıkmaktadır. Toprak bütünlüğünün, ülke sınırlarının ve yurttaşların dış düşmanlara karşı savunulması mevzu bahsedilir. Ancak devletin işgal edilmesine karşı askerî planlar tasarlanması ile yeterli açıklama sunulmuş olmaz. Ulusal savunmanın daha geniş bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Edward Earle, savaş ve işgal dışındaki geniş zaman dilimlerini içine alan genel bir güvenlik konseptine gönderme yapar. Bundan dolayı ulusal savunma yerine ulusal güvenlik kavramını kullanmanın daha geçerli olacağını belirtir.⁸³ Böylece ulusal güvenlik tanımı da geniş bir çerçeveye oturtulmaktadır. “Güvenlik; bir ulusun toprak bütünlüğü, siyasî bağımsızlığı, hakları ve hayati çıkarlarının, dışarıdan veya dış etki veya kontrol altında faaliyet gösteren iç güçlerden gelen önemli bir saldırı tehdidinden arınmış olduğu durumdur.”⁸⁴

Nejat Eslen, büyük stratejiyi ulusal güvenlik karşısında daha farklı şekilde konumlandırmaktadır. Eslen, öncelikle stratejiyi güvenlik alanı içinde iki düzeyde ele almaktadır. Birinci düzeyde, askerî güç dahil tüm

---

Brooks/Cole Publishing, Pacific Grove, 1991.

⁸² Gencer Özcan, “milli güvenlik kavramına doğrudan ya da dolaylı gönderme olmaksızın ulusal savunma stratejilerine yönelik herhangi bir tartışma yapılamaz” diye yazar. Bkz. Özcan, “Türkiye’de Milli Güvenlik Kavramının Gelişimi ve Ulusal Strateji Arayışları”, s. 124.

⁸³ Edward Mead Earle, “Political and Military Strategy for the United States”, *Proceedings of the Academy of Political Science*, 19:2, 1941, s. 3.

⁸⁴ Edward Mead Earle, “American Security-Its Changing Conditions”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 218, 1941, s. 189.

güç unsurlarının birlikte kullanıldığı ulusal strateji yer alır. Ulusal strateji, büyük strateji ile aynı anlama gelmektedir. Ulusal veya büyük strateji, ulusal güvenlik politikası tarafından belirlenmektedir. İkinci düzey ise askerî stratejinin yer aldığı düzeydir. Askerî strateji ile strateji aynı anlamda kullanılabilir. Buna göre oluşturulan kavramsal hiyerarşide, en üstte devletin ulusal çıkarlarını tespit eden ulusal güvenlik politikası yer alırken, bir alt düzeyde ulusal veya büyük strateji, en alt düzeyde ise askerî strateji yer almaktadır.⁸⁵ Büyük strateji, ABD’de eyaletlerin üzerindeki federal stratejiye karşılık gelecek şekilde, ulusal strateji (*national strategy*) olarak da kabul edilmektedir.⁸⁶ Bu yaklaşım esas alınırsa, öncelikle siyasî otorite tarafından ulusal güvenlik politikası tespit edilmektedir. Ulusal çıkarlar da bu aşamada berraklaşmaktadır. Büyük strateji, ulusal güvenlik politikasını tespit eden siyasî otorite tarafından uygulanmaktadır. Son olarak büyük stratejinin çizdiği çerçeveye göre askerlerin sorumluluğundaki stratejiler oluşturulmakta ve uygulanmaktadır. Böylece büyük stratejinin, ulusal güvenlik politikasının nasıl uygulanacağını çerçevesi olduğu ileri sürülebilir. Ali Karaosmanoğlu’na göre ulusal savunma kavramı önem arz etmektedir. Ulusal savunma hakkında karar alma ve planlama yapma yetkisi doğrudan siyasî otoritenin sorumluluğundadır.⁸⁷

Siyasî amaçlar ile askerî amaçların birbirleriyle çatışmalarına yönelik bir tür algıdan dolayı olsa gerek, büyük stratejiye dair kavramsal uzlaşma ertelenmektedir. Nihai amaç, bir savaşı kazanmak mıdır yoksa savaşla amaçlanan siyasî projenin gerçekleştirilmesi midir? Büyük strateji, tam olarak bu sorunun merkezinde yer almaktadır. Hew Strachan, bu çalışmanın odağındaki iki kavramsal düzeyi farklı şekilde ifade etmektedir. Strachan’a göre askerî strateji bir tarafta yer alırken büyük strateji veya ulusal strateji (*national strategy*) ise diğer tarafta yer almaktadır. Askerî strateji, operasyonel düzeyde iken büyük strateji ise siyasî düzeydedir.⁸⁸ Strachan’ın büyük

---

⁸⁵ Eslen, *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, s. 90-91.

⁸⁶ Haluk Özdemir, “‘Tasarlanmış’ ve ‘Beliren’ Üst Stratejiler: Türkiye ve Diğer Orta Büyüklükteki Devletler için Alternatifler”, Ali L. Karaosmanoğlu ve Ersel Aydınli, (ed.), *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 44.

⁸⁷ Ali L. Karaosmanoğlu, “Savunma Planlaması ve Stratejik Belirsizlik”, *Bilge Strateji*, 7:12, 2015, s. 23-45.

⁸⁸ Hew Strachan, “Strategy in Theory; Strategy in Practice”, *Journal of Strategic Studies*,

stratejiyi, ulusal strateji olarak nitelendirmesi, bu çalışma açısından önemlidir. Bu vurgu, büyük stratejinin ulusal güvenlikle geçişli olarak kullanılmaya müsait olduğunu göstermektedir. Bir strateji, politika veya çıkarı nitelenecek için kelimenin başına ‘ulusal’ sıfatı eklendiğinde, daha genel bir konseptte gönderme yapılmaktadır. Bunun yanında ‘ulusal’ olanın, ayrıcalıklı ve korunmaya muhtaç olduğu kabul edilmektedir. Ulusal strateji; tüm toplumsal, siyasî ve ekonomik unsurların üzerinde bir konuma yerleştirilmektedir. Böylece büyük stratejinin, ulusun tamamını ilgilendiren niteliği ortaya çıkmaktadır. Bu nitelik ise askerî düzeyi aşan siyasî içerikle tanımlanabilir. Strachan’ın diğer önemli vurgusu, büyük stratejinin siyasî düzeyde olduğunu ileri sürmesidir. Böylece sadece askerî düzeyde kurulan bir kavramsal hiyerarşinin meseleyi açıklamakta yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Büyük strateji, öncelikle askerî kararları belirleyen siyasî kararlara daha yakın mesafededir.

Sonuç

Bu çalışma, büyük stratejinin Uİ literatüründe işlemsel hale getirilememesinin temel sebeplerini incelemiştir. Büyük stratejinin tanımının ve diğer kavramlarla karşılaştırıldığı düzeylerin çok farklı perspektiflerle değerlendirilmesinin yarattığı belirsizliği ortaya koyabilmek amaçlanmıştır. Literatürdeki kavramsal belirsizliğin en temel sebebi, büyük stratejinin türediği strateji teriminin, tarih boyunca geçirdiği anlam genişlemesinin ortaya çıkardığı dilsel çıkmazdır. Büyük olan strateji, yine bir tür strateji olmakla birlikte, stratejinin askerî konsepti aşan anlamından dolayı, politika ile içli dışlıdır. Bundan dolayı büyük olanın strateji mi yoksa politika mı olduğu muğlaktır. Büyük sıfatı hem stratejiyi hem de politikayı nitelendirmektedir. Ancak büyük sıfatının nitelendirdiği ismin strateji olmasına rağmen, içerdiği anlamın stratejiden ziyade bir tür politika olduğu gözlemlenmektedir. Literatürdeki temel problemlerden biri, stratejinin anlam genişlemesinin, söz konusu olan büyük strateji olduğunda politik düzeye kaymaya meyilli olmasıdır.

Büyük stratejinin tanımlanması ve diğer kavramlara karşı konumlandırılmasında bir belirsizlik gözlemlenmektedir. Bu çalışma, bu

belirsizliğin sebeplerine odaklanmıştır. Öncelikle strateji kavramının ortaya çıktığı geleneksel askerî perspektif ortaya konulmuştur. Strateji düşüncesi, insanlığın şiddet ve savaş tarihi içinde yoğrulmuştur. Dolayısıyla bu alandaki metinlerin askerî düzeyden bağımsız olarak ele alınması mümkün değildir. Böylece literatürde kavramsal olarak bir askerî düzeyin ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Büyük stratejinin, ilk olarak bu düzeyin sınırları içinde düşünülmesi oldukça doğaldır. Askerî taktikler, operasyonlar ve stratejilerle doğrudan ilişkili olan askerî büyük stratejiler tasavvur edilmiştir. Buna göre kavramsal hiyerarşiler tartışılmıştır. Neticede askerî perspektifte ele alınan büyük strateji; çoğunlukla taktikler, operasyonlar ve stratejilerin üzerinde konumlandırılmıştır.

Askerî kurumlar dışında üniversitelerde strateji çalışmaları gelişmeye başladığında, meselelerin analizinde askerî perspektifin yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır. Politik amaçların ve barış zamanlarındaki devletlerin faaliyetlerinin incelenmesiyle strateji düşüncesi, farklı yaklaşımlarla zenginleştirilmiştir. Büyük strateji kavramının içeriği de yeniden ele alınmaya başlamıştır. Hem strateji hem de büyük strateji kavramları, politik düzeyde anlam genişlemesine uğramıştır. Böylece literatürde ikinci bir kavramsal düzeyin ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. İkinci düzey, siyasî perspektifi yansıtır. Bu düzeyde büyük strateji, devletin dış ve ulusal güvenlik politikalarıyla birlikte değerlendirilmektedir. Bundan dolayı büyük stratejinin, askerî düzey ile siyasî düzey arasındaki konumu netleştirilememektedir. Uİ literatüründe bu kavramı, oldukça farklı tanımlayan ve diğer kavramlara karşı konumlandırılan pek çok yazar bulunmaktadır. Bu çalışmada bu yaklaşımların bazıları ele alınarak, büyük stratejinin kavramsal olarak neden işlemsel hale getirilememiş olduğu ortaya konulmuştur. Büyük strateji, strateji düşüncesi içinde evrilmiş ve günümüzde politikayla tanımlanabilir hale gelmiştir. Askerî perspektifin ve askerî düzeydeki kavramsal hiyerarşilerin, devletlerin en genel ve uzun vadeli amaçlarını ele alabilmek için yeterli olmadığı görülmektedir. Ancak askerî düzeydeki yaklaşımlar olmadan da büyük strateji düşüncesi anlaşılabilir değildir. Bundan dolayı bu çalışma, literatürdeki yaklaşımları iki düzeyde sınıflandırmakta ve meseleyi bu çerçevede tartışmaktadır.

Summary

In the International Relations literature, serious uncertainty is observed in the definition of grand strategy and its relationship with other concepts. Different approaches, concepts or discourses can be qualified as grand strategies. A leader's words, statements, a government or political party's program, military institutions' recommendations to political authority, foreign policy practices and behavioural trends, national security strategy documents or basic principles and stereotypes, which are claimed to represent national interests and guide foreign policy, are all can be considered as a grand strategy. In this case, a serious problem emerges in the literature: "Conceptual uncertainty".

The main research question of this study is "what is grand strategy". The main starting point of this problem is that a grand strategy cannot be positioned in a single concept against other related concepts in the literature. To reveal the conceptual uncertainty about the grand strategy, some grand strategy definitions based on the strategy-policy relationship in the literature and various conceptual levels are compared. In the conceptual blurring in the literature, two main "conceptual levels" are identified: The first conceptual level consists of "tactics, operations, and strategies" from the military perspective, while the second level consists of "foreign policy and national security" from the political perspective.

Grand strategy is a term that general military historians and historians of strategic thought often use and are interested in. As grand strategy derives from strategy, naturally pioneering approaches to the subject have come from these areas. The "state" is accepted as the main actor that develops the grand strategy. In both military history and IR literature, it is clear that it was the statesmen and the generals who devised the strategy. Strategy texts in ancient times are associated with the nature of war, its basic tools, and methods of winning. At the first conceptual level, grand strategy relates to the three main words that include military considerations, intentions, plans, and practices. These main words are tactics, operations, and strategy. The grand strategy is necessary at the stage of determining all the other strategies. Just as strategies determine tactics, there is a meta-concept that is assumed to determine strategy. This meta-concept is the grand strategy. Thus, a hierarchy has emerged in the literature from tactics to strategies and from strategies to grand strategy.

Although the military perspective has dominated grand strategy studies for many years, it is seen that IR academics have started to enrich the field according to different paradigms and theories, especially after the Cold War. Thus, the grand strategy manifests itself at two different conceptual levels, as suggested in this study. The main problem created by considering the grand strategy at the second conceptual level is that while grand strategy is a kind of strategy, the concepts at this level are directly expressed as policy. From the military perspective, conceptual ambiguity does not disappear with the acceptance of grand strategy as a high strategy. Grand strategy is stuck between the military and political levels. When we look at the evolution of the grand strategy in the literature, we can see that it is first positioned above military strategies, and then the state is considered as the upper process that determines how the sum of all national power elements is to be managed. The grand strategy is now treated beyond the literal, as a “general policy”. At the second conceptual level, grand strategy relates to foreign policy and national security policy.

Politics is essentially governing the state. Managing the state requires the management of many lower-level processes and activities. There are various types of policies, such as managing relations with outside actors and managing national security. The policy reflects the goals of the state. Many methods can be used to achieve these goals. Strategy is rational planning and implementation that achieves political goals. Therefore, strategy is at the service of politics. First, a policy is created and then strategies are developed for the successful implementation of these policies. The difference between policy and strategy can be briefly put in this way. There is a deadlock in the literature because the grand strategy is accepted as intertwined with both the political and strategic space. This study classifies approaches in the literature at two levels and places grand strategy above both levels. Thus, as for the grand strategy, it is claimed that it would be more valid to analyse tactics, operations, and strategies at the military level without mixing them with foreign and national security policies at the political level. As a result, to resolve the ambiguity in the literature, it is claimed that a kind of conceptual hierarchy extending from grand strategy to foreign and national security policies to military strategies, operations, and tactics is more explanatory.

Çatışma Beyanı:

Araştırmanın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışması beyanı bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Basılı Eserler

- AKAD M. Tanju (2021). *Askeri Tarihte Stratejik Düşünce (3. Bs.)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- AKTÜRK Şener (Autumn-Winter 2020). “Turkey’s Grand Strategy as the Third Power: A Realist Proposal”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, 25:2, 152-177.
- ART Robert J. (2002). *A Grand Strategy for America*, Cornell University Press, Ithaca.
- ATAÇ Kaan Kutlu ve ÇAM Mehmet Mert (2020). “Soğuk Savaş: Amerikan Büyük Stratejisi, Johnson Doktrini ve Kıbrıs”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16:35, 595-634.
- AYDIN Mustafa (Autumn-Winter 2020). “Grand Strategizing in and for Turkish Foreign Policy: Lessons Learned from History, Geography and Practice”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, 25:2, 203-226.
- AYDINLI Ersel (2020). “‘Büyük Strateji’ Çıkmazı ve Türkiye için ‘Büyüme’ Önermesi”, Ali L. Karaosmanoğlu ve Ersel Aydınli, (ed.), *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 77-101.
- AYDINLI Ersel (Autumn-Winter 2020). “Neither Ideological nor Geopolitical: Turkey Needs a ‘Growth’-Based Grand Strategy”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, 25:2, 227-252.
- BLUM Robert M. (1982). *Drawing the Line: The Origin of the American Containment Policy in East Asia*, W.W. Norton & Company, New York.
- BRANDS Hal (2014). *What Good Is Grand Strategy? Power and Purpose in American Statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush*, Cornell University Press, Ithaca.
- CARLSNAES Walter (2013). “Foreign Policy”, Walter Carlsnaes, Thomas Risse, ve Beth A. Simmons, (ed.), *Handbook of International Relations*, Sage, 2nd edition, London, 298-325.
- CLAUSEWITZ Carl von (2007). *On War*, (çev. Michael Howard ve Peter Paret), Oxford University Press, New York.
- CRABB Cecil V. ve MULCAHY Kevin V. (1991). *American National Security: A Presidential Perspective*, Brooks/Cole Publishing, Pacific Grove.
- DUECK Colin (2006). *Reluctant Crusaders: Power, Culture, and Change in American Grand Strategy*, Princeton University Press, Princeton.
- DUECK Colin (2015). *The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today*, Oxford University Press, New York.
- DURALI Ş. Teoman (Aralık 2016). “Felsefe-Bilim”, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, 32, 15-29.
- EARLE Edward Mead (Kasım 1941). “American Security--Its Changing Conditions”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 218, 186-93.
- EARLE Edward Mead (Ocak 1941). “Political and Military Strategy for the United States”, *Proceedings of the Academy of Political Science*, 19:2, 2-9.
- EARLE Edward Mead, (ed.), (2007). *Modern Stratejinin Ustaları: Machiavelli’den Hitler’e Kadar Askeri Düşünce*, Çev. Selma Koçak, Doruk, İstanbul.

- ESLEN Nejat (2018). *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 5. bs., İstanbul.
- FREEDMAN Lawrence (2002). "Conclusion: The Future of Strategic Studies", John Baylis vd. (ed.), *Strategy in the Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*, Oxford University Press, New York, 328-42.
- GADDIS John Lewis (2002). "A Grand Strategy of Transformation", *Foreign Policy*, 133, 50-57.
- GADDIS John Lewis (2005). *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War*, Oxford University Press, New York.
- GOLDSTEIN Avery (2005). *Rising to the Challenge: China's Grand Strategy and International Security*, Stanford University Press, Stanford.
- GRAY Colin S. (2013). *Perspectives on Strategy*, Oxford University Press, Oxford.
- GRAY Colin S. (2006). *Strategy and History: Essays on Theory and Practice*, Routledge, New York.
- GRAY Colin S. (2016). *Strategy and Politics*, Routledge, New York.
- HART B. H. Liddell (1967). *Strategy*, Meridian, 2nd Revised Edition, New York.
- HART B. H. Liddell (2003). *Strateji: Dolaylı Tutum*, Çev. Selma Koçak, Doruk, 2. bs. İstanbul.
- HATTENDORF John B. (2014). "İttifak, Kuşatma ve Yıpratma: İspanyol Veraset Savaşında İngiliz Büyük Stratejisi, 1702-1713", Paul Kennedy, (ed.), *Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler*, çev. Ahmet Fethi, Totem, İstanbul, 21-42.
- HOLSTI K. J. (1995). *International Politics: A Framework for Analysis*, Prentice Hall International, 7th edition, New Jersey.
- HUDSON Valerie M. (2016). "Dış Politika Analizinin Tarihi ve Evrimi", Steve Smith, Amelia Hadfield ve Tim Dunne, (ed.), *Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar*, çev. Nasuh Uslu, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, 13-34.
- JOFFE Josef (1995). "Bismarck' or 'Britain'? Toward an American Grand Strategy after Bipolarity", *International Security*, 19:4, 94-117.
- JOMINI Antoine Henri de (2008). *The Art of War*, Çev. G.H. Mendell ve W.P. Craighill, Legacy Books Press, Ontario.
- KARAOSMANOĞLU Ali L. (2020). "Büyük Strateji'nin Anlamı ve İşleyişi", Ali L. Karaosmanoğlu ve Ersel Aydın, (ed.), *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 7-41.
- KARAOSMANOĞLU Ali L. (Bahar 2015). "Savunma Planlaması ve Stratejik Belirsizlik", *Bilge Strateji*, 7:12, 23-45.
- KENNEDY Paul (2014). "Savaşta ve Barışta Büyük Strateji: Daha Kapsamlı Bir Tanımlamaya Doğru", Paul Kennedy, (ed.), *Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler*, çev. Ahmet Fethi, Totem, İstanbul, 11-19.
- KÖRPE Özgür (2016). "Stratejik Kültür ve Güncel Kuramsal Tartışmalar", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 12: 24, 147-183.
- LAYNE Christopher (2008). "Security Studies and the Use of History: Neville Chamberlain's Grand Strategy Revisited", *Security Studies*, 17:3, 397-437.
- LUTTWAK Edward N. (2009). *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.
- LUTTWAK Edward N. (2001). *Strategy: The Logic of War and Peace*, The Belknap Press of Harvard University Press, London.
- MARTEL William C. (2015). *Grand Strategy in Theory and Practice: The Need for an Effective American Foreign Policy*, Cambridge University Press, New York.

- MEARSHEIMER John J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*, W.W. Norton & Company, New York.
- MILLER Paul D. (2012). “Five Pillars of American Grand Strategy”, *Survival*, 54:5, 7-44.
- ÖZCAN Gencer (2020). “Türkiye’de Milli Güvenlik Kavramının Gelişimi ve Ulusal Strateji Arayışları”, Ali L. Karaosmanoğlu ve Ersel Aydın, (ed.), *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 123-49.
- ÖZDEMİR Haluk (2020). “Tasarlanmış’ ve ‘Beliren’ Üst Stratejiler: Türkiye ve Diğer Orta Büyüklükteki Devletler için Alternatifler”, Ali L. Karaosmanoğlu ve Ersel Aydın, (ed.), *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 43-75.
- PACKER Martin (2011). *The Science of Qualitative Research*, Cambridge University Press, New York.
- PAMUKOĞLU Osman (2022). *Strateji: Yenecek ve Kazanacaksın*, İnkılap, 5. bs. İstanbul.
- PHILLIPS Thomas R. (1985). *Roots of Strategy: The 5 Greatest Military Classics of All Time*, Harrisburg, Stackpole Books, Pennsylvania.
- POSEN Barry R. (1984). *The Sources of Military Doctrine: France, Britain, and Germany Between the World Wars*, Cornell University Press, Ithaca.
- RIPSMAN Norrin M., TALIAFERRO, Jeffrey W. ve LOBELL Steven E. (2016). *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, New York.
- SILOVE Nina (2018). “Beyond the Buzzword: The Three Meanings of ‘Grand Strategy’”, *Security Studies*, 27:1, 27-57.
- SÖNMEZOĞLU Faruk (2014). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Der Yayınları, 6. bs. İstanbul.
- STRACHAN Hew (2019). “Strategy in Theory; Strategy in Practice”, *Journal of Strategic Studies*, 42:2, 171-90.
- ŞAN-AKCA Belgin (Autumn-Winter 2020). “Turkey’s Grand Strategy in the Post-Liberal Era: Democratic Assertiveness”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, 25: 2, 253-283.
- TAYFUR M. Fatih (2010). “Dış Politika”, Atila Eralp, (ed.), *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İletişim Yayınları, 5. bs, İstanbul, 73-105.
- UYAR Mesut (2020). “Askeri Strateji: Tarihi bir Perspektif”, Ali L. Karaosmanoğlu ve Ersel Aydın, (ed.), *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 151-65.
- ÜLGÜL Murat (2020). “Mixing Grand Strategies: Trump and International Security”, *The International Spectator*, 55:3, 98-114.
- YÜKSELEN Hasan (2021). “Exploring the Traits of a Grand Strategy for Turkey: Resilience, Protean Power, and Connectography”, *Insight Turkey*, 23: 4, 77-94.
- YÜKSELEN Hasan (2018). “Strateji Kavramını Çalışmak”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14: 27, 1-38.
- WALTZ Kenneth N. (1979). *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, Reading.
- İnternet**
- The Jerusalem Post. “Israel’s government lacks a ‘grand strategy’-opinion”, <https://www.jpost.com/opinion/israels-government-lacks-a-grand-strategy-opinion-687347>, erişim 20.06.2022.

Baltık Ülkelerinin Batı Yöneliminin Tehdit Dengesi Kuramı Bağlamında Analizi

Analysis of the Western Orientation of the Baltic Countries in the Context of Balance of Threat Theory

Sezgin KAYA*

Öz

Baltık ülkeleri bağımsızlıklarını yeniden kazandıkları 1991 yılından itibaren Batı ittifak sisteminin bir parçası olmak için yoğun bir çaba içerisine girmişlerdir. Makale, bu yönelimin temel nedeninin salt kimlik ya da kültür gibi normatif unsurlarla izah edilemeyeceği fikrine dayanmaktadır. Şüphesiz Batı söz konusu ülkeler için hep ait olmadıkları bir dünya olmuştur. Bununla birlikte küçük devletler kategorisinde değerlendirilen Baltık ülkelerin asıl önceliklerinin, bağımsızlıklarını korumak olduğunu unutmamak gerekir. Tarihsel tecrübelerinin bir sonucu olarak Baltık ülkelerinin bu hedeflerinin önünde gördükleri en büyük engel ise Rusya'dır. Yeniden ve yoğun bir şekilde hissedilen Rus tehdidi dengelemek için Batı, bölge ülkeleri açısından tek gerçekçi stratejik tercih olarak görmüştür. Makalede bölge ülkelerinin NATO ve AB'ye üyelikle sonuçlanan bu süreçte alternatif bir başka seçeneklerinin olmadığı savunulmaktadır. Zira tarihsel tecrübeleri göstermiştir ki bu ülkelerinin bağımsızlıklarını korumak için tehdidin kaynağıyla uyum sağlamak anlamına gelecek şekilde peşine takılma ya da tarafsız kalarak tehdidin ilgi odağı olmaktan kaçınma gibi stratejik tercihlerde bulunmaları sonuç vermemiştir. Dolayısıyla makalenin amacı tehdit dengesi kuramından hareketle Baltık devletlerinin stratejik tercihlerinin mantığını anlamaya çalışmaktır. Zira bölge ülkeleri Batı'ya yönelerek Rus gücünü değil ama bu ülkeden algıladıkları tehdidi dengelemek istemişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Baltık Güvenliği, Tehdit Dengesi, Askerî Doktrin, Rus Diasporası, Narva Sorunu.

---

* Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bursa, Türkiye, ORCID: 0000-0002-1535-549, e-posta: sezgink@uludag.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 10.10.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 01.12.2022

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Abstract

Since 1991, when they regained their independence, the Baltic States have made a concerted effort to become part of the Western alliance system. The article is based on the idea that the primary reason for this orientation cannot be explained solely by normative elements such as identity or culture. Undoubtedly, the West has always been a world to which these countries in question did not belong. Nevertheless, it should not be forgotten that the main priority of the Baltic States, which are categorised as small states, is to preserve their independence. As a result of their historical experiences, Russia is the biggest obstacle that the Baltic countries see in front of these goals. In order to balance the renewed and intensely felt Russian threat, the West has been seen as the only real strategic choice for the region's countries. This article argues that the countries of the region have no alternative option in this process, which resulted in membership in NATO and the EU. Indeed, historical experience has shown that these countries' strategic choices, such as bandwagoning to preserve their independence, which would mean aligning with the threatener, or avoiding being the centre of attention of the adversary by remaining neutral have not yielded results. Therefore, this article aims to try to understand the logic of the Baltic states' strategic choices based on the balance of threat theory. This is because by turning towards the West, the countries of the region have sought to balance not Russian power but the threat they perceive from this country.

Keywords: *Baltic Security, Balance of Threat, Military Doctrine, Russian Diaspora, Narva Question.*

Giriş

1991 yılında uluslararası arenaya yeniden bağımsız birer aktör olarak dönmeyi başaran Estonya, Letonya ve Litvanya hızlı bir şekilde Batı dünyasıyla olan bağlarını güçlendirecek adımlar atmışlardır. Bu bağlamda Baltık ülkeleri olarak da anılan bu üç devletin neredeyse eş zamanlı olarak başta Avrupa Birliği (AB) ve Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü (NATO) olmak üzere tüm bölgesel yapılara üye olmaya çalıştıkları görülmektedir. Şüphesiz bu girişimleri kimlik-kültür temelinde ele almak ve ilgili ülkelerin kendileri her zaman bir parçası olarak gördükleri Batı dünyasıyla bütünleşme çabası olarak yorumlamak da mümkündür. Ancak kanaatimizce burada asıl belirleyici olan şey “Rus tehdidi” olarak nitelendirebileceğimiz güvenlik kaygıları olmuştur. Bu hâliyle Batı, Baltık ülkeleri açısından salt ait olunmak istenilen bir dünya değil ama aynı zamanda stratejik bir yönelim olarak da görülmelidir. Nitekim 2004 yılında gerçekleşen AB ve NATO üyeliklerinin daha sonraki dönemde söz konusu

ülkelerin hem dış hem de güvenlik politikaları açısından stratejik bir nirengi noktası olmuştur.

Rusya da bu çabaları zaten stratejik bir düzleme ele almış ve tepkisini de ona göre vermiştir. Nitekim Baltık ülkelerin Rus tehdidini boşa çıkarmak için attıkları adımlar daha sonraki dönemde Baltık başkentleri ile Moskova arasında adeta bir yeni mini Soğuk Savaş yaşanmasına yol açmıştır.¹ Başlangıçta “Rus tehdidi” algısının abartıldığı düşünülse de Rusya daha sonraki dönemde attığı adımlarla dengelenmeye çalışılan tehdidin ciddiyetini ve büyüklüğünü şüpheye yer bırakmayacak şekilde göstermiştir. Çalışmanın amacı, tehdit dengesi kuramından hareketle, günümüze değin geçerliliğini koruyan ve Baltık ülkelerinin hem dış hem de güvenlik siyasetini şekillendiren bu tehdidin muhtevasını ve boyutlarını analiz edebilmektir. Şüphesiz böylesi bir çaba çok fazla etkenin dikkate alındığı geniş bir tarihsel değerlendirmeyi gerektirmektedir. Bu nedenle çalışma Sovyetler Birliği (SSCB)’nin dağılmasından sonraki dönemde benimsenen ve Rusya’nın dış ve güvenlik politikalarına yön veren doktrinlerde sıklıkla vurgulanan iki hususla sınırlandırılmıştır. Bunlar Baltık ülkeleri açısından özellikle önemli olduğunu düşündüğümüz nükleer silahların kullanımına ve Rus diasporasının haklarının korunmasına ilişkin güçlü vurgulardır.

Şüphesiz Rusya’nın Baltık ülkeleri açısından bir tehdit olarak algılanmasının başkaca tarihsel nedenleri de bulunmaktadır. Bilindiği üzere Rusya ile bölge ülkeleri arasındaki ilişkiler tarihsel süreçte hep sorunlu olmuştur. Baltık ülkelerin 1918–1940 yıllarını kapsayan ilk bağımsızlık dönemleri, İkinci Dünya Savaş esnasında yaşanan Sovyet işgaliyle son bulmuştur. Savaşa varan süreçte yaşanan gelişmeler ve dönemin uluslararası konjonktürü Baltık ülkelerinin bağımsız kalmalarını imkânsızlaştırmıştır. Giderek artan ve kendisini daha yoğun bir şekilde hissettirmeye başlayan işgal edilme korkusu nedeniyle bölge ülkeleri bağımsızlıklarını koruyabilmek adına öncelikle tarafsızlık politikası izlemeye çalışmışlardır. Ancak bu çabalar bir sonuç vermemiş ve 1940 yılına gelindiğinde Stalin idaresindeki SSCB tüm bölgeyi işgal etmiştir.

---

² Kestutis Paulauskas, *The Baltics: From Nation States to Member States*, The European Union Institute for Security Studies Occasional Papers, No: 62, Paris, 2006, s. 5-9.

Bir çeşit savaş fırsatçılığı yapan Stalin'in bu hamlesini, 1941 yılında başlayan Alman işgali izlemiştir. 1944 yılına gelindiğinde Almanları geri püskürtmeyi başaran Ruslar bölgeye yeniden girmiş ve işgal ettikleri Baltık ülkelerini birer federe cumhuriyet olarak SSCB'ye dâhil etmiştir. Savaş yıllarında Avrupa'da işgal edilen küçük devletlerin tamamına yakını bir şekilde yeniden bağımsız olurken, Baltık ülkeleri bunun tek istisnaları olarak kalmıştır.² Böylelikle Baltık halkları için 1991'e değin değin süren bir esaret süreci başlamıştır. Baltık devletleri açısından bu süreçten çıkarılabilecek en önemli ders, tarafsızlık gibi politikaların onları yabancı işgalinden kurtaramayacağıdır. Bu nedenle Baltık ülkelerinin karar vericileri için bundan sonraki temel amaç, bir daha asla yalnız kalmamak ve güvenilir müttefiklere sahip olmak olacaktır.³ Özgürlüklerini kaybeden ve yaklaşık 50 yıl sürecek olan bir işgal ile yüzleşen Baltık ülkeleri, tam da bu nedenle bağımsızlıklarını yeniden kazanmalarının hemen ardından hızlıca Batı ile bütünleşmeye ve her türlü uluslararası oluşumun bir parçası olmaya yönelmişlerdir.⁴

1. Tehdidi Dengelemek: Baltık Ülkelerinin İttifak Arayışlarının Temel Mantiği

Baltık ülkelerinin uluslararası arenaya yeniden birer bağımsız aktör olarak dönüşleri, SSCB'de 1991'de yaşanan başarısız darbe girişimini müteakiben mümkün olabilmıştır. Yaşanan gelişmelerin ardından, 6 Eylül 1991'de Sovyet hükûmeti daha önce karşı çıktığı bu ülkelerin bağımsızlık taleplerini resmen kabul etmek zorunda kalmıştır. Uluslararası sistemin yapısındaki dönüşümden kaynaklanan belirsizlikleri fırsata çevirmeyi başaran Estonya, Letonya ve Litvanya'nın bu tarihten itibaren öncelikle Rusya'dan algıladıkları tehdidi dengelemeye çalıştıkları görülür. Ancak bunu Rus gücünü dengelemeye çalışmak biçiminde okumak hatalı olacaktır. Bilindiği üzere realistler açısından devletler dış politikalarını temelde iki stratejik seçeneğe göre dizayn ederler. Bu teorik yaklaşıma göre anarşik sistem içerisinde bir ülke ya rakip veya hasım olarak gördüğü gücü dengelemeye

² Michael I. Handel, *Weak States in the International System*, Routledge, London, 1990, s. 7.

³ Andres Kasekamp, "An Uncertain Journey to the Promised Land: The Baltic States' Road to NATO Membership", *Journal of Strategic Studies*, 43:6-7, 2020, s. 870.

⁴ James Corum, "Security Concerns of the Baltic States as NATO Allies", *Monographs, US Army War College Press, Carlisle*, 2013, s.16-17.

(*balancing*) çalışacaktır ya da bunu başaramayacağını düşünüyorsa, cezalandırılmaktan kaçınmak için tehdidin kaynağı ile uyum sağlayarak onun peşine takılmayı (*bandwagoning*) seçecektir.

Walt, dengelenmeye çalışılan şeyin aslında güç değil de tehdit olduğunu söyleyerek güç dengesi kuramının bu klasik yorumuna farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Walt'a göre devletlerin dengeleyici faaliyetleri aslında algıladıkları tehditlere karşıdır. Devletler her zaman daha güçlü olan devletleri dengelemeye çalışmazlar. Bazen de niyetlerinden bağımlı olarak, saldırgan davranışlar içinde olan zayıf devletleri dengelemeyi seçerler. Buna mukabil barışçıl bir çizgi izleyen yükselen güçler sistem içerisinde diğerlerince daha fazla kabul görebilmektedirler. Haliyle devletler aslında bir güç dengesini koruma uğruna değil ama aslında algıladıkları tehditleri bertaraf etmek adına hareket etmektedirler. Tehdidin niteliği ve boyutuna ilişkin yapılacak değerlendirmeler ise toplam güç, coğrafi yakınlık, saldırı yeteneği ve saldırı niyeti gibi hususlara bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir.⁵

Rusya ile ilişkileri bağlamında düşünüldüğünde, Baltık ülkelerinin pratikte zaten bu ülkenin gücünü dengeleyebilmesi pek mümkün görünmemektedir. Günümüz rakamlarıyla bakıldığında bu ülkelerin toplam nüfusu yaklaşık 6 milyon civarındadır. Öte yandan salt askerî personel açısından bakıldığında, üç Baltık ülkesinin toplam asker sayısının sağlanan artışa rağmen günümüzde bile 100 binin biraz üstünde olduğu görülmektedir. Buna mukabil Rusya'nın toplam askerî personel sayısı tahminen 1,3 milyonun üstündedir. Rusya'nın sahip olduğu hava, deniz ya da kara gücü unsurlarının çeşitliliği ya da askerî imkân ve kabiliyetlerinin geneli düşünüldüğünde, bu ülke ile Baltık devletleri arasında mukayese yapılamayacak türden bir asimetrik durum söz konusudur.⁶ Bunun farkında olan Baltık ülkeleri, birbirlerinden farklı biçimlerde de olsa halklarının

---

⁵ S. M. Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", *International Security*, 9:4, Spring 1985, s. 9.

⁶ Global Firepower sitesinin 2022 ülke endeksine göre Estonya 34.500, Letonya 29.700, Litvanya ise 42.000 asker sayısına sahiptir. İlgili ülkelerin ve Rusya'nın askeri gücü hakkında daha detaylı bilgi için bkz.: <https://www.globalfirepower.com/countries.php>, erişim: 10.11.2022

tümünü ülke savunmasına katabilecekleri ve asimetrik yöntemlere dayanan sivil savunma çabalarına ağırlık vermektedirler.⁷

Anlaşılacağı üzere Baltık ülkelerinin algıladıkları tehdit karşısında seçenekleri sınırlıdır. Walt tehditler karşısında dengelemenin mi yoksa peşine takılmanın mı tercih edileceğinin büyük ölçüde ilgili devletlerin gücüyle alakalı bir durum olduğu ileri sürmektedir. Bu bağlamda küçük ya da zayıf devletlerin tehditkâr büyük güçler karşısında dengeleme yerine peşine takılmayı seçmeleri daha olası görülebilir. Herhangi bir savunma koalisyonuna çok az şey katabileceklerini ve üstelik bu tercihlerinden ötürü cezalandırılabileceklerini bildikleri için küçük devletler kazanan tarafta olmaya çalışabilirler. Ancak peşine takılma da aslında riskli bir tercihtir. Çünkü bu yola saptığınızda sürekli bir şekilde tehditkâr güce güvenmeniz gerekecektir oysa niyetler zamanla değişebilir. Bu nedenle bir devletin hep iyi niyetli davranacağına güvenmektense onu dengeleme arayışına girmek daha doğru bir tercihtir.⁸ Walt'ın dikkat çektiği bu durum, aslında birer küçük ya da zayıf devlet olarak görebileğimiz Baltık ülkelerinin neden Rus tehdidini Batı ittifakı vasıtasıyla dengelemeye çalıştıklarını anlamak bakımından önemlidir.

Her ne kadar literatürde küçük ya da zayıf devletlerin nasıl tanımlanacağına ya da ülkelerin hangi ölçütlere göre bu kategoriye dahil edileceğine dair devam edegelen bir tartışma olsa da aslında askerî açıdan zayıf olmalarının bu türden ülkelerin en belirgin özelliği olduğu söylenebilir.⁹ Örneğin Labs, zayıf devleti büyük bir gücün kudreti karşısında güvenliğini ve özerkliğini tek başına sürdürmeyecek olan devlet biçiminde tanımlamaktadır.¹⁰ Hangi tanım, ölçüt ya da kriter esas alınırsa alınsın Baltık ülkelerinin küçük devletler olarak sınıflandırılması mümkündür.¹¹ Birer küçük devlet olarak Baltık ülkelerini peşine takılma

---

⁷ Marta Kepe ve Jan Osburg, "Total Defense: How the Baltic States Are Integrating Citizenry into Their National Security Strategies", *Small War Journal*, 24.09.2017, <https://smallwarjournal.com/jrnl/art/total-defense-how-the-baltic-states-are-integrating-citizenry-into-their-national-security->, erişim 15.10.2022.

⁸ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell Uni. Press, Paperback Edition, Ithaca and London, 1990, s. 29

⁹ Handel, *Weak States in...*, s. 36

¹⁰ Eric J. Labs, "Do Weak States Bandwagon?" *Security Studies*, 1:3, 1992, s. 409.

¹¹ Jeremy W. Lamoreaux and David J. Galbreath, "The Baltic States As 'Small States':

yerine dengelemeye iten şey, yukarıda da ifade edilmeye çalışıldığı üzere, Rusya'dan algılanan tehdidin niteliği ve boyutlarıdır. Zira Walt'ın da ifade ettiği üzere, toplam güç ile algılanan tehdit arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bir ülkenin toplam gücü ne kadar yüksek ise diğerleri için oluşturduğu potansiyel tehdit de o derece yüksektir.¹² Rusya bu bağlamda yalnızca ilgili ülkeler için değil, yeryüzündeki pek çok devlet için tehdit oluşturabilecek bir potansiyele sahiptir.

Walt ayrıca coğrafi açıdan yakın devletlerin uzak olanlara kıyasla daha büyük bir tehdit oluşturabileceklerine de dikkat çekmektedir. Aslında zayıf devletlerin ittifak tercihlerinde de coğrafi parametreler önemli bir yer tutmaktadır. Bu türden devletlerin eğer mümkünse uzaktaki güçlerden ziyade yakındaki güçlerle ittifak yapmaya meyilli oldukları bilinmektedir. Öte yandan büyük bir güce yakın olan küçük bir devletin, onu dengelemek yerine onunla uyumlu hareket etmeye çalışması beklenebilir. Çünkü Walt'ın da ifade ettiği üzere dengeleme ancak tanımlanabilir koşullar altında mümkündür.¹³ Bu yaklaşımı eleştiren Labs ise tehditkâr bir büyük güçle karşılaştıklarında küçük devletlerin genellikle peşine takılmayı yeğleyeceğini söyleyen görüşlere karşı çıkmaktadır. Çok sayıda tarihsel örnekten hareketle Labs, duruma bağlı olarak, küçük devletlerin de öncelikle dengelemeyi tercih ettiklerini ileri sürmektedir.¹⁴ Dengelemenin devletlerin temel tercihi olduğu konusunda aslında Walt'ın, Labs'dan farklı düşünmediği söylenebilir. Ancak ona göre küçük devletler, büyük devletlere nazaran, peşine takılmaya daha meyilli olabilmektedirler. Zira devletler özellikle kapasite noksanlığı nedeniyle dengelemeyi başaramayacaklarına kanaat getirdiklerinde peşine takılmaya yönelmektedirler.¹⁵

Aslına bakılırsa Rusya'nın askerî gücü, özellikle nükleer kapasiteye kavuştuğu 1950'li yıllardan günümüze değin kesintisiz bir biçimde Baltık ülkeleriyle mukayese edilemez düzeylerde olmuştur. Yani algılanan tehdit hem büyük hem de coğrafi açıdan son derece yakındır. Fakat bu ülkeler yine

---

Negotiating The 'East' by Engaging The 'West'", *Journal of Baltic Studies*, 39:1, 2008, s. 1.

¹² Walt, *The Origins of...*, s. 21-23.

¹³ Age, s. 23-29.

¹⁴ Labs, "Do Weak States...", s. 385-386.

¹⁵ Stephen M. Walt, "Alliances Threats, and U.S. Grand Strategy: A Reply to Kaufmann and Labs", *Security Studies*, 1:3, 1992, s. 469-473.

de Rusya'nın peşine takılmak gibi bir tercihte hiçbir zaman bulunmamışlardır. Tarihsel tecrübeleri, birer küçük devlet olmalarına karşın bu ülkelerin öncelikle dengeleme arayışına girmelerine neden olmuştur. Bilindiği üzere Büyük Kuzey Savaşı'ndan (1700-1721) itibaren Rusya hep bu bölgenin bir parçası olmuştur. Kendisini çoğu zaman işgaller şeklinde göstermiş olan bu bölgesel varlık, Baltık ülkeleri için son derece olumsuz bir tarihsel geri plan oluşturmaktadır. Dolayısıyla Baltık ülkeleri için niyetlerinden hep şüphe duydukları bu büyük gücü dengelemek çok daha rasyonel bir davranış olarak düşünülmüştür.

Bu nedenle ilgili ülkelerin Rusya'nın peşine takılmaları gibi bir tercihte bulunmaları zaten çok mümkün değildi. Bizce tercihin ortaya çıkışında tarihsel deneyimler kadar Rusya'nın yeni dönemde attığı ya da atmaya çalıştığı adımların da payı büyüktür. Walt saldırgan bir görünüm sergileyen devletlerin diğerlerini kendilerine karşı bir denge oluşturmaya teşvik edeceğini söylemektedir. Bir devlet ne kadar saldırgan ya da yayılcı görünürse kendisine karşı bir ittifakın kurulma ihtimali de o kadar yüksektir.¹⁶ Saldırı niyeti algılayan devletlerin ittifak yönelimleri bir bakıma eşyanın doğası gereğidir ve elbette bir devletin gerçek niyetinin ne olduğunu anlamak güçtür. Çünkü hangi devletlerin gerçekten bir saldırı niyetiyle hareket ettiğini tespit edebileceğimiz objektif ölçütlerimiz yoktur. Bu nedenle devletlerin diğerlerinin niyetleri konusunda yapacakları herhangi bir değerlendirme son tahlilde varsayımsal ve öznel bir niteliğe sahiptir.

Bu özneliği ortaya koyacak şekilde ve örneğin konstrüktivist kuramların tercih ettiği şekilde kimlik, kültür ya da söylem gibi maddi olmayan unsurları esas alan değerlendirmelerde bulunarak Baltık ülkelerini tercihlerini analiz etmek de mümkündür. Çünkü realist gelenek tehdidi salt maddi unsurlar çerçevesinde ele almakta ve buna verilebilecek olası tepkilerle ilgilenmektedir. Tam da bu nedenle dengeleme ya da peşine takılma gibi stratejiler realizmin ilgisine çok daha fazla mazhar olmuştur. Ancak Kratochvíl'in de belirttiği gibi Walt'ın tehdit dengesi yaklaşımı belli yönleriyle konstrüktivizme yakınsamaktadır. Zira sorulan en temel sorulardan biri, devlet adamlarının dış destek ararlarken potansiyel tehditler

---

¹⁶ Walt, "Alliance formation and...", s. 12-13.

arasından nasıl seçim yaptıklarıdır. Bu türden sorulara verilebilecek muhtemel cevaplar, siyasal realizmden daha çok konstrüktivizmle ilintili olacaktır. Bilindiği üzere konstrüktivist düşünce, tehdidi bir aktörün kimliğine yani düzenine, istikrarına ve sosyal dengesine yönelik bir şey olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla bir tehdidi dengelemek aslında ilgili aktörün kimliğini koruması anlamına gelmektedir. Yani tehdidi dengelemek, bir bakıma kendini korumaya çalışan benliğin doğal tepkisidir.¹⁷

Bununla birlikte, Baltık ülkeleri açısından Rus tehdidinin kimlik temelinde ve sosyal olarak inşa edilmiş bir şey olarak ele alınması bizce çok anlamlı olmayacaktır. Zira ilgili tehdit, daha bağımsızlıklarının ilk günlerinden itibaren Baltık ülkeleri için somutlaşmış ve derhal cevap verilmesi gereken bir hal almıştır. Hiç şüphesiz Rusya'nın gerçekten bir saldırı niyeti taşıyıp taşımadığı ayrıca tartışılabilir. Ancak niyetler konusunun sonuç vermeyecek mecralara çekilerek tartışılması bizce pek anlamlı değildir. Jervis'in niyetler konusundaki yalın değerlendirmesinin meselenin anlaşılması bakımından yeterli olacağı kanaatindeyiz. Bilindiği üzere Jervis niyetleri bir aktörün belli koşullar altında, şayet bu koşullar varsayımsal ise koşulların gerçeğe dönüşmesi halinde gerçekleştireceği eylemler biçiminde tanımlamaktadır. Her ne kadar kimileri ilgili kavramı daha muğlak bir biçimde aktörlerin yapmayı planladıkları şeyler ya da ulaşmayı umdukları sonuçlar olarak tanımlasa da Jervis niyetleri bir devletin yapacağı ya da yapabileceği eylemlerin toplamı olarak görme eğilimindedir. Zaten diğer devletlerin öngörmeye çalıştığı şey de tam olarak budur.¹⁸

2. Tehdidin Yeniden Yükseliş Geçişi: Yeni Rus Askerî Doktrinleri

Sovyetler Birliği'nin dağılması iki kutupluluğun da sonunu getirmiş ve uluslararası sisteme hâkim olan yaklaşık 45 yıllık stratejik denge ortadan kalkmıştır. Bu dönüşümün ardından, tıpkı diğer devletler gibi, Rusya için de belirsizliklerle dolu yeni bir dönem başlamıştır. Rusya bir yandan belirsizliğin getirdiği yeni güvenlik risk ve tehditleriyle baş etmeye

---

¹⁷ Petr Kratochvíl, "The Balance of Threat Reconsidered: Construction of Threat in Contemporary Russia", Fifth Pan-European Conference Netherlands, The Hague, September 9-11, 2004, s. 3-5.

¹⁸ Robert Jervis, *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton Uni. Press, 2nd Ed., New Jersey, 2017, s. 213-214.

çalışırken, diğer yandan dış politikada kendisi için yeni bir rol ve kimlik arayışına girmiştir.¹⁹ Bu arayışların Rusya’da 2000’li yıllara değin sürecek olan ‘doktrinler dönemi’ni’ başlattığı görülür. Başlangıçta Rusya da tıpkı Baltık ülkeleri gibi Batı’yla yakınlaşma arayışına girmiş ancak bu süreçten istediği sonuçları alamamıştır. 1993’e değin Rusya’da en azından retorik olarak demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa gibi Batılı değerlere yakın duran kesimlerin iktidarda olduğu görülmektedir. Bu kesimlerin amacı, Batı yardımları sayesinde ülkede gerçekleştirilecek ekonomik ve siyasi reformlara yeniden dünyaya entegre etmektir. Ancak hemen belirtelim ki Gorbaçov döneminden beri ülke idaresinde yer alan ve kimi zaman liberaller, demokratlar, Batıcılar ya da Atlantikçiler gibi ifadelerle tanımlanan kesimlerin yalnızca Rusya’da değil, tüm eski Sovyet coğrafyasında hep sınırlı bir iç kamuoyu desteği olmuştur.²⁰ Nitekim Batı ile yakınlaşmada yaşanan sorunlar ve giderek derinleşen ekonomik ve yönetsel krizlerin ardından Rusya’nın politik tercihlerinde önemli değişiklikler olmuştur.

Hiçbir zaman Batı’da kabul gören bir devlet olmayacağını anlayan Rusya’nın, dış ve güvenlik politikalarını formüle ederken kendi önceliklerini esas alması gerektiğini savunan kesimlerin gücü giderek artmıştır. Nitekim bu anlayış değişikliğinin ilk etkisi, 1993’te kabul edilen yeni dış politika, ulusal ve askerî güvenlik doktrinlerinde görülmüştür. Bu doktrinler içinde konumuz bakımından en ön plana çıkan, şüphesiz ki Rusya’nın daha iddialı ve agresif politikalar izlemesi gerektiği fikrine dayanan askerî doktrindir. Bu doktrin Rusya’nın eski Sovyet coğrafyasında yeniden söz sahibi olmasını ön gören “yakın çevre” politikasına ruhunu vermiştir. Bilindiği üzere askerî doktrinler gibi metinlerde yalnızca bir ülkenin uluslararası ortama ya da dış politikasına dair soyut ve genel ifadeler yer almaz. Bu doktrinler aynı zamanda ilgili ülkenin algıladığı tehditler ile bunlara verilecek olası cevaplar gibi daha somut konulara ilişkin

---

¹⁹ Kratochvil’in de ifade ettiği üzere bu gelişmeler aslında kimlik ile dış politika arasında uzunca bir süredir bastırılmakta olan bağı açığa çıkarmıştır. Rusya’nın eski Sovyet coğrafyasına dönük politikalarını rakip kimliklere göre formüle edilen Rus dış politika söylemlerini dikkate almadan anlamak mümkün olmayacaktır. Bkz: Kratochvil, “The Balance of...”, s. 2.

²⁰ Alla Kassianova, “Russia: Still Open to the West? Evolution of the State Identity in the Foreign Policy and Security Discourse”, *Europe-Asia Studies*, 53:6, 2001, s. 824.

değerlendirmeler de içerir. Daha spesifik bakıldığında, askerî doktrinlerin aslında ülkelerin stratejik hedeflerini ve nihai amaçlarını gerçekleştirmek üzere askerî yeteneklerini nasıl kullanacaklarına dair metinler olduğunu söyleyebiliriz. Askerî doktrin belli bir dönemde, belli bir ülkede muhtemel bir savaşın amaçları ve özelliği konusunda ilgili ülkeyi ve ordusunu hazırlamak ve patlak vermiş bir savaş sürdürmek için benimsenmiş görüşler sistemi olarak da tanımlanabilir.²¹

Barry Posen askerî doktrinlerin ülkelerin ulusal güvenlik politikalarının ve yüksek stratejilerinin (*grand strategy*) önemli bir bileşeni olduğu görüşündedir. Şayet askerî doktrin ilgili devletin büyük stratejisiyle uyumlu değilse ya da siyasi koşullardaki, düşman yeteneklerindeki veya askerî teknolojilerdeki değişimlere yanıt vermede başarısız oluyorsa ilgili devletin güvenlik çıkarlarını tehlikeye sokabilir ve bir savaş halinde yenilgiye sebep olabilir. Temel görünümü itibarıyla askerî doktrinlerin saldırgan, savunmacı ya da caydırıcı nitelikte olabileceklerini söyleyen Posen, bunların devletlerin diğer devletlere yönelik algılarını ve tepkilerini de etkilediği kanaatinindedir. Ayrıca askerî doktrinler bir bakıma uluslararası siyasal hayatın kalitesini de belirlemektedirler.²² Bu açıdan bakıldığında Rus askerî doktrinleri zamanla hem bu ülkenin niyetlerinden şüphe duyulmasına hem de komşuları başta olmak üzere, birçok ülkeyle sorunlar yaşamasına yol açmıştır. Ancak bu dönüşümün bir anda olduğunu ya da bütünüyle Rusya'nın tercihlerinden kaynaklandığı söylemek de mümkün değildir.

Örneğin 1993 askerî doktrininde Batı'dan radikal bir kopuş ya da ülkenin izlemeye çalıştığı dış ve savunma politikalarından keskin bir sapma olmamış, ancak öncelikler değiştirilmiştir.²³ Kanaatimizce bunun en temel nedeni, ülkenin Batı karşısındaki görece güçsüzlüğüdür. Rusya bu dönemde hala Batı'yla doğrudan karşı karşıya gelebileceği iddialı politikalar izleyebilecek kapasiteye sahip değildir ve ülke iç sorunlarıyla boğuşmaktadır. Dolayısıyla Rusya ilgili doktrinle aslında daha sınırlı bir amaca

---

²¹ Julian Lider, "Introduction to Military Theory", *Cooperation and Conflict*, 15:3, 1980, s. 162.

²² Barry Posen, *The Sources of Military Doctrine France, Britain, and Germany Between the World Wars*, Cornell University Press, New York, 1984, s.13-16.

²³ Jyotsna Bakshi, "Russia's National Security Concepts and Military Doctrines: Continuity and Change", 24:7, October 2000, https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/sa/sa_oct00baj01.html, erişim 12.10.2022

yönelmiştir. Rusya başta Batılı ülkeler olmak üzere dünyanın kendisini bir büyük güç olarak görmesini ve çıkarlarına saygı duyulmasını talep etmekteydi. Bu nedenle 1993 askerî doktrininde Batı açık bir tehdit olarak da tanımlanmamıştır. Doktrinde daha ziyade iç tehditler unsurlarının ön plana çıkarıldığı söylenebilir. Bu bağlamda özellikle ülke içinde devam etmekte olan ve silah kullanarak ülkeyi istikrarsızlaştırmayı ve bölmeyi amaçlayan milliyetçi-ayrılıkçı hareketlerin yasadışı faaliyetleri ile anayasal düzenin zorla yıkılmasına ve devlet işleyişinin bozulmasına dönük girişimlerde bulunan yapıların tehdit olarak tanımlanması söz konusudur. Dolayısıyla 1993 tarihli askerî doktrin ana hatları itibarıyla savunmacı bir karaktere sahip olduğu ileri sürülebilir.²⁴

Bununla birlikte, ilgili doktrinle birlikte eski Sovyet coğrafyası bir bakıma Rusya'nın 'arka bahçesi' olarak gören bir anlayış da ortaya konulmuştur. Rusya kendisi için 'hayati çıkar alanı' olarak tanımladığı bu bölgelerdeki varlığına diğer bölgesel güçlerin ve Batılıların saygı duymasını talep etmektedir. Öte yandan Rusya, 1993 askerî doktrininden itibaren nükleer silahların kullanımına ilişkin politikalarında da önemli bir değişikliğe gitmiştir. 2000 yılına gelindiğinde Rus askerî doktrin bir kez daha yenilendiğini ve 'yeniden nükleerleştirildiğini' görmekteyiz. Askerî doktrinlerde, nükleer silahlar konusundakine benzer bir sertleşme dağılmayla birlikte Rusya dışında kalmış olan Ruslar ya da Rusça konuşan azınlıklara ilişkin politikada da olmuştur. Yeni askerî doktrinlerle birlikte Rusya, gerektiğinde bu kesimlerin haklarının korunması bahanesiyle müdahaleci politikalar izleyebileceğinin sinyallerini vermiştir.

2000'de yılında yapılan revizyonun ardından Rus askerî doktrininin 1993'tekine nazaran çok daha katı bir hal aldığını söyleyebiliriz. Şüphesiz bu sertleşmenin görünürdeki en önemli nedeni, NATO'nun 1999'da gerçekleştirdiği Kosova müdahalesidir. Batıyla ilişkilerin köklü bir şekilde değişmesine yol açan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) liderliğinde bu müdahalenin ardından Rusya'daki Batı karşıtı duygular iyice yükselişe geçmiştir. Yaşanan müdahale Rusya'yı ABD ve müttefiklerine karşı savunma kapasitesini geliştirmesi konusunda da motive edecektir. Öte yandan Rusya,

---

²⁴ Michał Pietkiewicz, "The Military Doctrine of the Russian Federation", *Polish Political Science Yearbook*, 47:3, 2018, s. 509.

Kosova sonrası dönemde uzunca bir süredir genişlemesinden rahatsızlık duyduğu NATO'yu da kendi savunması bakımından yeniden bir tehdit unsuru olarak görmeye başlayacaktır. Bunun bir sonucu olarak Rusya, II. Çeçen Savaşı'nda çok sert yöntemlere başvurmuştur.²⁵ Kısacası 2000 tarihli doktrinlerle birlikte Rusya'nın dış ve güvenlik politikasıyla ilgili konulara bakışı büyük ölçüde değişmiştir. Bu değişim en açık göstergesi, 2000 tarihli askerî doktrininde yer alan dış tehditlere ilişkin değerlendirmelerdir.

Doktrinde açık bir şekilde dış tehditler olarak uluslararası güvenlik sorunlarının çözümünde Rusya'nın ulusal çıkarlarının göz ardı edilmesinden ve bu ülkenin çok kutuplu bir dünyada etkili merkezlerden biri olma girişimlerine karşı çıkılmasından bahsedilmektedir. Ayrıca Rusya'ya yönelik toprak talepleri, ülkenin iç işlerine yönelik müdahale girişimleri, askerî blok ve ittifakların Rusya'nın askerî güvenliğine zarar verecek şekilde yayılması, Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması'na aykırı şekilde Rusya'ya bitişik dost ülkelere yabancı güçlerin sokulması, yabancı devletlerdeki Rus vatandaşlarının ayrımcılığa ve baskıya maruz bırakılmaları gibi hususlar da dış tehdit değerlendirmesinde yer almaktadır.²⁶ Bu dönemde Baltık ülkeleri bir yandan AB ve NATO'ya üye olmaya çalışmakta, diğer yandan sayıları oldukça yüksek oranlarda olan Rus azınlıklarıyla ilgili sorunlar yaşamaktaydılar. Dolayısıyla Rus askerî doktrinlerinde dikkat çekilen hususlar Baltık ülkelerinde genel bir endişeye neden olmuştur. Bununla birlikte özellikle iki hususun Rusya'nın Baltık ülkelerinin gözünde bir tehdit unsuru olarak yeniden yükselişe geçmesinde belirgin bir rolü olacaktır. Bunlardan ilki Rus askerî doktrinlerindeki güçlü nükleer vurgusuyken, ikincisi azınlıkları konusudur.

2.1. Rus Tehdidin Nükleer Boyutu

Yukarıda da ifade edildiği üzere, 2000 yılındaki revizyonla birlikte Rus askerî doktrinini yeniden nükleer bir karakter kazanmıştır. Açıkçası, sahip olduğu nükleer silahlar öteden beri Rusya'nın "büyük güç" olma iddiasının en temel dayanağı olmuştur. Öte yandan Rusya, sahip olduğu bu kapasiteyi kendisini hedef alabilecek olası dış tehditler karşısında nihai

---

²⁵ Alexei G. Arbatov, *The Transformation of Russian Military Doctrine: Lessons Learned from Kosovo and Chechnia*, The Marshall Center's Papers, No. 2, July 2000, s. 1-2.

²⁶ Arbatov, "The Transformation of...", s. 35.

bir güvenlik garantisi olarak da görmektedir.²⁷ Bu durum Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki dönemde de pek değişmemiştir. Ayrıca Rus liderler, yaşanan tüm değişikliklere rağmen, tıpkı Sovyet öncülleri gibi nükleer silahları büyük güçler arasındaki barış ve güvenliğin garantisi olarak görmektedirler. Yeni dönemde modernize edilmeye devam edilen nükleer silahlar, Moskova'nın potansiyel düşmanları karşısında, konvansiyonel silahlara dayanan stratejik caydırıcılığı sürdürmesi bakımından da kritik önemde görülmektedir. Kısacası Rusya, sahip olduğu nükleer silahları hep bir güç ve etki kaynağı olarak görmüştür.²⁸

Sovyet sonrası dönemde Rusya'nın nükleer silahların kullanımına ilişkin politikalarını revize ettiği görülmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilen ilk önemli değişiklik, 1993 askerî doktriniyle birlikte Brejnev döneminden beri geçerliliğini koruyan²⁹ nükleer silahları 'ilk kullanan taraf olmama' taahhüdünün terkedilmesidir. Ancak bu değişikliğe rağmen nükleer silahlar yine de sadece Rus devletini hedef alan kapsamlı bir saldırı karşısında stratejik caydırıcılık sağlamak gibi spesifik bir amaçla kullanılabilir.³⁰ Nitekim Kosova Savaşı'na kadar geçen dönemde bu politikadan önemli denebilecek bir sapma da olmamıştır. Ancak 2000 yılında gerçekleştirilen değişikliklerin ardından Rusya nükleer silahlar konusunu daha kapsamlı bir şekilde ele almaya başlamıştır. Zira bu değişikliklerle birlikte Rus silahlı kuvvetlerinin nükleer silahları caydırıcılık maksadıyla daha geniş bir biçimde kullanabilmesinin önü açılmıştır.

Bu bağlamda ulusal güvenlik açısından kritik neticeler yaratabilecek türden konvansiyonel saldırılar karşısında bile nükleer silahların kullanımını mümkün hale gelmiştir. Gerçi Rusya'nın konvansiyonel gücünde bu

---

²⁷ Lawrence Freedman, "The New Great Power Politics", (ed.) Alexei Arbatov, Karl Kaiser ve Robert Legvold, *Russia and the West: The 21st Century Security Environment*, New York, M.E. Sharpe, 1999, s. 30.

²⁸ Anya Loukianova Fink and Olga Oliker, "Russia's Nuclear Weapons in a Multipolar World: Guarantors of Sovereignty, Great Power Status & More", *Daedalus*, 2020, 149:2, s. 37.

²⁹ Sovyet lider Leonid Brejnev 1982'de BM'de yaptığı bir konuşmasında ülkesinin asla bir savaşta nükleer silahları ilk kullanan taraf olmayacağı taahhüdünde bulunmuştur. Bkz: Olga Oliker, "Moscow's Nuclear Enigma: What Is Russia's Arsenal Really For?", *Foreign Affairs*, November/December 2018, 97:6, s. 53.

³⁰ Carina Meyn, "Russia's Nuclear Capabilities – a Basic Insurance Policy in a Complex Technological Age", (ed.), Niels Bo Poulsen ve Jørgen Staun, *Russia's Military Might - A Portrait of its Armed Force*, Djøf Publishing, Copenhagen, 2021, s. 302.

dönemde görülen düşüşü telafi etmek için nükleer silahları ön plana çıkarması pek de şaşılacak bir şey değildir. Kaldı ki Rusya bu yolla aynı zamanda uluslararası sistemde etkinliğini azaltmaya dönük girişimlere de bir yanıt vermiş oluyordu.³¹ Artık ‘bugün Yugoslavya yapılan yarın bize de yapılabilir’ düşüncesiyle hareket eden Rusya’nın, Balkanlar’da görülen türden büyük ölçekli bir konvansiyonel saldırıyı caydırmak maksadıyla nükleer kuvvetlerini geliştirme kararı aldığı da görülmektedir. Ayrıca yeni doktrinle birlikte Rus nükleer silahlarının koruma şemsiyesini müttefiklerini de kapsayacak şekilde genişletmiştir.³² Doktrin in askerî güvenliğin sağlanmasıyla ilgili bölümünde açık bir şekilde, Rusya’nın kendisini ve/veya müttefiklerini hedef alabilecek olası bir nükleer ya da diğer kitle imha silahlarının kullanımıyla gerçekleştirilecek saldırılar karşısında sahip olduğu nükleer silahlarla yanıt verme hakkını saklı tuttuğu belirtilmektedir. Her ne kadar Rusya, Nükleer Silahların Yayılımını Önleme (*The Treaty on the Non-Proliferation of nuclear Weapons-NPT*) Antlaşması’na taraf olup, nükleer silaha sahip olmayan ülkeleri bu kapsamın dışında tuttuğunu ifade etmiş olsa da aslında nükleer bir güçle hareket etmesi halinde, anlaşmaya taraf olsun ya da olmasın tüm devletlerin hedef alınacağını da ilan etmiştir.³³ Dolayısıyla bu türden silahlara sahibi olmasalar dahi Batıyla yakınlaşmaya ve nükleer bir ittifakın üyesi olmaya çalışmaları nedeniyle Baltık ülkeleri zaten doğrudan bu tehdidin muhatabı durumundaydılar.

Bununla birlikte olası bir çatışma halinde Rusya’nın bu silahları nasıl kullanacağı aslında belirsizdir. Bu soruya cevap arayan Adamsky, bölgesel nükleer caydırıcılık söz konusu olduğunda Rusya’nın muhtemelen stratejik değil taktik nükleer silahlarla buna yanıt vereceği görüşündedir.³⁴ Kosova müdahalesine cevaben Polonya ve Litvanya’ya komşu olan Kaliningrad bölgesinde düzenlediği Zapad’99 (West) tatbikatında Rusya bu yeni yaklaşımını test etmiştir. Tatbikatta Rus güçlerinin Kosova büyüklüğünde

---

³¹ Marcel de Haas, “Russia’s Military Doctrine Development (2000-2010)”, (ed.) Stephen J. Blank, *Russian Military Politics and Defense Doctrine*, Strategic Institute US Army War College, Carlisle, 2011, s. 11-12.

³² Arbatov, “The Transformation of...”, s. 15-16.

³³ S. J. Main, *Russia’s Military Doctrine*, Conflict Studies Research Centre Occasional Brief, No. 77, April 2000, s. 2.

³⁴ Dimitry Adamsky, “If War Comes Tomorrow: Russian Thinking About ‘Regional Nuclear Deterrence’”, *The Journal of Slavic Military Studies*, 27:1, 2014, s.163-164.

bir çatışmayı simüle ettiği ve üç gün süren bir savunma harekâtının ardından yenilgiden kaçınmak maksadıyla sınırlı bir nükleer saldırı senaryosunu canlandırdığı bilinmektedir.³⁵ Haziran 1999’da gerçekleştirilen bu tatbikatta simüle edilen şey, Kaliningrad’tan başlayıp Rusya’nın batı ve orta bölgelerine doğru genişleyen ve NATO tarafından gerçekleştirilen konvansiyonel nitelikli bir hava ve deniz saldırısı olmuştur. Dönemin Rus Savunma Bakanı Igor Sergeev, tatbikat esnasında nükleer silah kullanımına karar verilmesinin ancak konvansiyonel savunmanın etkisiz olduğu görüldükten ve düşman unsurlar Rusya’ya girdikten sonra alındığına dikkat çekmiştir.³⁶ Öte yandan askerî tatbikatın ardından Rusya’nın bazı yeni taktik nükleer silahlarını Kaliningrad’a konuşlandırdığı da iddia edilmiştir.³⁷ Baltık’taki artan Rus tehdidine ilişkin yaptığı değerlendirmesinde Carl Bildt de bölgedeki taktik nükleer silahların varlığından bahsetmiştir.³⁸

Rusya’nın Baltık denizi kıyısında yer alan *eksklavı* Kaliningrad, nükleer silahlar açısından düşünüldüğünde, sadece bölge ülkeleri için değil tüm Avrupa için büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Jeopolitik açıdan son derece önemli bir konuma sahip olan Kaliningrad, Soğuk Savaş döneminden itibaren olası bir Batı saldırısını engellemek için hep bir ileri karakol olarak görülmüş ve aşırı derecede silahlandırılmıştır. Bu durum kısmi değişikliklere rağmen 1991 sonrası dönemde de devam etmiştir. Bu nedenle Kaliningrad Sorunu güvenlik gündemde hep kendine bir yer bulmuştur. Nitekim Rusya’nın 2022’de başlattığı Ukrayna’ya saldırıların ardından bu sorunun yeniden gündeme gelmiştir. Örneğin Litvanya, Kaliningrad’daki Rus nükleer varlığına bir kez daha dikkat çekmiş ve Rusya’nın 2018’den itibaren bu bölgede bulunan depolama alanlarını genişlettiği ve buraya

---

³⁵ Nikolai N. Sokov, “The Evolving Role of Nuclear Weapons in Russia’s Security Policy”, (ed.) Cristina Hansell ve William C. Potter, *Engaging China and Russia on Nuclear Disarmament*, James Martin Center for Nonproliferation Studies, 2009, s. 78.

³⁶ Philipp C. Bleek, “Moscow Reportedly Moves Tactical Nuclear Arms to Baltics”, *Arms Control Today*, January/February 2001, <https://www.armscontrol.org/act/2001-01/arms-control-today/moscow-reportedly-moves-tactical-nuclear-arms-baltics>, erişim 01.08.2022.

³⁷ Gunnar Arbman and Charles Thorton, *Russia’s Tactical Nuclear Weapons Part 1: Background and Policy Issues*, Swedish Defence Research Agency, November 2003, s. 34.

³⁸ Stephen J. Blank, “Russia and Nuclear Weapons”, *Russian Nuclear Weapons: Past, Present, and Future*, Stephen J. Blank (ed.) Strategic Studies Institute U.S. Army War College, Carlisle, 2011, s. 311.

yeni nükleer savaş başlıkları depolandığını iddia etmiştir.³⁹ Şüphesiz bölgedeki Rus nükleer varlığı, kullanılıp kullanılmayacağı ihtimalinden bağımsız olarak, tüm Avrupa için başlı başına büyük bir sorundur.

Kaldı ki Rusya nükleer gücünü Batı'da tedirginlik yaratacak şekilde geliştirilmeye devam etmektedir. Bu haliyle Rusya yalnızca dünyada en çok nükleer silaha sahip ülke olmakla kalmıyor ama aynı zamanda sınırlı bir nükleer savaşta kullanabileceği türden etkisi azaltılmış yeni nükleer silahlar da geliştirmiş oluyordu. Dolayısıyla geleneksel aşamada Rusya'nın gerçek niyetinin ne olduğunu sorgulamanın da pek anlamı kalmamıştır. Zira herhangi bir ülkenin savaş alanında kullanmayı planlamadıkça, stratejik olmayan nükleer silahlardan oluşan modern ve büyük bir cephanelik oluşturmaya çalışmasının iyi bir nedeni olamaz.⁴⁰ Baltık ülkeleri özelinde konuşacak olursak, nükleer silahlara ilişkin endişenin artışıyla Rusya'nın pek de şeffaf olmayan tutumunun payı büyüktür. Bu nedenle başta Polonya ve Baltık ülkeleri olmak üzere tüm Avrupalı güçlerin Kaliningrad'ın silahsızlandırılmasını talep ettiği söylenebilir.⁴¹ Günümüzde de Kaliningrad bir çatışma odağı olma potansiyeli taşımaktadır. Nitekim Ukrayna'daki savaşla birlikte Litvanya'nın yaptırımlar kapsamında Rusya ile bu bölge arasındaki geçişi engellemeye dönük çabalarının Rusya'nın sert tepkisine yol açtığı görülmektedir. Yaşanan gerginlik Kaliningrad'ın bu savaşın bir sonraki alevlenme noktası olabileceği yorumlarını da beraberinde getirmiştir.⁴²

Özetle ifade etmek gerekirse bağımsızlık sonrası dönemde Baltık ülkelerinin Rusya'dan algıladığı tehdit, askerî açıdan büyük ölçüde nükleer karakterlidir. Rusya'nın 1993 tarihli Askerî Doktrini'yle birlikte nükleer silahlar konusunda bölge ülkelerini tedirgin eden adımlar attığı görülür. 2000 yılındaki revizyonun ardından bu tehdit algısı daha da

---

³⁹ Jon Henley and Julian Borger, "Russia warns of nuclear weapons in Baltic if Sweden and Finland join NATO", <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/14/russia-says-it-will-reinforce-borders-if-sweden-and-finland-join-nato>, erişim 05.09.2022.

⁴⁰ Olikier, "Moscow's Nuclear Enigma...", s. 52-55.

⁴¹ Matthieu Chillaud ve Frank Tetart, "The Demilitarization of Kaliningrad: A 'Sisyphean Task'?", *Baltic Security and Defense Review*, 9, 2007, s. 171.

⁴² Tim Lister ve Rob Picheta, "Why Kaliningrad, Russia's Toehold in Europe, Could be the Next Flashpoint in its War Against Ukraine", *CNN*, June 22 2022, <https://edition.cnn.com/2022/06/21/europe/kaliningrad-explainer-russia-lithuania-sanctions-intl/index.html>, erişim: 30.06.2022.

belirginleşecektir. O dönem itibarıyla henüz NATO ittifakının bir parçası da olmayan Baltık ülkelerinin, içeriden dengelemeye yönelerek kendi nükleer silahlarına da sahip olamayacakları düşünülecek olursa, bu tehdit karşısında savunmasız kaldıkları söylenebilir. Rusya'yla hep asimetrik bir ilişkisi içerisinde olan Baltık ülkeleri için tek rasyonel ve gerçekçi seçenek, bir an evvel bir nükleer ittifakın koruma şemsiyesi altına girmektir. Kimileri Baltık ülkelerinin NATO'ya kabul edilmesini bir çeşit provokasyon olarak nitelendirse, karşı karşıya olunan tehdidin boyutu düşünüldüğünde bunun son derece isabetli bir karar olduğu görülecektir. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki Rusya'yı Baltık ülkeleri nezdinde yeniden bir tehdit hâline getiren tek şey nükleer silahlar konusu değildir. Rusya aynı dönemlerde ve bu konuya paralel bir biçimde Rus diasporası ya da “dış Ruslar” meselesini de agresif bir biçimde gündeme getirmiştir. Böylece bünyesinde yoğun bir Rus varlığı barındıran bölge ülkelerinin Rusya'dan algıladıkları tehdide yeni bir boyut daha eklenmiştir.

2.2. Diaspora Sorunu ve Tehdidin İç Boyutu

Rusya'nın 1993'ten itibaren izlemeye çalıştığı iddialı “yakın çevre” politikasının en önemli bileşenlerinden biri de Rus diasporasıdır. Zira Rusya neredeyse kabul ettiği tüm doktrinlerde Rusya dışında kalan Rusların ve Rusça konuşan azınlıkların korunmasını kendisi için öncelikli bir konu olarak tanımlamış ve gerektiğinde bunun için çatışmayı göze alabileceğini ilan etmiştir. Özellikle Putin yönetimiyle birlikte Rus diasporasına yapılan vurgunun dış politikanın daimî konularından biri hâline getirildiği söylenebilir. Aslında Rus diasporası kavramı salt yurt dışındaki Rus etkisini yaymanın bir aracı olarak değil, aynı zamanda içeride bir ulus inşası projesi olarak geliştirilmiştir.⁴³ Daha en başından itibaren, başta Baltık ülkelerinden Estonya ve Letonya olmak üzere, tüm eski Sovyet cumhuriyetleri bu konunun Rusya tarafından kendi iç işlerine müdahalede bulunmak için bir bahane olarak kullanılmasından endişe etmiştir. Nitekim diaspora konusunun tam da bu maksatla kullanılabilmesinin en açık örneği, 2014 yılında gerçekleşen müdahalenin ardından Kırım'ın Ukrayna'dan koparılması olacaktır. Rus diasporasının nedeysel yarıya yakını bünyesinde

---

⁴³ Sarah Coolican, *The Russian Diaspora in the Baltic States: The Trojan Horse that Never Was*, LSE Ideas Strategic Update, December 2021, s. 9.

barındıran Ukrayna'nın doğu topraklarında bu gelişmeyi müteakiben başlayan çatışmalar ise diaspora konusundaki endişeleri daha da derinleştirecektir. Bilindiği üzere ayrılıkçı gruplar Rusya'nın da desteğiyle Donbas Bölgesi'nde yer alan Luhansk ve Donetsk şehirlerinin kontrolünü 2014 yılında fiilen ele geçirmiştir. Rusya daha sonraki dönemde etnik Rusları, Rus dili konuşanları ve Rus vatandaşlarını koruma gerekçesiyle fiilen de müdahil olmuştur. Yaşanan gelişmeler Rusya'nın eski Sovyet topraklarına yeniden yayılma arzusunun bir tezahürü olarak yorumlanmıştır. Ukrayna'nın burada atacağı bir geri adımın Rusya'yı daha da cesaretlendireceğini düşünen, başta Estonya olmak üzere, tüm Baltık ülkeleri Rusya'ya karşı ortak hareket etmeye çalışmıştır.⁴⁴

Ukrayna eksenli yaşanan bu gelişmeler aslında bağımsızlık sonrası dönemde sürekli bir şekilde Rus diasporasıyla uğraşmak durumunda olan tüm ülkeler açısından tam bir kâbus senaryosu gibidir. Baltık ülkelerinin Sovyet sonrası dönemde azınlıklar konusunda yaşadıkları sorunlar düşünülecek olursa, Rus diasporası konusunun bu ülkeler açısından önemi daha iyi kavranacaktır. Her ne kadar bu ülkelerin azınlıklar konusunda birbirlerinden farklı durumları olsa da bu ortak sorun onlar için hep ön planda olmuştur. Azınlık oranının daha düşük olduğu Litvanya'da bu konuda kısmi bir başarı sağlanmışken, Estonya ve Letonya'da Rus diasporası adeta bir sosyal tehdit olarak algılanmaktaydı. 1991 sonbaharında Estonya ve Letonya yeni çıkardıkları vatandaşlık yasalarıyla 16 Haziran 1940'tan önce vatandaş olanların ve onların soyundan gelenlerin vatandaşlık statüsüne sahip olabileceklerini kabul etmiştir. Bu, savaş sonrası dönemde ülkeye gelenlerin ve onların soyundan olanların bir gecede vatansız kalmaları anlamına gelmekteydi. Nitekim 740 bin Letonyalı ve 500 bin Estonyalı bir anda yabancı durumuna düşmüştür. Daha sonraki dönemlerde de sürdürülen ve entegrasyondan ziyade asimilasyonu hedefler görünen bu tutum nedeniyle öncelikle bu ülkelerdeki etnik gruplar arasındaki sosyo-ekonomik fark giderek açılmıştır. Öte yandan ön görülen katı vatandaşlık kuralları ve dil konusunda yapılan baskı nedeniyle zamanla Baltık ülkelerindeki Rus

---

⁴⁴ Ryan Lord, Russian Minority Populations in the Baltics, 25 May. 2021. <https://storymaps.arcgis.com/stories/6cb4f0a7dcd64278b52840a7dc364127>, erişim 19.08.2022.

azınlığın sayısı önemli ölçüde azalacaktır.⁴⁵ Bu dışlayıcı tutum doğal olarak Rusya'nın tepkisine yol açmış ve zaten sorunlu olan Rusya-Baltık ilişkilerini iyice zora sokmuştur. Rusya'nın tarafından dillendirilen azınlıklara yönelik insan hakları ihlali suçlamaları ise Baltık politikacılarını daha savunmacı bir pozisyona itmiştir. Böylelikle azınlıklar meselesi Baltık güvenliğinin sanal dinamiklerinden biri hâline gelmiştir.⁴⁶

Diaspora meselesinin niteliğini ve boyutlarını göstermesi bakımından Estonya ile Rusya arasında yaşanan Narva Sorunu'nun iyi bir örnek teşkil ettiği ileri sürülebilir. Detaylı bir biçimde açıklamak gerekirse adını, aynı zamanda günümüzde iki ülke arasındaki *de facto* sınır hattını da oluşturan Narva Nehri'nden alan bölge teritoryal açıdan önemlidir. Zira Estonya 1996'dan beri onaylamadığı için iki ülke arasında resmi bir sınır hattı bulunmamaktadır. Estonya, öncelikle Rusya'nın SSCB'nin kendi topraklarını işgal ettiğini kabul etmesini ve iki ülke arasında 1920 sınırlarının geçerli olmasını talep etmektedir. O dönemki sınırlar bugün Rusya'nın denetiminde olan Ivangorod'un yanı sıra Narva Nehri'nin doğusundaki toprak şeridi ile Pechory bölgesini de kapsamaktaydı.⁴⁷ Sınır hattını tartışmalı hale getiren ise Rus Duması'nın 1994'te aldığı karardır. Rusya tek taraflı hareket ederek bahsi geçen bölgeleri ele geçirmiş ve Narva'nın doğusundaki toprakları Rusya'ya katmıştır. Bu işgal iki ülke arasındaki orijinal sınırları belirleyen 1920 tarihli Tartu Barış Antlaşması'nı ve dolayısıyla Narva'nın mevcut idari durumunu da geçersiz kılmıştır.⁴⁸ 1920 sınırlarına dönülmesini talep eden Estonya'ya karşı Rusya, Sovyetler Birliği döneminde belirlenen idari sınırların geçerli olduğunu savunmakta ve yeni sınırlarında da buna göre belirlenmesi gerektiğini ileri sürmektedir.⁴⁹

⁴⁵ Nils Muiznieks, Juris Rozenvalds ve Ieva Birka, "Ethnicity and Social Cohesion in the post-Soviet Baltic States", *Patterns of Prejudice*, 47:3, 2013, s. 288-307.

⁴⁶ Lamoreaux and Galbreath, "The Baltic States...", s. 7.

⁴⁷ David J. Smith, "Narva Region within the Estonian Republic: From Autonomism to Accommodation?", *Regional Federal Studies*, 12:2, September 2010, s. 89.

⁴⁸ David J. Trimbach ve Shannon O'Lear, "Russians in Estonia: Is Narva the Next Crimea?" *Eurasian Geography and Economics*, 56:5, 2015, s. 4.

⁴⁹ Kalev Stoicescu, "The Tartu Peace Treaty and Estonia's Eastern Border", *The International Centre for Defence and Security (ICDS)*, 20 February 2020, <https://icds.ee/en/the-tartu-peace-treaty-and-estonias-eastern-border-2/>, erişim 10.10.2022.

Tarihsel açıdan bakıldığında Narva, ele geçirildiği 1802'den 1917'e değin hep Saint Petersburg'un bir parçası olarak Rus idaresinde kalmıştır. 1917 yılında yapılan referandumla Narva'nın Estonya'ya bağlandığı görülmektedir. Estonya bağımsızlık savaşının ardından yapılan 2 Şubat 1920 tarihli Tartu Barış Antlaşması ile Narva resmen bu ülkenin bir parçası hâline gelmiştir.⁵⁰ Fakat bölge daha sonra Alman işgaline uğramış ve bu durum 1944 yılına değin sürmüştür. Kızıl Ordu'nun bölgeyi yeniden ele geçirmesinden sonraki dönemde bölgenin etnik ve idari yapısı büyük ölçüde değişmiştir. Almanlar tarafından tahliye edilen şehir sakinlerinin büyük bir kısmının evlerine dönmelerine izin verilmemiş, onların yerine Batı Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna'dan getirilen göçmenler ile işçiler yerleştirilmiştir. Ardından bölgede başlayan sanayileşmeyle birlikte Narva'ya daha fazla göçmen gelmiş⁵¹ ve demografik yapısı süreç içerisinde hep değişmiştir. Örneğin Baltık ülkelerinin bağımsızlıklarını kazandıkları iki savaş arası dönemde Narva bölgesinin %29'dan fazlası Ruslardan oluşmaktaydı. Ancak İkinci Dünya Savaşı esnasında bölge büyük ölçüde harap olacak ve nüfus da önemli ölçüde azalmıştır. Sovyetler Birliği döneminde ise bölgenin adeta Rusça konuşan Sovyet vatandaşları için yeniden inşa edildiği görülür. Estonya'nın ikinci kez bağımsızlığını kazanmasının ardından ülkede bir bakıma Sovyet öncesi dönem vatandaşlığını restore etme çabası başlayacaktır.⁵² Ancak Sovyetler Birliği dağılarken dahi Narva nüfusunun %86'sının Ruslardan oluştuğu görülmektedir.⁵³ Bu durum günümüzde de pek değişmemiştir.⁵⁴

Estonya'nın Sovyet öncesi dönemi restore etme çabalarının önemli bir sebebi de dağılma sonrası dönemde bölgede Estonya'nın bağımsızlığı fikrine karşı çikılmış olmasıdır. Narva'da etnik Rusların ve Rusça

---

⁵⁰ Trimbach ve O'Lear, "Russians in Estonia...", s. 496.

⁵¹ Smith, "Narva Region within...", s. 90-91.

⁵² Trimbach ve O'Lear, "Russians in Estonia...", s. 496-497.

⁵³ Andrei G. Manakov and Jaak Kliimask, "Russian-Estonian Border in the Context of Post-Soviet Ethnic Transformations", *Geography, Environment, Sustainability*, April 2020, 13:1, s. 17.

⁵⁴ City Population sitesinin verilerine göre 2022 itibariyle Narva bölgesinin toplam nüfusu yaklaşık 54 bin olup, bölge halkının %87'si etnik Ruslardan oluşmaktadır. Rusçayı ilk dil olarak kullananların oranı ise %96'ya yakındır. Bkz.: https://www.citypopulation.de/en/estonia/admin/ida_viru/511_narva_linn/, erişim 20.09.2022.

konuşanların çoğunluğu oluşturmasından kaynaklanan ayrılıkçı taleplerin daha sonraki dönemlerde de dillendirildiği bilinmektedir. Estonya'nın 1992'de çıkardığı Yabancılar Yasası ile durumu daha da karışık bir hale getirmiştir. Ruslar tarafından endişeyle karşılanan bu yasa ile sadece Sovyet pasaportuna sahip olanların, yani henüz Estonya vatandaşlığına geçmemiş kimselerin yeni oturma ve çalışma izinleri için başvuruda bulunmaları istenmektedir. Aksi takdirde ilgili kişilerin yasadışı göçmen muamelesi görecekları söylenmiştir. Nitekim bölgedeki huzursuzluk Narva'nın yerel yöneticileri tarafından kullanılmış ve bölgenin Estonya içinde bir ulusal-bölgesel özerklik alabilmesi için bir referanduma dönüştürülmüştür.⁵⁵ 1993 yılında Narva ve Sillamae bölgelerinde yapılan referandumlardan özerklik kararı çıkmış olsa da katılımın düşük olması ve bazı usulsüzlüklerin tespit edilmesi gerekçeleriyle Estonya bu referandumu tanımamıştır. Ağustos ayında Estonya Yüksek Mahkemesi tarafından alınan bir karar ile referandumun anayasaya aykırı olduğuna hükmedilecektir. Narva ve Sillamae'deki yerel yetkililerin bu kararı tanımak zorunda kaldıkları görülür.⁵⁶

Aktardığımız bilgilerden de anlaşıldığı üzere Narva, bağımsızlığın yeniden kazanıldığı ilk günden itibaren Estonya için hep problemlili bir bölge olmuştur. Tam da bu nedenle Kırım'ın ilhakı ve ardından yaşanan Donbas'daki fiili durum Baltık devletlerinin hepsini ama özellikle de Estonya'yı aşırı tedirgin etmiştir. Her ne kadar artık hem NATO'ya hem de AB'ye üye olsalar da Baltık ülkeleri açısından bu türden bir senaryonun gerçekleşme olasılığı küçümsenemeyecek boyutlardadır. Bu nedenle ilgili ülkelerin azınlıklar bağlamında algıladıkları tehdidin düzeyinde ciddi bir azalma olmamıştır. Narva bölgesinde günümüzde yaşayan insanların önemli bir kısmının hala ya Rus vatandaşı olduğu ya da gri pasaport taşıyan yabancılar statüsünde buldukları düşünülecek olursa bu algının kolay kolay değişmesi de beklenemez. Kimi analistler mevcut durumun Narva'yı Rusya açısından açık bir hedef hâline getirdiğini söylemekte ve bir sonraki Kırım ya da Donbas olabileceğinden endişelenmektedir. Hatta NATO tarafından, bölge için İttifak'ın güvenlik temellerinin test edildiği bir "Narva

---

⁵⁵ Smith, "Narva Region within...", s. 94-99.

⁵⁶ Toivo U. Raun, "Post-Soviet Estonia 1991-1993", *Journal of Baltic States*, 25:1, 1994, s. 78.

Senaryosu” dahi düşünülmüştür.⁵⁷ Aslında bu türden endişeleri haklı çıkaracak şekilde Narva’nın, Kırım ve Donbas’la birçok yönden benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bu bağlamda söz konusu yerin Rus topraklarına yakınlığı, nüfusunun ağırlıklı olarak Rusça konuşanlardan oluşması, endüstriyel ve doğal kaynaklar açısından zengin bir alan olması gibi hususlar Narva’yı Ruslar açısından cazip kılmaktadır.⁵⁸ Dolayısıyla Kırım ve Donbas olaylarından sonra Narva Sorunu’nun daha sık bir şekilde gündeme getirilmesi gayet anlaşılabilir bir durumdur.

Şüphesiz bu türden kaygıları abartılı görenler de bulunmaktadır. Örneğin Kasekamp Ukrayna Krizi’nin ardından NATO’nun Baltık Deniz’indeki askerî faaliyetlerini arttırdığını söylemektedir. Zira bölgedeki Rus hava ve deniz gücü varlığına karşın İttifak, Baltık ülkelerine güven vermek ve Rusya’yı caydırmak maksadıyla bir hava polisliği misyonu da başlatmıştır. Yine bu kapsamda bölgeye ilave askerlerin konuşlandırıldığını hatırlatan Kasekamp, Baltık ülkelerinin artık Batı ittifak sisteminin bir parçası olduğunun unutulmaması gerektiğini söylemektedir. Dolayısıyla Rusya bu ülkelere karşı olası bir eyleminin kendisi açısından çok ağır sonuçlarının olacağını bilmektedir. Bu nedenle Kasekamp Putin’in nihai amacının bölgesel bir genişleme değil de bu sorunu kullanarak daha ziyade NATO ve AB’yi baltalamak ve Batı’yı bölmek olduğunu savunmaktadır.⁵⁹ Aslında NATO’nun daha sonraki dönemlerde Kırım ve Donbas için devreye sokmadığı caydırıcılığını, çok daha erken bir dönemde üye olarak kabul ettiği Baltık ülkeleri için rahatlıkla kullanabileceği düşünülebilir. Bu nedenle Narva Sorunu’nun diğer iki bölgedeki gibi sonuçlar yaratma olasılığı bizce de düşüktür. Fakat en azından Baltık ülkeleri için, Rusya’nın yakalayacağı olası bir fırsatı kaçırmak istemeyeceği ve bir oldu-bitti ile bölgeyi işgal etmeyi deneyeceği düşüncesi geçerliliğini hala korumaktadır.

---

⁵⁷ Josh Rubin, “NATO Fears That This Town Will Be the Epicenter of Conflict with Russia”, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2019/01/narva-scenario-nato-conflict-russia-estonia/581089/>, erişim: 15.09.2022.

⁵⁸ Trimbach ve O’Lear, “Russians in Estonia...”, s. 493-494.

⁵⁹ Andres Kasekamp, “Why Narva Is Not Next”, *Estonian World*, 24 January 2019, <https://estonianworld.com/security/andres-kasekamp-why-narva-is-not-next/>, erişim 15.09.2022.

Bu nedenle Narva'nın yeni bir Kırım ya da Donbas olabileceğine ilişkin endişelerin kısa vadede sona ermesini beklememek gerekir. Bölgenin günümüzdeki demografik yapısı ortadadır. Kaldı ki Rus Devlet Başkanı Vladimir Putin'in de yaptığı bazı açıklamalar ile Estonya'da endişeye yol açmaktadır. Örneğin Putin bir konuşmasında Narva'yı ele geçiren I. Petro'nun burayı aslında fethetmediğini, İsveç'ten geri aldığını belirtmiş ve bölgenin yeniden Rusya'ya katılmasına ilişkin imalarda bulunmuştur.⁶⁰ Bu ülkenin bölgesel amaçları konusunda şüpheli olanlar ise Rusya'nın tıpkı Ukrayna'daki gibi Baltık ülkelerini hedef alan hibrid bir savaş yürütebileceğinden endişelidirler.⁶¹ Bu görüşü savunanlara göre Rusya bu yolla ilgili ülkelerin istikrarsızlaşmasına, demokratik süreçlerinin aksamasına ve hatta bağımsızlıklarının ortadan kalkmasına yol açabilecek girişimlerde bulunabilir. Hibrid savaşın bir sonucu olarak bu ülkelerde patlak verebilecek olası bir iç karışıklık halinde NATO hareketsiz kalacağı için Rusya fırsattan istifade ederek bu ülkelere müdahalede bulunabilir. Böylelikle Ruslar Batı ile aralarında kaybolmuş bulunan 'stratejik derinliği' yeniden dolduracak şekilde Baltık ülkelerinin tampon ülkeler hâline gelmesini sağlayabilir. Dolayısıyla Rusya'nın amacı ilk etapta Baltık ülkelerini işgal etmek değil, tıpkı Ukrayna'da olduğu gibi onları istikrarsızlaştırmak olacaktır. Rusya, Ukrayna'dakine benzer şekilde bu ülkeleri hedef alan bir enformasyon savaşını hali hazırda başlatmış durumdadır. Buradaki asıl hedef ise Rus hukukuna göre "ülke dışında yaşayan vatandaşlar" statüsüne sahip olan kesimlerdir. Eski Sovyet coğrafyasında yaşayan bu insanlar zaten Rus hibrid savaş doktrininin önemli bir unsurudurlar.⁶²

Açıkçası Baltık ülkelerinin ne içeriden çöküşe yol açacak türden bir hibrid savaşa ne de olası bir açık işgal girişimine karşı hazırlıklı olduğu söylenebilir. Bunun muhtelif sebepleri bulunmaktadır. Öncelikle tarihsel

---

⁶⁰ Sten Hankewitz, "Putin Vaguely Threatens the Estonian Town of Narva", *Estonian World*, 11 June 2022, <https://estonianworld.com/security/putin-vaguely-threatens-the-estonian-town-of-narva/>, erişim 15.09.2022.

⁶¹ Rusya'nın Ukrayna'yı hedef alan hibrid savaşı ve siber saldırıları için bkz.: Ali Burak Darıcılı ve Barış Özdal, "Rusya Federasyonu'nun Siber Güvenlik Kapasitesini Oluşturan Enstrümanların Analizi", *Bilig*, Sayı 83, 2017, s. 135-137.

⁶² Rod Thornton and Manos Karagiannis, "The Russian Threat to the Baltic States: The Problems of Shaping Local Defense Mechanisms", *Journal of Slavic Military Studies*, 29:3, 2016, s. 333-336.

açından bakıldığında Rusya/Sovyetler Birliği daha önce de Baltık ülkelerini işgal etmiştir ve bunun bir daha olmayacağı düşünülemez. Tek başına bu durum bile Baltık hakları arasında Rusya'ya karşı psikolojik bir zayıflık yaratmaktadır. İkinci husus ise coğrafi yakınlıktır. Bu durum da Rusya'nın çok kolaylıkla ilgili ülkeler üzerinde baskı kurmasına imkân yaratmaktadır. Estonya, Letonya ve Litvanya'nın silahlı kuvvetlerinin zayıf oluşu da Rusya'yı caydıracak sağlam bir savunma mekanizmasının oluşturmasına engeldir. Bu zayıflık durumu, Rusya'nın en ufak bir askerî eyleminin bile ilgili ülkeler üzerindeki psikolojik sonuçlar yaratmasına neden olmaktadır. Rus liderlerin Baltık ülkelerinin NATO'nun çekirdek üyeleri olarak görülmediğini biliyor oluşları da bu bağlamda önemlidir. Zira Ruslar, İttifak içinde bu ülkeleri savunma konusunda mutlak bir iradenin olmadığını düşünmektedirler. Dahası yukarıda da anlatılmaya çalışıldığı üzere Estonya, Letonya ve Litvanya'da Rusya'nın bir müdahale gerekçesi olarak kullanabileceği önemli sayıda Rus diasporası bulunmaktadır.⁶³

Sonuç

Baltık ülkeleri bağımsızlıklarını yeniden kazandıkları 1991'den itibaren Rusya'dan, neredeyse kesintisiz bir şekilde tehdit algılamaya devam etmişlerdir. Bu tehdidin dengelenmesi amacıyla bölge ülkelerinin öncelikle Batı'ya yöneldikleri ve Batılı kurum ve kuruluşlara üye olmayı denedikleri görülmektedir. Bu bağlamda Baltık ülkeleri başta NATO, AB, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Avrupa Konseyi olmak üzere tüm bölgesel ve küresel örgütlere üyelik başvurularında bulunmuşlardır. Şüphesiz bu üyelik başvurularının salt Rus tehdidini dengelemek gibi sınırlı bir amacı yoktur. Özellikle NATO ve AB üyelikleri aynı zamanda siyasi ve ekonomik açıdan da çeşitli fırsatlar yaratmaktadır. Baltık ülkelerinin Sovyet modeli nedeniyle merkezî bir ekonomi modelinden geldikleri düşünülecek olursa, serbest piyasa ekonomisine yabancı olan bu devletlerin gerçekleştirecekleri bir dizi reform vasıtasıyla ulusal ekonomilerini Avrupa'ya ve dünyaya entegre etmeye şansları da olmuştur. Kaldı ki Baltık ülkeleri özellikle NATO ve AB gibi güçlü uluslararası örgütlere üye olarak aslında kendileri için daha geniş bir hareket serbestisine sahip olmuşlar ve kapasitelerinin çok üstünde bir

---

⁶³ Age, s. 341.

etkinlik düzeyine ulaşmışlardır. Ancak unutmamak gerekir ki güvenlik, hemen her ulus devlet için olduğu gibi Baltık ülkeleri için de birincil amaç olmaya devam etmektedir.

Bu nedenle üyesi olunan örgütlerin aslında Baltık ülkelerinin güvenlik stratejilerinin en temel bileşenleri olduğunu rahatlıkla söyleyebilir. Batı ile entegrasyon, bölge ülkeleri açısından bir çeşit nihai bir güvenlik garantisi olarak görülmüştür. Bugün artık her üçü de NATO ve AB üyesi olan Baltık ülkeleri ulusal güvenlik stratejilerini formüle ederken temel nirengi noktası olarak bu örgütleri almaktadırlar. Bölge ülkelerinin ulusal güvenliklerini oluştururken dikkate aldıkları en önemli temel tehdit kaynağı ise hala Rusya'dır. Bu nedenle Baltık ülkeleri tehdit algılamalarını realistik varsayımlara dayandırmakta ve dış politika ya da güvenlik konularını da daha ziyade sıfır toplamlı bir mantıkla ele almaktadırlar. Bu değişmeyen tehdit algısının şüphesiz tarihsel bir geri planı da bulunmaktadır. Rusya'nın bölgenin eski hegemonu olduğu herkesin malumudur. Öte yandan Rusya, 1993'den itibaren izlediği iddialı dış politikayla bölgenin yeni hegemonu olduğu izlenimini de vermektedir. Bölge ülkelerinin Rusya'dan algıladıkları tehdidin düzeyini arttıran en önemli gelişmeyi Rus askerî doktrinleri olmuştur. Özellikle bu doktrinlerde işlenen iki tema, Baltık ülkelerini adeta teyakkuza geçirmiştir. Bunları sırasıyla nükleer silahların kullanımına ve Rus diasporasının haklarının korunması dair imalar biçiminde sıralayabiliriz.

Dolayısıyla Baltık ülkelerinin artık bir parçası oldukları NATO ve AB'ye rağmen ilgili tehdit karşısında rahat bir nefes alabildiklerini söylemek güçtür. Zira Rusya bu ülkelere müdahale edebileceği demografik yapılarından kaynaklanan pek çok araca sahiptir. Öte yandan olası bir NATO-Rusya savaşında ya da devam etmekte olan Ukrayna Savaşı'nın bölgeselleşmesi halinde Baltık ülkeleri cephe hattı hâline gelecektir. Batı, bölge ülkelerini bir çeşit ileri harekât üssü ya da köprübaşı olarak kullanırken, Rusya için buralar vurulacak ilk hedefler hâline gelecektir. Dolayısıyla bölge ülkeleri Batı ittifak sistemine yönelirken aslında ciddi bir güvenlik ikilemi ile karşı karşıyaydılar. Bununla birlikte tarihsel tecrübeleri onlara tarafsız kalma gibi bir seçenekleri olmadığını göstermiştir. Dolayısıyla NATO ve AB'ye üyelik yoluyla ulusal güvenliklerini sağlamaya çalışmak, bızce Baltık ülkelerinin en iyi ve belki de tek seçeneği olmuştur. En

azından kısa ve orta vadede Baltık ülkeleri için herhangi bir alternatiften söz edebilmek pek mümkün görünmemektedir.

Summary

Immediately after gaining their independence in 1991, the Baltic states quickly turned towards the West and tried to become members of Western security structures. In this context, membership in NATO and the EU has been the most prioritised foreign policy goal for all three Baltic States. Membership in these organisations, which are the basic building blocks of Western security architecture, is usually explained by the Russian factor. It is understandable that the countries of the region, which regained their independence only after the collapse of the Soviet Union and have historically been under constant pressure from Russia, have sought to balance this threat by becoming part of the Western alliance system. However, unlike the classical balancing logic, it should be noted that it is not Russian power that is being balanced but the Russian threat. This is because, as Walt's concept of balance of threat suggests, the states try to balance not only those who are stronger than themselves but rather those states that they perceive as a threat. Moreover, considering the power asymmetry between the countries in the region and Russia, it is not possible for any step that can be seen as an effort to balance power to yield results.

The main reason why the Russian threat is felt again and intensely in the post-Soviet period is Russia's aggressive policies aiming to become a great power once again in the post-disintegration period. As is known, Russia has pursued foreign policy prioritising rapprochement with the West since 1991. During this period, the Atlanticists or the Westerners, who were influential in the administration of the country, hoped that Russia would recover with the support it would receive from the West and dreamed of integrating with this world to which it should belong. However, it should be noted at once that this orientation, which envisaged a more harmonious relationship with the West, was not only a preference but also a necessity arising from the relative weakness of the country. As a matter of fact, the failure to receive the expected support from the West would lead to a change of political understanding in Russia, and those who demanded more assertive policies would become influential in the country's administration. These groups, who initially

avoided direct confrontation with the West, in other words, acted pragmatically, would turn towards a more assertive and even aggressive foreign policy as the country overcame its relative weakness vis-à-vis the West.

Of course, it is also possible to see the main reason for the Baltic countries' Western orientation as a process stemming from their negative image of Russia or their historical concerns. Moreover, all three Baltic countries have a sense of identity that positions itself more in the West. However, as mentioned above, the main reason for this preference is the renewed and intensely felt Russian threat. Russia was going to make the Baltic States uneasy with its "near abroad" policy, which it has been pursuing especially since 1993 and which makes the former Soviet geography look like its own backyard. This policy, which would constitute the ratio of Russian aggression in the new era, alarmed the Baltic countries for two reasons in particular. The first one is nuclear weapons, and the second one is the Russian diaspora or Russians abroad. The fact that these two points were strongly emphasised in the new Russian military doctrines that gave the "near abroad" policy its soul was a major problem not only for the Baltic states but also for all Soviet successor states and even for the Western world.

The doctrines explicitly stated that Russia would respond with nuclear weapons, which it would continue to modernise and increase in number when its interests required it to do so, particularly in the face of possible attacks against itself or its allies. The doctrines also shelved the Soviet-era principle of "non-first use" of nuclear weapons. A similar determination was shown for Russians and Russian-speaking minorities who remained outside the Russian territory in the post-disintegration period. Accordingly, the violation of the rights of the Russian diaspora remaining in the former Soviet republics was a major conflict issue for Russia. This mission-laden foreign policy approach, which can also be seen as an early sign of Russian interventionism, would disturb the Baltic States, which were extremely heterogeneous in demographic terms, the most.

Turning towards the West to balance this resurgent threat, the Baltic countries managed to become members of both NATO and the EU in 2004. Thanks to these memberships, which constitute the strategic triangulation point of both the foreign and security policies of the countries concerned, the Baltic countries have secured their independence on the one hand and gained wider freedom of movement in their foreign policies on the other. Moreover,

subsequent developments, tensions in Russia-West relations, and the Russian aggression against Georgia and Ukraine have shown that the “Russian threat” is not a historical obsession or paranoia for the Baltic States. Moreover, the occupation of Crimea and the subsequent conflicts centred on the Donbas have shown that the level of this threat is increasing day by day. It may seem unlikely that Russia will launch a direct attack on these countries, which are now NATO members. However, as the example of the Narva region shows, Russia still has the potential to destabilise the internal political environment of these countries by using minorities. Russia may try to use the opportunities created by possible internal turmoil to try to cut these countries off from the West once again.

Çatışma Beyanı:

Araştırmamın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Basılı Eserler

- ADAMSKY Dimitry (2014). “If War Comes Tomorrow: Russian Thinking About ‘Regional Nuclear Deterrence’”, *The Journal of Slavic Military Studies*, 27:1, 163-188.
- ARBATOV Alexei G. (2000). *The Transformation of Russian Military Doctrine: Lessons Learned from Kosovo and Chechenia*, The Marshall Center’s Papers, No. 2.
- ARBMAN Gunnar ve THORTON Charles (2003). *Russia’s Tactical Nuclear Weapons Part I: Background and Policy Issues*, FOI Swedish Defence Research Agency.
- BAKSHI Jyotsna (2000). “Russia’s National Security Concepts and Military Doctrines: Continuity and Change”, *Strategic Analysis*, 24:7.
- BLANK Stephen J. (2011). “Russia and Nuclear Weapons”, (ed.) Stephen J. Blank, *Russian Nuclear Weapons: Past, Present, and Future*, Strategic Studies Institute U.S. Army War College, Carlisle, 293-364.
- CHILLAUD Matthieu ve TETART Frank (2007). “The Demilitarization of Kaliningrad: A ‘Sisyphean Task?’”, *Baltic Security and Defense Review*, 9, 171-186.
- COOLICAN Sarah (2021). *The Russian Diaspora in the Baltic States: The Trojan Horse that Never Was*, LSE Ideas Strategic Update, London.

- CORUM James S. (2013). *Security Concerns of the Baltic States as NATO Allies*, US Army War College Press, Carlisle.
- DARICILI Ali Burak ve ÖZDAL Barış (2017). “Rusya Federasyonu’nun Siber Güvenlik Kapasitesini Oluşturan Enstrümanların Analizi”, *Bilgi*, 83, 121-146.
- de HAAS Marcel (2011). “Russia’s Military Doctrine Development (2000-2010)”, (ed.) Stephen J. Blank, *Russian Military Politics and Defense Doctrine*, Strategic Institute US Army War College, Carlisle, 1-61.
- FINK Anya Loukianova ve OLIKER Olga (2020). “Russia’s Nuclear Weapons in a Multipolar World: Guarantors of Sovereignty, Great Power Status & More”, *Daedalus*, 149:2, 37-55.
- FREEDMAN Lawrence (1999). “The New Great Power Politics”, (ed.) Alexei Arbatov, Karl Kaiser ve Robert Legvold (ed.), *Russia and the West: The 21st Century Security Environment*, M. E. Sharpe, New York, 21-43.
- HANDEL Michael I. (1990). *Weak States in the International System*, Routledge, London.
- JERVIS Robert (2017). *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton Uni. Press, 2nd ed., New Jersey.
- KASEKAMP Andres (2020). “An Uncertain Journey to the Promised Land: The Baltic States’ Road to NATO Membership”, *Journal of Strategic Studies*, 43:6-7, 869-896.
- KASSIANOVA Alla (2001). “Russia: Still Open to the West? Evolution of the State Identity in the Foreign Policy and Security Discourse”, *Europe-Asia Studies*, 53:6, 821-839.
- KRATOCHVIL Petr (2004). “The Balance of Threat Reconsidered: Construction of Threat in Contemporary Russia”, Fifth Pan-European Conference Netherlands, The Hague, September 9-11.
- LABS Eric J. (1992). “Do Weak States Bandwagon?”, *Security Studies*, 1:3, 383-416.
- LAMOREAUX Jeremy W. ve GALBREATH David J. (2008) “The Baltic States As ‘Small States’: Negotiating The ‘East’ by Engaging The ‘West’”, *Journal of Baltic Studies*, 39:1, 1-14.
- LIDER Julian (1980). “Introduction to Military Theory”, *Cooperation and Conflict*, 15:3, 151-168.
- MAIN S. J. (2000). *Russia’s Military Doctrine*, Conflict Studies Research Centre Occasional Brief, No. 77.
- MANAKOV Andrei G. ve KLIIMASK Jaak (2020). “Russian-Estonian Border in the Context of Post-Soviet Ethnic Transformations”, *Geography, Environment, Sustainability*, 13:1, 16-20.
- MEYN Carina (2021). “Russia’s Nuclear Capabilities – a Basic Insurance Policy in a Complex Technological Age”, (ed.) Niels Bo Poulsen and Jørgen Staun, *Russia’s Military Might - A Portrait of its Armed Force*, Djøf Publishing, Copenhagen, 293-325.
- MUIZNIEKS Nils, ROZENVALDS Juris ve BIRKA Ieva (2013). “Ethnicity and Social Cohesion in the post-Soviet Baltic States”, *Patterns of Prejudice*, 47:3, 288-308.
- OLIKER Olga (2018). “Moscow’s Nuclear Enigma: What Is Russia’s Arsenal Really For?”, *Foreign Affairs*, 97:6, 52-58.
- PAULAUSKAS Kestutis (2006). *The Baltics: From Nation States to Member States*, The European Union Institute for Security Studies Occasional Papers, No: 62, Paris.
- PIETKIEWICZ Michał (2018). “The Military Doctrine of the Russian Federation”, *Polish Political Science Yearbook*, 47:3, 505–520.

- POSEN Barry (1984). *The Sources of Military Doctrine France, Britain, and Germany Between the World Wars*, Cornell University Press, New York.
- RAUN Toivo U. (1994). “Post-Soviet Estonia 1991-1993”, *Journal of Baltic States*, 25:1, 73-80.
- SMITH David J. (2010). “Narva Region within the Estonian Republic: From Autonomism to Accommodation?”, *Regional Federal Studies*, 12:2, 89-110.
- SOKOV Nikolai N. (2009). “The Evolving Role of Nuclear Weapons in Russia’s Security Policy”, (ed.) Cristina Hansell ve William C. Potter *Engaging China and Russia on Nuclear Disarmament*, James Martin Center for Nonproliferation Studies, 73-88.
- THORNTON Rod ve KARAGIANNIS Manos (2016). “The Russian Threat to the Baltic States: The Problems of Shaping Local Defense Mechanisms”, *Journal of Slavic Military Studies*, 29:3, 331-351.
- TRIMBACH David J. ve O’LEAR Shannon (2015). “Russians in Estonia: Is Narva the Next Crimea?”, *Eurasian Geography and Economics*, 56:5, 493-504.
- WALT S. M. (1985). “Alliance Formation and the Balance of World Power”, *International Security*, 9:4, 1985, 3-43.
- WALT Stephen (1990). *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca and London.
- WALT Stephen M. (1992). “Alliances Threats, and U.S. Grand Strategy: A Reply to Kaufmann and Labs”, *Security Studies*, 1:3, 448-482.
- İnternet**
- BLEEK Philipp C. (2001). “Moscow Reportedly Moves Tactical Nuclear Arms to Baltics”, *Arms Control Today*, <https://www.armscontrol.org/act/2001-01/arms-control-today/moscow-reportedly-moves-tactical-nuclear-arms-baltics>, erişim 01.08.2022.
- HANKEWITZ Sten (2022). “Putin Vaguely Threatens the Estonian Town of Narva”, *Estonian World*, <https://estonianworld.com/security/putin-vaguely-threatens-the-estonian-town-of-narva/>, erişim 15.09.2022.
- HENLEY Jon ve BORGER Julian (2022). “Russia Warns of Nuclear Weapons in Baltic if Sweden and Finland Join NATO”, <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/14/russia-says-it-will-reinforce-borders-if-sweden-and-finland-join-nato>, erişim 05.09.2022.
- https://www.citypopulation.de/en/estonia/admin/ida_viru/511__narva_linn, erişim 20.09.2022.
- <https://www.globalfirepower.com/countries.php>, erişim: 10.11.2022.
- KASEKAMP Andres (2019). “Why Narva Is Not Next”, *Estonian World*, <https://estonianworld.com/security/andres-kasekamp-why-narva-is-not-next/>, erişim 15.09.2022.
- KEPE Marta ve OSBURG Jan (2017). “Total Defense: How the Baltic States Are Integrating Citizenry into Their National Security Strategies”, *Small War Journal*, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/total-defense-how-the-baltic-states-are-integrating-citizenry-into-their-national-security->, erişim 15.10.2022.
- LISTER Tim ve PICHETA Rob (2022). “Why Kaliningrad, Russia’s Toehold in Europe, could be the Next Flashpoint in its War Against Ukraine”, *CNN*, <https://edition.cnn.com/2022/06/21/europe/kaliningrad-explainer-russia-lithuania-sanctions-intl/index.html>, erişim: 30.06.2022.
- LORD Ryan (2021). “Russian Minority Populations in the Baltics”, <https://storymaps.arcgis.com/stories/6cb4f0a7dcd64278b52840a7dc364127>, erişim 19.08.2022.

- RUBIN Josh (2019). “NATO Fears That This Town Will Be the Epicenter of Conflict with Russia”, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2019/01/narva-scenario-nato-conflict-russia-estonia/581089/>, erişim: 15.09.2022.
- STOICESCU Kalev (2020). “The Tartu Peace Treaty and Estonia’s Eastern Border”, *The International Centre for Defence and Security (ICDS)*, <https://icds.ee/en/the-tartu-peace-treaty-and-estonias-eastern-border-2/>, erişim 10.10.2022.

Niger Delta Environmental Degradation: Reciprocal Process between Micro-Regional Environmental Governance and Macro-Regional Security Governance

Nijer Deltası'nda Çevresel Bozulma:
Mikro Bölgesel Çevre Yönetimi ile Makro Bölgesel Güvenlik Yönetimi
Arasındaki Karşılıklı Süreç

Süleyman Orhun ALTIPARMAK*

Abstract

Niger Delta environmental degradation is known for oil spills and their environmental outcomes. However, the issue is not isolated from the region's other dynamics as part of governance. The complex context of the Niger Delta should be analysed in two spheres. At the micro-regional level, there are environmental degradation and oil crimes in the Niger Delta. At the macro-regional level, there are transnational crimes and relatively stable relations among the states in West Africa. The picture requires governance investigation, which would classify actors, institutions, regulations, and interactions. This paper argues that poor environmental governance in the Niger Delta is highly connected with transnational crimes in West Africa. The main reason is that there is a centralised state function but not a centralised power in two different regional levels (i.e., Niger Delta and West Africa). This work aims to clear out the contexts of two separate levels via a conceptual framework based on the connection between environmental governance and transnational crimes.

Keywords: Niger Delta, Regional environmental governance, Security governance, Oil Spillages, Transnational Organised Crimes.

Öz

---

* Assist. Prof., Social Sciences University of Ankara, Faculty of Political Sciences
Social Sciences, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0002-4774-1426, e-mail:
orhunaltiparmak@gmail.com

Geliş Tarihi / Submitted: 08.07.2022
Kabul Tarihi / Accepted: 30.11.2022

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Nijer Deltası çevresel bozulma, petrol sızıntıları ve çevresel sonuçları ile bilinir. Ancak bu, yönetimin bir parçası olarak bölgenin diğer dinamiklerinden izole değildir. Nijer Deltası'nın karmaşık bağlamı iki alanda analiz edilmelidir. Mikro-bölgesel düzeyde, Nijer Deltası'nda çevresel bozulma ve petrol suçları vardır. Makro-bölgesel düzeyde, Batı Afrika'da ulusötesi suçlar ve devletlerin nispeten istikrarlı ilişkileri vardır. Resim, aktörleri, kurumları, düzenlemeleri ve etkileşimi sınıflandıracak yönetim araştırmasını gerektiriyor. Bu makale, Nijer Deltası'ndaki zayıf çevresel yönetimin Batı Afrika'daki ulusötesi suçlarla yüksek oranda bağlantılı olduğunu savunuyor. Bunun temel nedeni, iki farklı bölge düzeyinde (yani Nijer Deltası ve Batı Afrika) merkezi bir devlet işlevinin bulunması, ancak merkezi bir gücün olmamasıdır. Bu çalışma, çevresel yönetim ve ulusötesi suçlar arasındaki bağlantıya dayanan kavramsal çerçeve aracılığıyla iki ayrı düzeyin bağlamlarını netleştirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nijer Deltası, Çevresel Bölge Yönetimi, Güvenlik Yönetimi, Petrol Sızıntıları, Transnasyonal Organize Suçlar.

Introduction

Multinational Oil Corporations (MOCs) have been operating in the Niger Delta since 1956. Oil from the Niger Delta region accounts for more than 90% of Nigeria's exports and about 80% of the government's revenue.¹ However, oil spillages of exploitation and exploration have created one of the most significant environmental degradations globally. Oil spillages occur because of pipeline vandalism, leakages, drilling, oil smuggling, the process of refining, and the lack of control of MOCs.² These occurrences result in agricultural land contamination, river pollution, public health problems, and pollution of fishponds. There are economic and environmental outcomes of the matter. However, when economic dynamics participate in the process, the picture grows more complex, because weak governance, which means not being able to prevent environmental degradation, leads civil society to become a core of the matter.

Environmental governance of the micro-regional area (i.e., the Niger Delta) would question the central decision mechanism of Nigeria.

---

¹ Maurice Ogbonnaya, *From Nationalist Movements to Organised Crime Groups The Trajectory of the Niger Delta Struggles*, Enact, 2020.

² Uno Ijim Agbor, "Local Governance and Regional Crisis in Nigeria: Rethinking Governance Dimensions to the Crises in the Niger Delta Region", *Developing Country Studies*, 3:10, 2013, pp. 78-85.

However, Nigeria is a special case in West Africa in terms of having regional hegemonic ambition. Both domestic and international levels determine governments' behaviours. Although governance studies could isolate political aspects, they cannot provide a healthy explanation for governance in Nigeria. The security matter of post-colonial states and regions still constitutes a particular case. The government of those countries tries to be robust with centralising power despite ethnic and local competition in the society. There is a problematic picture for state-society complexity. In terms of West Africa, however, the hegemonic ambition of Nigeria has seemed a stability provider between the 16 states of the region. It is challenging to argue that peace has entirely been built, but intraregional conflicts are highly suppressed in West Africa. However, the security government of Nigeria and West Africa is relatively successful. It can even be named a "proto-regional" security complex.³ But, what about governance?

West Africa and specifically Nigeria, is one of the centres of transnational organised crime. There are drug trafficking, internet fraud, human trafficking, diamond smuggling, forgery, cigarette smuggling, money laundering, arms manufacture, arms trafficking, piracy, and oil bunkering.⁴ Niger Delta has a unique case in terms of being a part of transnational crimes. The investigation of this study has started the realisation of the environmental degradation and oil crime connection. What is the connection between oil crime and transnational organised crime in West Africa? What is the connection between micro-regional (i.e., the Niger Delta) environmental governance and macro-regional (i.e., West Africa) security governance? To find answers to these questions, the integration between those two spheres should be found. The question here is "How?". Thus, the study is oriented to theoretical work rather than

---

³ Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers, the Structure of International Security*. Cambridge University Press, Cambridge, 2003, p. 239.

⁴ Akinyetun Tope Shola and Bakare Kola, Transnational Organized Crime and Insecurity Debacle in Nigeria: Abstract The Budding Illegal Enterprise. *History, Education, Society and Unionism*, 2:1, 2021, pp. 207-218. Stephen Ellis, "Nigerian Organized Crime", F. Allum and S. Gilmour, (eds.), *The Routledge Handbook of Transnational Organized Crime*, London, Routledge, 2021, pp. 128-144.

providing new empirical evidence. Primary (i.e., online documents) and secondary sources are benefitted, but the existent literature provides enough data to match the conceptual map. Placing the government, governance, politics, policy, and security terms are prioritised.

This paper argues that poor environmental governance in the Niger Delta is highly connected with transnational crimes in West Africa because weak governance of the Nigerian state is compensated with centralisation of power, which would bring militarisation of central power and even of society. These issues are both the results of flawed governance interpretation. A strong government can make Nigeria an important actor in West Africa and Africa,⁵ but governance requires social inclusion. The local leaders rather than the civil society itself can have a cultural heritage from the pre-colonial era; however, the new paradigm of governance considers the entire population. Each new generation of Niger Delta citizens is normalising both the central government's security policies and the lack of governance.⁶ It triggers more problems. Environmental degradation in the Niger Delta is a result of oil-related operational mistakes and the lack of control and inspection mechanism. These factors are connected with transnational crime, supporting the lack of micro-regional environmental governance in a non-linear feedback loop. There is economic growth, but not development. There is a centralised state function but not a centralised power in regions (i.e., the Niger Delta and West Africa). However, authorities should have power and governance functions should be decentralised within this power. There is a lack of communication between macro, meso, and micro levels that leads to insecurity problems: on the one hand, how the micro-regional environmental degradation process is handled is a reflection of the nation-state's governance structure; on the other hand, excluded civil society's surviving attempts leads a macro-regional security governance issue.

---

⁵ Olusola Ogunnubi and Christopher Isike, "Regional Hegemonic Contention and the Asymmetry of Soft Power: A Comparative Analysis of South Africa and Nigeria", *Strategic Review for Southern Africa*, 37:1, 2015, pp. 152-177.

⁶ Robin Cartwright and Nicholas Atampugre, *Organised Oil Crime in Nigeria The Delta Paradox: Organised Criminals or Community Saviours?*, Enact, 2020.

The rest of the study is composed of four parts. First, the study evaluates regional environmental understanding. The evolution of environmental perception, its regional security and governance dimensions are discussed according to the literature. The transition to governance from a security perspective has created the central questions of the work: *who will perceive the threat, who reacts and who/what the pushing power is*. Second, the study operationalises the conceptional discussions on the West Africa case. Regional security of West Africa is argued via Nigeria's role and the government aspect of the region. Third, the study analyses the Niger Delta case as an axis between micro-regional environmental governance and macro-regional security governance. According to governance understanding, the mentioned three questions are answered and integrated with Niger Delta's regional security. A theoretical contribution to the literature lies in this section. The discussion would help the future works for separating actors, institutions, processes and outcomes. The last part presents a conclusion to the research.

1. Regional Environmental Understanding

1.1. *The evolution of environmental perception: what is the contemporary narrative?*

Environmental consideration started in the 1960s. *Silent Spring* of Carson⁷ has been one of the earliest attempts to make people realise the importance of the issue. The questions started being asked about better environmental policy solutions. How much is it political, or what is the role of people (i.e. society and scientists)?⁸ It is worth remembering that there was a time that economic structure and investments moved it into a critical era and the societal aspect of human development became the centre of the debate.⁹ Then, the evolution of environmental security started.

---

⁷ Rachel Carson, *Silent Spring*. Houghton Mifflin, New York, (2002 [1962]).

⁸ Mathieu Quet, "Science to the People! (and experimental politics): Searching for the Roots of Participatory Discourse in Science and Technology in the 1970s in France", *Public Understanding of Science*, 23:6, 2014, pp. 628-645.

⁹ Gulnara Baikushikova, Kabatov Tursynbek and Binur Balaubayeva, "Conceptual Bases of Environmental Security", *Bulletin of the Karagand A University*, 2020, pp. 128-

Regional energy perception began in the 1980s when the inter-state started to define the environmental focal points.¹⁰ World environmental governance was also considered a superset of a regional environmental one. Since inter-state conflicts and cooperation became the centre of attention, the environment as a security issue took its position within the wave.¹¹ While the state was accepted as a unitary actor, how can it participate in environmental solutions via regional understanding? Thus, the theme of the paradigm was based on the relationship between the environment and conflicts. It would give its place to seek cooperation via the actors at global, regional, and national levels. Regional aspects of environmental security have become the most important ones.¹² Since the early millennium, there has been close attention towards sub-state actors, as well as global ones. It has been the overall evolution of environmental perception. Now, what region means for it can be focused on.

1.2. Regional environmental security

As for the liberal theorists, Nye¹³ interpreted regionalism as “the formation of interstate groupings based on regions”. For neorealists, however, the global structure is essential for security understanding. Moreover, the environment was a matter of low-politics.¹⁴ Buzan discusses “the regional security complex” and “security sectors” within the framework of his work on security studies, which is composed of the five security sectors, namely, political, military, economic, societal, and environmental sectors.¹⁵ The environment has been seen as necessary

---

133.

¹⁰ Bernard Debarbieux, “How Regional Is Regional Environmental Governance?”, *Global Environmental Politics*, 2012, 12:3, 119-126.

¹¹ Geun Lee, “Environmental Security in East Asia: The Regional Environmental Security Complex Approach”, *Asian Perspective*, 26:2, 2012, pp. 77-99.

¹² Marc A. Levy, “Time for a Third Wave of Environment and Security Scholarship?”, *Environmental Change and Security Project Report*, Woodrow Wilson Center, Washington, 1995, pp. 44-46.

¹³ John Nye, *International Regionalism: Readings*. Boston, MA, Little, Brown, 1968, p. 7.

¹⁴ Barry Buzan, “Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World”, F. Söderbaum and T. Shaw, (eds.), *Theories of New Regionalism*, Palgrave Macmillan, London, 2003, pp. 140-159.

¹⁵ Barry Buzan, “New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century”, *International Affairs*, 3, pp. 431-451.

since it connects the local with the planetary biosphere. The regional security complex considers global and local dynamics but does not ignore intra-regional.¹⁶ The investigation of the region's specific dynamics pushes the Copenhagen School to focus on neighbouring relations. They carry constructivist patterns and connections, while there is also a materialist aspect derived from neorealists.¹⁷ Territoriality and distribution of power cannot be ignored within the relations of the region.

On the material side, states in a region are determined by the power (a)symmetries. On the ideational side, the social structure perceives "other" whether they are enemies, rivals or friends.¹⁸ Norms and practices simultaneously constitute the meaning. The state is accepted as a social construction. Thus, its analysis includes two dynamics simultaneously: the state's relationship and the social influence behind it. It creates three levels of structural spheres, the arrangement of the units and the differentiation amongst them, the pattern of hostility, and the distribution of power.¹⁹ Analysis of a region requires an investigation of those levels. It is believed that regionalising logic can only be achieved with a geographically coherent group of actors or an environmental impact encompassing the entire region.²⁰ Although the environment carries a security matter, it is perceived either by governments or by public opinion. Thus, not the existence of a problem, but accepting the problem as a threat is the key.²¹ Perception of the threat leads to new security questions, which should form our analysis: *who will perceive it as a threat, who governs, and who/what leads the governance?* This would take the matter out of the scope of security only and turns it into a governance element at the same time.

---

¹⁶ Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers, the Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge.

¹⁷ Ole Wæver, "Securitization and Desecuritization", R. D. Lipschutz, (ed.), *On Security*, Columbia University Press, New York, 1995, pp. 46-86.

¹⁸ Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

¹⁹ Buzan, *Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World*.

²⁰ *Ibid.* p. 155.

²¹ Daniel Deudney, "The Case Against Linking Environmental Degradation and National Security", *Millennium: Journal of International Studies*, 19:3, 1990, pp. 461-476.

It can be argued that the regional security complex reflects and is partly directed by the evolution of environmental perception. While the trend in security studies has been oriented to non-state and sub-state dynamics, the solutions for regional environmental problems have been looked at in multi-level and multilateral relations. Lee²² replies the regional environmental security complex to the East Asia case and asserts four forms: “latent regional environmental security complex” where threats are perceived at the level of the regional ecosystem, “balance of interests system” where the state’s position towards environmental problems is determined by each country’s environmental security threats, “regional regime” in which states resort to regional institutional measures to tackle the problems, and “regional inter-subjective community” where the problems are inter-subjectively regarded. As operationalisation of the regional environmental security complex, the Arctic case is studied by Exner-Pirot.²³ It is argued that interdependence has been the central motivation of transnational cooperation between scientists, environmentalists, indigenous people, and states. Russell,²⁴ however, investigates the Persian Gulf’s environmental security via the challenges facing the ruling elites. Environmental security in the Latin America case emphasises conflicts and civil war terms.²⁵ Every region has its dynamics.

1.3. A necessity for governance? Who/What governs?

A common missing point in the literature is a separation of security and governance. Security is about a perception of threat, including the questions of whose security, on which subject, and under which circumstances.²⁶ Governance, however, is an action or reaction after

---

²² Geun, Lee, “Environmental Security in East Asia: The Regional Environmental Security Complex Approach.” *Asian Perspective*, 26:2, 2002, pp. 77-99.

²³ Heather Exner-Pirot, “What is the Arctic a Case of? The Arctic as a Regional Environmental Security Complex and the Implications for Policy”, *The Polar Journal*, 3:1, 2013, pp. 120-135.

²⁴ James A. Russell, “Environmental Security and Regional Stability in the Persian Gulf”, *Middle East Policy*, XVI:4, 2009, pp. 90-101.

²⁵ Hannah Johns, *Environmental Security in Latin America: Case Study for Colombia*. Montana State University, Bozeman MT, The National Conference on Undergraduate Research (NCUR) 2020.

²⁶ David A. Baldwin, “The Concept of Security”, *Review of International Studies*, 23:1, 1997, pp. 5-26.

perceiving the threat. As a continuation of security matters, the following questions should be asked here: *who will perceive the threat, who reacts, and who/what is the pushing power?* Thus, the transition from security to peace-making/peace-building governance in an environmental sense should be followed.

Since security understanding moves from a state-centric approach to the environmental issues for individuals, societal groups, and the planet, governance becomes a matter of multi-level spheres. Global, inter-regional, regional, national, and sub-national levels should be considered. A threat perception of security understanding should be integrated with cooperation among different actors. These actors can be scientists, decision-makers, experts, and the public.²⁷ From another perspective, actors should be found under scientific, financial, and political dimensions.²⁸ There is also a specific mention of the importance of epistemic community.²⁹ Not only the actors but also international regimes are included by some researchers.³⁰ Here, it is seen that governance is interpreted via actors and processes, institutions, and organisations. Intergovernmental or non-governmental institutions can determine organisations. Environmental degradation as a threat can merge various groups. There is a “pluralist logic of coexistence”.³¹ How those are structured should be cleared out.

According to Komori,³² there are three features of the concept of governance: *a variety of state and non-state actors embedded in complex networks, the dynamic processes of coordination rather than static institutional arrangements, and the aim of efficiency.* Thus, there are actors, processes, and

---

²⁷ Catharina Landström, *Environmental Participation: Practices Engaging the Public with Science and Governance*, Palgrave Macmillan, 2020, p. 2.

²⁸ G. Baikushikova, K. Tursynbek and B. Balaubayeva, “Conceptual Bases of Environmental Security.”

²⁹ Peter M. Haas, “Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination”, *International Organization*, 46, 2020, pp. 1-35.

³⁰ Jörg Balsiger and Stacy Vandever, “Introduction: Navigating Regional Environmental Governance”, *Global Environmental Politics*, 12:3, 2012, pp. 1-17.

³¹ Barry Buzan, *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, p. 150.

³² Yasumasa Komori, “Evaluating Regional Environmental Governance in Northeast Asia”, *Asian Affairs: An American Review*, 37:1, 2010, pp. 1-25.

outcomes. Balsiger and Debarbieux³³ analyse the complex institutional architecture of global, regional, national, and local regimes, norms, and regulatory mechanisms. Institutions as regulatory mechanisms carry a unique role because they can shape both social and material realities. Debarbieux³⁴ separates the taken-for-granted ontologies (regional organisations, conventional entities, imagined regional communities) and how these regional entities are built. The passive role of institutions is distinguished from how institutions attempt to interact. Balsiger and VanDeveer³⁵ suggest three axes for regional environmental governance: agency that includes coordinating and rule-making, the scope of issues, and territoriality. The territoriality of regional environmental governance should not only be defined according to the nation-state's borders. There is also causality between global and local realms.

Before the neoliberal wave, the traditional public administration regarded the government as the only authoritative actor through its bureaucratic and hierarchical structures. However, the development paradigm now requires the decentralisation of government functions.³⁶ Not only the private actors but also civil society should be included in the governance process. There is a necessity for non-governmental organisations, private firms, and governmental units nexus for better governance in the current paradigm.³⁷ Discussed conceptual framework will now be operationalised in West Africa, and then specifically in the Niger Delta case.

---

³³ Jörg Balsiger and Bernard Debarbieux, "Major Challenges in Regional Environmental Governance Research and Practice", *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 14, 2011, pp. 3-4.

³⁴ Bernard Debarbieux, "How Regional Is Regional Environmental Governance?", *Global Environmental Politics*, 12:3, 2012, p. 122.

³⁵ Balsiger and Vandever, *Introduction: Navigating Regional Environmental Governance*, p. 8.

³⁶ Okey Marcellus Ikeanyibe, Ogonnaya Eze Ori and Arinze Emmanuel Okoye, "Governance Paradigm in Public Administration and the Dilemma of National Question in Nigeria", *Cogent Social Sciences*, 3:1, 2017, pp. 1-16.

³⁷ Jo Ann Ewalt, *Theories of Governance and New Public Management: Links to Understanding Welfare Policy Implementation*. NJ: Paper Prepared for Presentation at the Annual Conference of the American Society for Public Administration Newark. 2001.

This work has benefitted from both primary (i.e., online documents) and secondary sources. As components of primary documents, both Nigerian and international research documents have been followed. This research aims to clear out the contexts of two separate regional levels (i.e., micro- and macro-regions) via a conceptual framework based on the connection between environmental governance and transnational crimes.

2. Regional Security of West Africa

Because the Niger Delta is the part of West Africa where Nigeria is accepted as one of the regional security complexes in Africa during and after the Cold War,³⁸ West Africa's security dynamics will be investigated in this section. West Africa, as the sub-region of Africa, will be named as the region thereafter.

West African sub-region comprises the 16 states: Benin, Burkina Faso, Cape Verde, Côte D'Ivoire, Gambia, Ghana, Guinea, Guinea-Bissau, Liberia, Mali, Mauritania, Niger, Nigeria, Saint Helena, Senegal, Sierra Leone, and Togo (see Figure 1). The post-colonial story of the region started in the late 1950s. The political context of the region has been composed of a variety of identities (e.g., religious, ecological, and linguistic)³⁹ in addition to the remains of colonialism. For example, the countries in the sub-region are still classified as Francophone (e.g., Côte D'Ivoire), Anglophone (e.g., Nigeria) and Lusophone (e.g., Cape Verde) ones. The intra-regional geopolitics is not directly based on the competition between those three sets, but the existence of Francophone countries' majority keeps France's interference alive. Shortly, there are sociocultural and geopolitical divisions.

---

³⁸ Buzan and Wæver, *Regions and Powers, the Structure of International Security*.

³⁹ D. J. Francis, "Peacekeeping in a Bad Neighbourhood: The Economic Community of West African States (ECOWAS) in Peace and Security in West Africa", *African Journal on Conflict Resolution*, 9:3, 2009, pp. 87-116.

Figure 1: The Map of West Africa⁴⁰

As part of the African continent, West Africa experienced civil wars, specifically during the Cold War. As a continuation of this fact, the security structure has been based on state-centred military rule, which is paradoxical, including the lack of state authority: such condition comprises Westphalian-style security and post-colonial territorial disputes.⁴¹ However, the interferences between other's civil wars have left its place for international peace with domestic wars⁴² because there is a regional hegemony attempt in the region.

2.1. The Role of Nigeria

Nigeria has been an interfering peacebuilder as the more powerful country that overcame its civil war of 1967-1970. Distribution of power and capabilities and historical amity and enmity factors exclude extra-

---

⁴⁰ World Regional Geography, *West Africa*. 2012, Retrieved July 7, 2022, accessed <https://open.lib.umn.edu/worldgeography/>

⁴¹ Buzan and Wæver, *Regions and Powers, the Structure of International Security*.

⁴² Arie Marcelo Kacowicz, *Zones of Peace in the Third World: South America and West Africa in Comparative Perspective*. State University of New York Press, New York, 1998.

regional interferences within its security sphere. However, such a situation does not mean that Nigeria does not have relations with the United States and the United Kingdom.⁴³ The region's structure has become a reflection of the culture of Nigeria's foreign and security policies because of its hegemonic leadership with institutional and practical attempts.⁴⁴

Both neorealism and constructivism are based on the acceptance of the international anarchy situation. In the case of West Africa, however, there is the regional hegemony ambition of Nigeria. Nigeria has been trying to be a player as a peacebuilder with its population power and natural resources.⁴⁵ Nigeria carries this role, serving both its national interests and regional peace. When a regional actor has such aims, outside actors' (e.g., France's) interferences to the region are challenged.⁴⁶ Although France maintained a robust military presence in the former colonies, unlike other colonial powers, the direct influence of France could not stay in the region as the sole determiner. *Accord de Non-Agression et d'Assistance en matière de Défense* had to be incorporated with the Economic Community of West African States (ECOWAS), which happened in 2001.

Nigeria led the formation of ECOWAS in 1975. Such a unipolar activity has included all 16 countries of the region but has been limited to economic dynamics. Through time, it included the Nonaggression Protocol of 1978, a Protocol of Mutual Assistance and Defence of 1981, and a Standing Mediation Committee of 1990. The Liberian civil war of 1990 faced interference by the Nigeria-led Economic Community Cease-fire Monitoring Group (ECOMOG). Declaration of Political Principles of

---

⁴³ Morten Bøås, "Nigeria and West Africa: from a Regional Security Complex to a Regional Security Community?", E. Braathen, M. Bøås and G. Sæther, (eds.), *Ethnicity Kills? The Politics of War, Peace and Ethnicity in SubSaharan Africa*, London, Macmillan Press, 2000, pp. 141-162.

⁴⁴ Francis, *Peacekeeping in a Bad Neighbourhood: The Economic Community of West African States (ECOWAS) in Peace and Security in West Africa*.

⁴⁵ Adeoye O. Akinola, "Niger Delta Crisis: The Nexus between Militants' Insurgency and Security in West Africa", *African Security*, 4:1, 2011, pp. 65-80.

⁴⁶ Alhaji M. S. Bah, "West Africa from a Security Complex to a Security Community", *African Security Studies*, 14:2, 2005, pp. 77-83.

1991, the Supplementary Protocol on Democracy and Good Governance of 2001, and the ECOWAS Conflict Prevention Framework of 2008 followed the mentioned efforts. The use of military force has been no longer the policy of members' interactions with each other.⁴⁷ Those attempts have worked for solving the security complexity of the region in the cases of the Liberian crisis from 1990 to 1997, Sierra Leone from 1997 to 2000, Guinea Bissau in 1999, Côte'd Ivoire in 2002, Niger in 2010, and the military coup d'état in Mali and Guinea-Bissau in 2012.

Nigeria attempts to provide regional stability with its vast revenue from oil, gas, solid materials, and agriculture because exports of these products provide a military capability for a hegemonic local actor.⁴⁸ However, the main issue is that "big brother" creates the governance structure of the region via its mechanism and foreign policy aims. In other words, Nigeria is at the centre of the region, as a similar structure exists within the Nigerian domestic structure. The concentric circle objective of Nigeria exists in foreign policy (i.e. West Africa) and the domestic sphere.⁴⁹ At the domestic level, political elites, leaders, and international corporations define the policy mechanism of post-colonial Nigeria with roughly 250 ethnic groups and 400 language groups.⁵⁰ Since security is defined according to the military perspective in Nigeria,⁵¹ stability could be achieved at the domestic and regional levels; however, governance requires more, as discussed above (see section 2.3.). Nigerian policy-makers are not successful in having good governance because security is still defined according to the Cold War paradigm, which considers territorial integrity and sovereign independence rather than freedom from

---

⁴⁷ Emanuel Adler and Michael Barnett, *Security Communities* (eds.), Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

⁴⁸ R. Akindele, Ecowas, "Good Governance and Sub-Regional Security in West Africa", R. Akindele, (ed.), *Civil Society, Good Governance and the Challenges of Regional Security in West Africa*, Vantage Publishers, Ibadan, 2003, pp. 271-333.

⁴⁹ Bola A. Akinterinwa, *Nigeria's New Foreign Policy Thrust: Essays in Honour of Ambassador Ohuyemi Adenji*, Vantage Publishers, Ibadan, 2004.

⁵⁰ Felicia H. Ayatse and Isaac Iorhen Akuva. "The Origin and Development of Ethnic Politics and Its Impacts on Post-Colonial Governance in Nigeria", *European Scientific Journal*, 9:17, 2013, pp. 178-189.

⁵¹ Thomas Imobighe, "Perspectives on Regional Security in Africa", A. C. Eze Osita, (ed.), *Nigeria*. NIIA, Lagos, 2010.

all danger and threats.⁵² The central decision mechanism of unitary state understating perceives and reacts to the threats. Moreover, pushing factors are heavily determined by the interests and desires of political elites, corporations, and stronger local actors. There is a paradigm of indirect solutions rather than direct ones.

There is a necessity for the collaboration of all actors from all levels. Despite intense and diverse ethnic interests and the multiplicity of local governments, which were autonomous during the pre-colonial era,⁵³ Nigeria could have achieved a stable structure through a centralised military regime. The country's military rule has provided relative stability among those various groups, but this does not mean good governance. At the regional level, the situation was the same. Nigeria's leadership policies have defined West Africa's governance picture through a lack of policy reversals and long-term plans.⁵⁴ Although there have been efforts to solve transnational crimes in the region, such as drug smuggling, human trafficking, and terrorism, Nigeria has become one of the centres of transnational crimes.⁵⁵

The regional security complex of West Africa has become a regional security community.⁵⁶ When a community picture is provided regardless, there must be a governance structure aside from the regional hegemon. How does the governance structure work in West Africa?

2.2. Regional Security "Government" of West Africa

Governance aims for cooperative action among conflicting and diverse interests. The existing "good governance" definition is based on the World Bank and the International Monetary Fund's view on the

---

⁵² W.O. Alli, *The Role of Nigeria in Regional Security Policy*. Friedrich-Ebert-Stiftung, Abuja, 2012.

⁵³ Ikeanyibe, Ori and Okoye, *Governance Paradigm in Public Administration and the Dilemma of National Question in Nigeria*.

⁵⁴ D. Seteolu, "The Challenge of Leadership and Governance in Nigeria", *The Constitution*, 4:2, 2004, pp. 1-12.

⁵⁵ W.O. Alli, *The Role of Nigeria in Regional Security Policy*.

⁵⁶ Morten Bøås, *Nigeria and West Africa: from a Regional Security Complex to a Regional Security Community?*; Bah, *WEST AFRICA From a security complex to a security community*.

necessity of neo-liberal ideology.⁵⁷ As part of it, democracy, with its characteristics of popular participation and accountability, gets the attention of good governance. Nigeria has spent a great deal of effort promoting democracy in West Africa since its transition in 1999.⁵⁸ However, democracy and the rule of law are not still well established. Territorial integrity and state survival priorities sustain state-centric understanding, which keeps insecurity at the domestic level but not at the intra-regional. Failure to respect the rule of law keeps nepotism and poverty alive because it leads to a political culture that is not based on accountability but is based on society's cultural and historic character. In the West African case, it is neopatrimonialism.⁵⁹ Personalised authority structures, which both reflect and bring clientelism and protection of the ruling elites, undermine the rational state bureaucracy. Such governance would only bring unpredictability, while only the elites can experience sustainability. Thus, governance of West Africa at both regional and state levels means security for the region, governments, elites, and local leaders but does not bring forth the prioritisation of “democracy” and “human security”.⁶⁰ For example, Nigeria is one of the most corrupt countries in the world because of its weak institutional context.⁶¹

Because of the “proto-regional” security complex of West Africa,⁶² weak transnational and intra-state securities undermine the region's potential of having good governance.⁶³ There are still insurgencies at the domestic level and transnational crimes of people and arms. For example, West Africa has become a significant transit hub for cocaine and heroin,⁶⁴

---

⁵⁷ James Vreeland, *The International Monetary Fund: Politics of conditional lending*, Routledge, London, 2007.

⁵⁸ Samuel M. Makinda and F. Wafula Okumu, *The African Union Challenges of Globalization, Security, and Governance*, Routledge, London, 2007.

⁵⁹ Ian Taylor and Paul Williams, “Political Culture, State Elites and Regional Security in West Africa”, *Journal of Contemporary African Studies*, 26:2, 2008, pp. 137-149.

⁶⁰ *Ibid.* p. 147.

⁶¹ Emmanuel Adegbite, “Good Corporate Governance in Nigeria: Antecedents, Propositions and Peculiarities” *International Business Review*, 24, 2015, pp. 319-330.

⁶² Buzan and Wæver, *Regions and Powers, the Structure of International Security*. p. 239.

⁶³ Johan Tejpar and Adriana Lins de Albuquerque, *Challenges to Peace and Security in West Africa: The Role of ECOWAS*. Studies in African Security, 2015.

⁶⁴ Kwesi Aning and John Pokoo, “Understanding the Nature and Threats of Drug

despite local efforts of the Nigerian National Drug Law Enforcement Agency, the National Agency for the prohibition of Trafficking in Persons and the National Agency for Food and Drug Administration and Control, as well as some intra-regional attempts such as the Political declaration on Drug Abuse, Illicit Drug Trafficking and Organised Crimes in West Africa of 2008, West African Police Chiefs Committee, and the Trans-Sahara Counter-Terrorism Partnership. The problem has been the result of the lack of “the needed capabilities to support civil authority leadership.”⁶⁵

At this point, the argument of this study should be given: *A strong government does not mean good governance*. Successful politics does not mean good policy. The institutions and administration of state authorities cannot provide collective good without including identity and interest varieties. For example, the policy decision process and institutions of energy governance in Nigeria still follow a centralised system, which helps to have energy supply security, but the centralised decision mechanism finances corruption in the energy sector.⁶⁶ Environmental governance is one of the areas that governments cannot deal with individually and they require international necessity. The Niger Delta case can be studied to investigate the environmental governance issue in West Africa because it is a matter of both micro-regional environmental governance and macro-regional security governance. Both spheres, caused by similar problems, are interconnected.

3. Niger Delta: An Axis between Micro-Regional Environmental Governance and Macro-Regional Security Governance

Environmental security is composed of economics, geopolitics, and conflicts.⁶⁷ Environmental degradation is caused by economic activity, so

---

Trafficking to National and Regional Security in West Africa”, *Stability: International Journal of Security & Development*, 3:1, 2014, pp.-13.

⁶⁵ Alli, *The Role of Nigeria in Regional Security Policy*. p. 36.

⁶⁶ Norbert Edomah, Chris Foulds and Aled Jones, “The Role of Policy Makers and Institutions in the Energy Sector: The Case of Energy Infrastructure Governance in Nigeria”, *Sustainability*, 8:829, 2016, pp. 1-15.

⁶⁷ Cyril I. Obi, “Environmental Perspective to Nigeria’s Security: Conceptual and Analytical Issues”, Y. Akinyeye, (ed.), *Nigeria and the Wider World in the 20th Century: Essays in Honour of Professor Akinjide Osuntokun*, Davidson Press, Ibadan, 2003, p. 167.

there is a covert connection between economics and the environment. In the Niger Delta case, such an economic activity (i.e. oil exploitation and exploration) with seismic surveys, canalisation, poor waste disposal, and gas flaring are the reasons for the environmental pollution.⁶⁸ Oil production provides 95% of Nigeria's foreign exchange earnings and 80% of its budgetary revenues, while the bulk of wells exist in the Niger Delta.⁶⁹ In the area covering 150 oil fields and 1481 oil wells, there have been 4,000 oil spill incidents.⁷⁰ These incidents are caused by both technical and human factors (see Figure 2). Human factors include errors and intentional activities. As a result, multi-layered environmental impacts have been seen in lands, rivers, and air quality. All these factors damage the health and socio-economic conditions of the local people.⁷¹

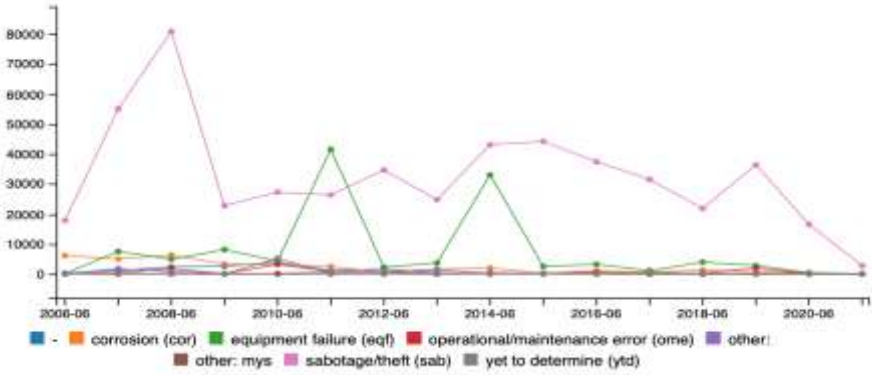
⁶⁸ M. D. Imobighe, "Paradox of Oil Wealth in the Niger-Delta Region of Nigeria: How Sustainable is it for National Development?" *Journal of Sustainable Development*, 4(6), 2011, 160-168.

⁶⁹ Ogonnaya, *From nationalist movements to organised crime groups The trajectory of the Niger Delta struggles*.

⁷⁰ Mohammed Nuruddeen Isah, *The Role of Environmental Impact Assessment in Nigeria's Oil and Gas Industry*. A PhD Thesis submitted to Cardiff University, 2012.

⁷¹ Bayelsa Commission, *The Bayelsa State Oil and Environmental Commission*. 2019, Retrieved from <https://www.bayelsacommission.org/wp-content/uploads/2019/11/BSOEC-Public-Interim-Report-ONLINE-VERSION-29.10.19.pdf>; Anna Bruederle and Roland Hodler, Effect of oil spills on infant mortality in Nigeria. *PNAS*, 116(12), 2019, 5467-5471.

Figure 2. Oil Spill Monitor Between 2006 and 2021⁷²

If so, there must be a conflict-based explanation too. Niger Delta, which is composed of nine states and covers over 20% of the entire population, experiences extreme poverty because of corruption, insecurity, and environmental degradation that prevents the people from farming and fishing.⁷³ For example, there is arms proliferation affiliated with Boko Haram and bandits. Specifically, the role of small arms and light weapons cannot be ignored, since these arms are easy and cheap to produce and buy.⁷⁴ Guns can even be preferred by MOCs to protect themselves.⁷⁵ There is also fuel criminality that merges economics, geopolitics, and conflicts under the environmental politics debate. Militants do not only attempt to

⁷² NOSDRA, *NOSDRA Oil Spill Monitor*. 2021, Retrieved May 14, 2021, accessed <https://nosdra.oilspillmonitor.ng/oilspillmonitor.html>

⁷³ Thaddeus Chidi, Nzeadibe Chukwudumebi, L Egbule, Nnaemeka Chukwuone and Victoria Chinwe Agu, *Farmers' Perception of Climate Change Governance and Adaptation Constraints in Niger Delta Region of Nigeria*. Nairobi, Kenya, African Technology Policy Studies Network RESEARCH PAPER, No. 7. 2011.; Uno Ijim Agbor, "Leadership Behaviour and The Crises of State Failure in Nigeria: Towards A Transformational Leadership Attitude for Addressing Nigeria's Failing State", *Public Policy and Administration Research*, 2:4, 2012, pp. 24-37.

⁷⁴ Abu Frank Ogbemudia and Cyrille Ngamen Kouassi, "Niger-Delta Avengers, Small Arms and Light Weapons Proliferation and Its Potential Threat to Nigerian Security: Which Way Forward?", *Indiana Journal of Humanities and Social Sciences*, 2:8, 2021, pp. 47-55.

⁷⁵ Shola and Kola, *Transnational Organized Crime and Insecurity Debacle in Nigeria: Abstract The Budding Illegal Enterprise*.

control oil production (i.e., upstream sector) in the Niger Delta but they also affect refining (i.e., midstream sector).⁷⁶ There is obvious environmental insecurity, but how does it happen?

3.1. Who Perceives the Threat? What/Who Pushes?

Post-colonial states, as their progenitors, have “a law-and-order state based upon the use of force”,⁷⁷ and they integrate global capitalism with an over-centralised structure. Relatively stable Nigeria and West Africa are formed via two dynamics: *high-level oil income* resulting from hosting MOCs in the region since 1956 and *military rules*. Although Nigeria has transitioned to a more democratic structure, the remains of military rules as over-centralisation at the federal level of security understanding linger. In a historical process, there is a more complex picture. Since the federal decision mechanism needs military equipment to provide stability among various ethnicities, economic income gained from oil wells is also needed. However, the integration of MOCs into the poor corporate responsibility structure of Nigeria has not only provided stability but also triggered inadequate environmental regulations, ineffectively managing hydrocarbon-derived revenue because of increased corruption/theft, and deterioration of the cultural heritage items over the past 55 years.⁷⁸ A threat for policy-makers means national security at the federal level, but corrupted policy-makers would perceive the prevented economic income for themselves individually as another threat. An estimated \$380 billion of the country’s oil wealth was stolen by its post-independence leaders: this is about two-thirds of all economic aid given to Africa during this period.⁷⁹ Corporations as business actors would perceive

---

⁷⁶ Moses Omozue, “The Destruction of Illegal Refineries on the Niger Delta Environment: An Appraisal”, *Law and Social Justice Review*, 2:2, 2021, 113-119.

⁷⁷ Shola Omotola, *The Next Gulf? Oil Politics, Environmental Apocalypse and Rising Tension in the Niger Delta*. ACCORD Occasional Paper Series 1:3, 2006, p. 6.

⁷⁸ Aniefiok E. Ite, Thomas Akpan Harry, Clement O Obadimu, Ekpedeme Asuaiko and Iniemem J. Inim, “Petroleum Hydrocarbons Contamination of Surface Water and Groundwater in the Niger Delta Region of Nigeria”, *Journal of Environment Pollution and Human Health*, 6:2, 2018, 51-61.

⁷⁹ A. Adebajo, Hegemony on a shoestring: “Nigeria’s Post-Cold War Foreign Policy”, A. Adebajo and A. R. Mustapha, (eds.), *Gulliver’s Troubles: Nigeria’s Foreign Policy after the Cold War*, University of KwaZulu-Natal Press. Pietermaritzburg, 2008, p. 2.

any incident preventing their economic profits as a threat. Those threats can be interpreted as macro-level.

Threat perceptions vary because there is no unitary state structure. At the local level, traditional rulers and community leaders often fight over cheap royalties paid by oil companies.⁸⁰ The entry of international oil companies into a country's domestic market in this way prevents the country from having healthy governance. As a continuation of this problem, the method of state administration with the use of force, which is one of the basic characteristics of the post-colonial state formation process, becomes an even more striking reality. Certain persons at the state level benefit from the income individually rather than sharing it with local people. Corruption exists at the local level, too.⁸¹ Micro-regional leadership can operate within a common leadership culture of criminal opportunism. The collaboration between corporations and local leaders in the Niger Delta has led to conflicts and brutality among the leaders.⁸² Nigeria has one of the least transparent hydrocarbon structures in the world.⁸³ At this point, the role of MOCs becomes a matter. Both onshore and offshore operations of the MOCs have led to economic income only for themselves. The residents of the local communities were excluded from profiting economically.⁸⁴ Ogoniland case is only one of them.⁸⁵ A threat means economic income and security for the local leaders individually. Meso-level is more complex than the macro one, but threat

---

⁸⁰ Agbor, *Local Governance and Regional Crisis in Nigeria: Rethinking Governance Dimensions to the Crises in the Niger Delta Region*.

⁸¹ Dennis O. Balogu, "Delineation of the Niger Delta Problems and Proffered Solutions", www.nigeriavillagesquare.com, 2009, accessed May 14, 2021,

⁸² Ogonnaya, *From nationalist Movements to Organised Crime Groups The Trajectory of the Niger Delta Struggles*.

⁸³ Chatham House, *Nigeria's Criminal Crude: International Options to Combat the Export of Stolen Oil*. CG. 2013.

⁸⁴ Oluwatoyin Oluwaremilekun Oluwaniyi, "The Role of Multinational Oil Corporations (Mnocs) In Nigeria: More Exploitation Equals Less Development of Oil-Rich Niger Delta Region", *Brazilian Journal of African Studies*, 3:6, 2018, pp. 143-162.

⁸⁵ UNEP, "Environmental Assessment of Ogoniland Report". 2022, [https://www.unep.org/explore-topics/disasters-conflicts/where-we-work/nigeria /environmental-assessment-ogoniland-report](https://www.unep.org/explore-topics/disasters-conflicts/where-we-work/nigeria/environmental-assessment-ogoniland-report), accessed 7.7.2022.

perception is almost the same except that macro-level officials also consider Nigeria's position in West Africa.

Micro-level threat perception is more environment-oriented than the others. Governance is a process composed of what is done and undone in state-society complexity. Corrupted leaders first think of themselves, not ordinary citizens. This means the development aspect of the current paradigm is not prioritised in the corrupted states.⁸⁶ The Niger Delta, which has stuck in economic income injustice, environmental degradation, the military-security complex, and the benefits of elites can only experience mass-based mobilisation of civil society.⁸⁷ Local environmental politics heavily prevent environmental governance. This local level includes the interconnection between poverty, environmental degradation, and oil production. In other words, economic and political objectives result in the neglecting of the human aspect. Although civil protests for the spillages have increased over time, they have not been successful directly. The question of "*Who reacts?*" can be discussed at this point initially.

3.2. Who Reacts? How Reacts?

There has been an emergence of environmental rights activism by civil society groups such as the Pan-Niger Delta Resistance Movement (*The Chikoko*), which is a representative mass organisation for the defence of the rights of the ethnic minority nationalities in the rich Niger Delta Area, the Environmental Rights Action, the Ijaw Youth Council, the Movement for the Survival of the Ogoni People, Movement for Reparation to Ogbia, and the Movement for the Survival of the Izon in the Niger Delta.⁸⁸ However, the Abacha regime of Nigeria (1993-1998) did not welcome such movements. The reaction of the government against social

---

⁸⁶ Agbor, *Local Governance and Regional Crisis in Nigeria: Rethinking Governance Dimensions to the Crises In the Niger Delta Region*.

⁸⁷ Luqman Saka, Moh'd Azizuddin Moh'd Sani and Adedoyin J. Omede, "The Niger Delta, Oil Politics and the Nigerian State", R. Ajayi and Y. Fashagba, (eds.), *Advances in African Economic, Social and Political Development*, Springer, Cham, Switzerland, 2021, pp. 321-339.

⁸⁸ Victor Ojajorotu, "The Internationalization of Oil Violence in the Niger Delta of Nigeria", *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 7:1, 2008, pp. 92-118.

reaction has aimed to take control. On the other hand, irrelevant to military or democratic rules, governments have always embraced regulatory and institutional decisions. There are examples of local-level policies, such as the Niger Delta Basin Development Authority (NDBDA) of 1959, the Niger Delta Development Board (NDDDB) of 1961, the Oil Mineral Producing Areas Development Commission (OMPADEC) of 1992, the Niger Delta Development Commission (NDDC) of 2000, and the foundation of Ministry of Niger Delta in 2008.

There are also regulations and institutions at the national level such as the Petroleum Act of 1969, the Oil in Navigable Waters Act of 1968, the Associated Gas Re-Injection Act of 1979, the Oil Pipelines Act of 1990, the Environmental Impact Assessment Act of 1992, the Constitution of the Federal Republic of Nigeria of 1999, the Environmental Guidelines and Standards for the Petroleum Industry of 2002, the National Policy on the Environment of 1999, the National Oil Spill Detection and Response Agency of 2006, and the National Environmental Standards and Regulatory Enforcement Agency of 2007. The responsibility to prevent oil spills has been given to multiple decentralised institutions.⁸⁹ There have been institutional and regulative attempts to achieve an environmentally safe Niger Delta, but governance does not solely mean institutions. As mentioned above, governance means a process composed of actors, institutions, and outcomes. The environmental governance process of the Niger Delta does not stay at the local level.

3.3. From Local to Transnational

As happened in the environmental governance sphere, institutional attempts to solve the transnational crimes of the Niger Delta have also not worked. Moreover, this issue is integrated with the unregulated oil market of the Niger Delta. For example, stolen oil in the region is being moved to local refiners. Then the product is marketed illegally. In this market, oil is traded for cash and/or arms and drugs.⁹⁰ It would be wrong to assume that

---

⁸⁹ Harry Barnes-Dabban, *Greening African Ports: Environmental Governance Transformations in a Network Society*. PhD Thesis submitted at Wageningen University, 2018.

⁹⁰ Etannibi E.O. Alemika, Alphaeus Koroma, Alioune Badara Gueye, Boubacar Daouda Diallo and Moses Udo Ikoh, *The Impact of Organised Crime on Governance in*

oil bunkering is the sole reason for organised crime in West Africa, but it is one of the biggest. Organised crimes are interconnected with each other, as corruption includes the interaction between governments, politicians, bureaucratic officials, military personnel, and criminal groups. Oil and gas operation currently goes on in more than 50% of the 3,000 communities in the Niger Delta region.⁹¹ Nowadays, maritime piracy, armed robbery at sea, kidnapping for ransom, oil theft, oil smuggling, oil refining, and destroying oil installations have turned the entire Niger Delta into a dangerous and lawless zone. According to Ogbonnaya,⁹² it is a result of the evolution of environmental governance. Pan-ethnic resistance to environmental pollution and armed ethnic militia's reaction against environmental degradation have increased since the 1980s. The insurgency-environmental degradation-poverty nexus has presented a picture of unity that cannot be solved by unitary state understanding.

There are some attempts to solve transnational crimes in West Africa, such as the ECOWAS Convention on Small Arms and Light Weapons, the ECOWAS Protocol on Mechanism for Conflict Prevention, Management, Resolution, Peacekeeping and Security, the Intergovernmental Action Group against Money Laundering in West Africa, the West African Police Chiefs Committee, West African Coastal Initiative, West Africa Commission on Drugs, The West African Bureau of the International Criminal Police Organisation (INTERPOL), The ECOWAS Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters, and The ECOWAS Convention on Extradition. However, they do not prevent transnational crimes in connection with oil.

Despite the high number of regulatory attempts, oil and environmental governance in the Niger Delta is still lacking. Economic income has not been spent on the development of the region. Sustainable policies require economic growth, environmental stewardship, and social inclusion rather than the integration of crimes, governments, and national

---

West Africa. Abuja, Friedrich-Ebert-Stiftung. 2013.

⁹¹ *Ibid.* p. 44.

⁹² Ogbonnaya, *From Nationalist Movements to Organised Crime Groups The Trajectory of the Niger Delta Struggles*.

leaders.⁹³ There is no inter-state conflict occurring in West Africa, but there is a transnational one. Poor environmental governance in the Niger Delta is highly connected with transnational crimes in the region. The cause of these problems is poor governance understanding. A strong government can make Nigeria an important actor in West Africa and Africa,⁹⁴ but governance requires social inclusion. The inclusion of the local leaders rather than civil society itself can have a cultural heritage from the pre-colonial era; however, the new paradigm of governance considers the entire population. Each new generation of Niger Delta citizens is normalising both the central government's security policies and the lack of governance.⁹⁵

3.4. Regional Environmental Security Aspect of Niger Delta

Regional logic can have various causations: global causes-local effects, global causes-global effects, local causes-local effects, and local causes-wider effects.⁹⁶ In the Niger Delta, local environmental degradation causes local environmental effects. However, in terms of a more comprehensive security perspective, local causes have broader macro-regional effects. Environmental degradation in the Niger Delta is not only caused by oil-related operational mistakes but also by the lack of governance. Their results relate to transnational crime, supporting back the lack of micro-regional environmental governance in a non-linear feedback loop. There is economic growth but not development. There is a centralised state function but no power in regions (i.e., the Niger Delta and West Africa) because of weak governance, although authorities should have power and governance functions should be decentralised. There is a lack of communication between macro, meso, and micro levels, which is getting more prominent because of the "sustaining" economic income of

---

⁹³ Chigozie Okonkwo and Ezinwanne Ekekwe, "Environmental Management and Sustainable Development in the Niger Delta", *South East Political Science Review*, 1:1, 2017, 254-267.

⁹⁴ Ogunnubi and Isike, *Regional Hegemonic Contention and the Asymmetry of Soft Power: A Comparative Analysis of South Africa and Nigeria*.

⁹⁵ Cartwright and Atampugre, *Organised Oil Crime in Nigeria The Delta Paradox: Organised Criminals or Community Saviours?*

⁹⁶ Buzan and Wæver, *Regions and Powers The Structure of International Security*.

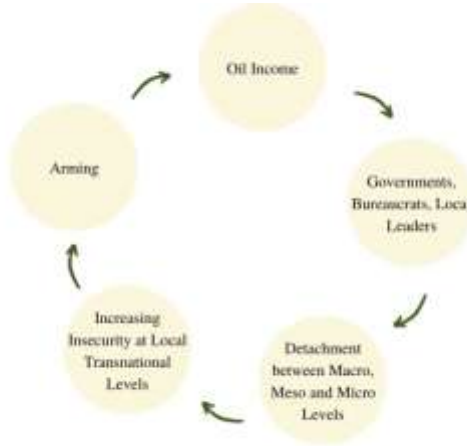
rental income of leaders, governments, and policy-makers. It leads to insecurity problems at local and transnational levels, which require arming, which in turn requires oil income (see Figure 3). The micro-regional environmental governance process causes such micro- and macro-regional security governance processes.

Figure 3. Feedback Loop of Oil Production and Insecurity Observed at Local Level. *Source: Author's Own Elaboration*

Unregulated oil production leads to environmental degradation. Because of environmental damage, locals get weaker because of harmed farming and fishing. Increased poverty leads to illiteracy and health problems. There is a detachment between the state and society. At this point, local leaders get stronger. They can create an illegal oil market, which increases oil production. High crimes become challenging ones for central governments to solve. They have to produce more oil to match the increased necessity for military expenditure (see Figure 4).

Figure 4. Feedback Loop of Oil Production and Transnational Crimes Transit from Local to Transnational Level and then from Transnational to Local One. *Source: Author's Own Elaboration*

In addition to the direct influencing factors mentioned above, indirect dynamics should also be mentioned. The remains of colonialism still have a lasting effect on the region. As mentioned above, the former colonial powers still have military and political ties within the region. While Nigeria first tries to break free from this bond, it also faces a second legacy of colonialism, which has a state structure based upon the use of force and integrating global capitalism with an over-centralised structure.

Conclusions

This study has investigated environmental degradation in the Niger Delta and its connection with transnational organised crime in West Africa. However, the connection has not been researched via the participation of organised crime groups but by structural analysis. As a security provider in West Africa, Nigeria has provided a relatively stable region that has not experienced inter-state conflicts. The tools used for creating a relatively stable situation for the unitary states have worked for this aim but have not prevented transnational organised crime. Oil production is at the centre of the debates due to several reasons. First, it provides income for the Nigerian central government, which eases the

arming of other countries in West Africa. Second, oil income supports institutional attempts too for preventing crimes. Third, however, oil production has an illegal market in Nigeria. It pushes and supports crimes in Niger Delta. Fourth, oil production with a lack of regulations and control causes environmental degradation. Because of degradation's impact on civil society and the lack of governance understanding, local-level environmental issues have joined transnational crimes. Then, they both start triggering each other.

A successful government does not mean good governance. Nigerian governments have taken the character of leaders, and they could reflect them on their political decisions at domestic and macro-regional levels. However, governance requires civil society inclusion. If it lacks this aspect, institutional attempts could only stay at the government level. Moreover, actors' interests and desires overweight on institutional and regulative attempts. People of governments, policy-makers, bureaucrats, army officers, and local leaders can easily ignore governing attempts. Thus, environmental degradation becomes an issue for civil society than others. Decision-makers and the rest authority carriers behave as if they worry about the degradation, but the corrupted structure stays. The environmental problem becomes connected with corruption, poverty, and irrepressible crime in the Niger Delta. On the one hand, it is a part of transnational crime in West Africa. On the other hand, it supports back the crime in West Africa.

The reason is that successful politics does not mean good policy. Political level dynamics are becoming more successful in West Africa, while policy ones stay behind. Including society in the policy-making process would ease solving problems, but institutional attempts and the personal interests of "some" are contradictory. While there are regulatory attempts, authorities involved in the process create a "conflict of interest". In the current paradigm, collective good cannot be achieved without a variety of identities and interests. When new generations (youth people) see the structure, poverty, environmental problems, and inertia of governments, they choose easy ways. In some cases, those ways are the only options. Solving environmental degradation in the Niger Delta would not help solve organised crimes in West Africa; however, the healthy governance process for the degradation would help see the

distinction between government and governance, and policy and politics. This research's main contribution to the literature is recognising a centralised state function, but not a centralised power in governance matters in the Niger Delta and West Africa spheres. Policy recommendations for states that are shaped by weak governance are oriented where "centralisation" is experienced.

Geniş Özet

Küresel en önemli çevresel bozulmalara bir sebep petrol sızıntılarıdır. Bunlar, boru hattı vandalizmi, sızıntılar, sondaj, petrol kaçakçılığı, rafine etme süreci ve transnasyonel petrol şirketlerinin kontrolünün eksikliği nedeniyle meydana gelmektedir. Sonuç olarak tarım arazilerinin kirlenmesi, nehir kirliliği, halk sağlığı sorunları ve balık havuzlarının kirlenmesi gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla meselenin hem ekonomik hem de çevresel sonuçları vardır. Ancak ekonomik dinamikler sürece dahil olduğunda, resim karmaşılaşmaya başlar, çünkü çevresel bozulmayı önleyememek anlamına gelen zayıf yönetim, sivil toplumu konunun merkezine taşır. Sivil toplumunun çekirdek halinde algılanmaya başlaması ise safi bir güvenlik tartışmasından çıkıp yönetim (*governance*) zeminine geçer.

Mikro-bölgesel alanın (yani Nijer Deltası) çevresel yönetimi, Nijerya'nın merkezi karar mekanizmasıyla ilgilidir. Ancak Nijerya, aynı zamanda daha büyük bölgede hegemonik bir hırsa sahip olması açısından Batı Afrika'da özel bir vakadır. Burada gözlemlenen hem yerel hem de uluslararası düzeylerin hükümetlerin davranışlarını belirlemesidir. Yönetim çalışmaları, siyasi yönleri izole edebilse de, Nijerya'daki yönetim için sağlıklı bir açıklama sağlayamaz. Sömürge sonrası devletlerin ve bölgelerin güvenlik meselesi hala özel bir durumdur. Bu ülkelerin hükümetleri, toplum içindeki etnik ve yerel rekabete rağmen merkezileştirici güçle sağlam olmaya çalışmaktadır. Devlet-toplum kompleksitesi yönünden sorunlu bir tabloyla ortaya çıkmaktadır. Ancak Batı Afrika açısından, Nijerya'nın hegemonik hırsı bir istikrar sağlayıcı olduğu da bilinmektedir. Barışın tamamen sağlandığını iddia etmek zor, ancak Batı Afrika'da bölge içi çatışmalar büyük ölçüde bastırılmış durumdadır.

Batı Afrika, özellikle Nijerya, ulusötesi organize suç merkezlerinden biridir. Uyuşturucu kaçakçılığı, internet dolandırıcılığı, insan kaçakçılığı,

elmas kaçakçılığı, sahtecilik, sigara kaçakçılığı, kara para aklama, silah imalatı, silah kaçakçılığı, korsanlık ve petrol ikmalleri gibi çeşitli suçlar gözlemlenmektedir. Nijer Deltası, ulusötesi suçların bir parçası olması açısından daha benzersiz bir duruma sahiptir. Bu çalışmanın araştırılması, çevresel bozulma ve petrol ile alakalı suç bağlantısını aramayı başlattı. Buradan ortaya çıkan sorular: Batı Afrika'daki petrol suçu ile ulusötesi organize suç arasındaki bağlantı nedir? Mikro-bölgesel (yani Nijer Deltası) çevre yönetimi ile makro-bölgesel (yani Batı Afrika) güvenlik yönetimi arasındaki bağlantı nedir? çalışma yeni ampirik kanıtlar sağlamaktan ziyade teorik çalışmaya yöneliktir. Bu analizler yapılırken birincil (yani çevrimiçi belgeler) ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır, ancak mevcut literatür, kavramsal haritayı eşleştirmek için yeterli veri sağlamaktadır. Hükümet, yönetim, siyaset, politika ve güvenlik terimlerinin yerleştirilmesine öncelik verilmiştir.

Bu makale, Nijer Deltası'ndaki zayıf çevresel yönetimin Batı Afrika'daki ulusötesi suçlarla yüksek oranda bağlantılı olduğunu savunuyor, çünkü Nijerya devletinin zayıf yönetimi, merkezi gücün ve hatta toplumun militarizasyonunu getirecek olan gücün merkezileşmesiyle telafi edilmektedir. Her ikisi de hatalı yönetim yorumundan kaynaklanır. Güçlü bir hükümet Nijerya'yı Batı Afrika ve Afrika'da önemli bir aktör haline getirebilir, ancak yönetim sosyal aktörleri içermeyi de gerektirir. Sivil toplumun kendisinden ziyade yerel liderler, sömürge öncesi dönemden kalma bir kültürel mirasa da sahip olabilir; ancak yeni yönetim paradigması tüm nüfusu dikkate alır. Nijer Deltası vatandaşlarının her yeni nesli hem merkezi hükümetin güvenlik politikalarını hem de yönetim eksikliğini normalleştiriyor. Daha fazla sorunu tetiklenmiş oluyor. Nijer Deltası'ndaki çevresel bozulma, petrolle ilgili operasyonel hatalardan ve kontrol ve denetim mekanizmasının eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Sonuçları, doğrusal olmayan bir geri bildirim döngüsünde mikro-bölgesel çevresel yönetim eksikliğini destekleyen, ulusötesi suçla bağlantılıdır. Ekonomik büyüme var ama gelişme yok. Bölgelerde (yani Nijer Deltası ve Batı Afrika) merkezi bir devlet işlevi vardır ancak merkezi bir güç yoktur. Bununla birlikte, yetkililerin güce sahip olması ve yönetim işlevi onun altında ademi merkezizetçi olmalıdır. Güvensizlik sorunlarına yol açan makro, orta ve mikro düzeyler arasında bir iletişim eksikliği vardır: bir yandan mikro bölgesel çevresel bozulma sürecinin nasıl ele alındığı, ulus devletinin yönetim

yapısının bir yansımasıdır, diğer yandan dışlanmıştır. Sivil toplumun ayakta kalan girişimleri, makro-bölgesel bir güvenlik yönetişimi sorununa yol açmaktadır.

Bu araştırmanın literatüre ana katkısı, Nijer Deltası ve Batı Afrika bölgelerinde yönetim konusunda merkezi bir gücü değil, merkezi bir devlet işlevini tanımlamaktır. Zayıf yönetim tarafından şekillendirilen devletlere yönelik politika önerileri, “merkezileşme”nin yaşandığı yerlere dikkat çekmek üzerinedir.

Conflict of Interest Statement:

The authors declare that there is no conflict of interest.

REFERENCES

- ADEBAJO Adekeye (2008). “Hegemony on a Shoestring: Nigeria’s Post-Cold War Foreign Policy”, (eds.) Adekeye Adebajo & Abdul Raufu Mustapha, *Gulliver’s Troubles: Nigeria’s Foreign Policy after the Cold War*, University of KwaZulu-Natal Press, Pietermaritzburg, 1-37.
- ADEGBITE Emmanuel (2015). “Good Corporate Governance in Nigeria: Antecedents, Propositions and Peculiarities”, *International Business Review*, 24, 319-330.
- ADLER Emanuel and BARNETT Michael (1998). *Security Communities* (eds), Cambridge, Cambridge University Press.
- AGBOR Uno Ijim. (2012). “Leadership Behaviour And The Crises Of State Failure”, Nigeria: Towards A Transformational Leadership Attitude for Addressing Nigeria’s Failing State. *Public Policy and Administration Research*, 2:4, 24-37.
- AGBOR Uno Ijim (2013). “Local Governance and Regional Crisis in Nigeria: Rethinking Governance Dimensions to the Crises In the Niger Delta Region”, *Developing Country Studies*, 3:10, 78-85.
- AKINDELE R. (2003). “ECOWAS, Good Governance and Sub-Regional Security in West Africa”, (ed.) R. Akindele, *Civil Society, Good Governance andj the Challenges of Regional Security in West Africa*. Ibadan, Vantage Publishers, 271-333.
- AKINTERINWA Bola A. (2004). *Nigeria’s New Foreign Policy Thrust: Essays in Honour of Ambassador Oluyemi Adenji*. Ibadan, Vantage Publishers.
- AKINOLA Adeoye O. (2011). “Niger Delta Crisis: The Nexus between Militants’ Insurgency and Security in West Africa”, *African Security*, 4:1, 65-80.
- ALEMIKA Etannibi E. O, KOROMA, Alphaeus, GUEYE, Alioune Badara, DIALLO, Boubacar Daouda and IKOH, Moses Udo (2013). *THE*

- IMPACT OF ORGANISED CRIME ON GOVERNANCE IN WEST AFRICA*, Abuja, Friedrich-Ebert-Stiftung.
- ALLI W. O. (2012). *The Role of Nigeria in Regional Security Policy*, Abuja, Friedrich-Ebert-Stiftung.
- ANING Kwesi and POKOO John (2014). "Understanding the nature and threats of drug trafficking to national and regional security in West Africa". *Stability: International Journal of Security & Development*, 3:1, 1-13.
- AYATSE Felicia H. and AKUVA, Isaac Iorhen (2013). "THE ORIGIN AND DEVELOPMENT OF ETHNIC POLITICS AND ITS IMPACTS ON POST COLONIAL GOVERNANCE IN NIGERIA". *European Scientific Journal*, 9:17, 178-189.
- BAH Alhaji M. S. (2005). "WEST AFRICA From a security complex to a security community". *African Security Studies*, 14:2, 77-83.
- BAIKUSHIKOVA G., TURSUNBEK K. and BALAUBAYEVA B. (2020). "Conceptual Bases of Environmental Security", *Bulletin of the Karagand a University*, 128-133.
- BALDWIN D. A. (1997). "The Concept of Security". *Review of International Studies*, 23:1, 5-26.
- BALSIGER Jörg and DEBARBIEUX Bernard (2011). "Major challenges in regional environmental governance research and practice". *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 14, 1-8.
- BALSIGER Jörg and VanDeveer Stacy D. (2012). "Introduction: Navigating Regional Environmental Governance". *Global Environmental Politics*, 12:3, 1-17.
- BALOGU Dennis O. (2009). *Delineation of the Niger Delta Problems and Proffered Solutions*. [Online] Available at: www.nigeriavillagesquare.com [Accessed 14 May 2021].
- BARNES-DABBAN Harry (2018). *Greening African Ports: Environmental Governance Transformations in a Network Society*, s.l.: PhD Thesis submitted at Wageningen University.
- BAYELSA COMMISSION (2019). *The Bayelsa State Oil and Environmental Commission*. [Online] Available at: <https://www.bayelsacommission.org/wp-content/uploads/2019/11/BSOEC-Public-Interim-Report-ONLINE-VERSION-29.10.19.pdf>
- BØÅS Morten (2000). "Nigeria and West Africa: from a Regional Security Complex to a Regional Security Community?". In: E. Braathen, M. Bøås & G. Sæther, eds. *Ethnicity Kills? The Politics of War, Peace and Ethnicity in SubSaharan Africa*. London, MACMILLAN PRESS LTD, pp. 141-162.
- BRUEDERLE Anna and HODLER Roland (2019). "Effect of Oil Spills on Infant Mortality in Nigeria". *PNAS*, 116:12, 5467-5471.
- BUZAN Barry (1991). "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", *International Affairs*, 3, 431-451.
- BUZAN Barry (2003). "Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World". In: F. Söderbaum & T. Shaw, eds. *Theories of New Regionalism*. s.l.:Palgrave Macmillan, 140-159.
- BUZAN Barry (2004). *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*. Cambridge, Cambridge University Press.
- BUZAN Buzan and WÆVER Ole (2003). *Regions and Powers The Structure of International Security*. Cambridge, Cambridge University Press.
- CARSON Rachel, (2002 [1962]). *Silent Spring*, New York, Houghton Mifflin.

- CARTWRIGHT Robin and ATAMPUGRE Nicolas. (2020). *Organised oil crime in Nigeria The Delta paradox: organised criminals or community saviours?:* Enact.
- CHATHAM HOUSE (2013). *Nigeria's Criminal Crude: International Options to Combat the Export of Stolen Oil*, s.l.: CG.
- DEBARBIEUX Bernard (2012). "How Regional Is Regional Environmental Governance?", *Global Environmental Politics*, 12:3, 119-126.
- DEUDNEY Daniel (1990). "The Case Against Linking Environmental Degradation and National Security", *Millennium: Journal of International Studies*, 19:3, 461-476.
- EDOMAH Norbert, FOULDS Chris and JONES Aled (2016). "The Role of Policy Makers and Institutions in the Energy Sector: The Case of Energy Infrastructure Governance in Nigeria", *Sustainability*, 8:829, 1-15.
- ELLIS Stephen (2021). "Nigerian organized crime", (ed.) F. Allum and S. Gilmour, *The Routledge Handbook of Transnational Organized Crime*, London, Routledge, 128-144.
- EWALT Jo Ann (2001). *Theories of governance and new public management: Links to understanding welfare policy implementation*, NJ: Paper Prepared for presentation at the Annual Conference of the American Society for Public Administration Newark.
- EXNER-PIROT Heather (2013). "What is the Arctic a Case of? The Arctic as a Regional Environmental Security Complex and the Implications for Policy", *The Polar Journal*, 3:1, 120-135.
- FRANCIS D. J. (2009). "Peacekeeping in a Bad Neighbour- Hood: The Economic Community of West African States (ECOWAS) in Peace and Security in West Africa", *African Journal on Conflict Resolution*, 9:3, 87-116.
- HAAS Peter M. (1992). "Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination", *International Organization*, 46, 1-35.
- JOHNS Hannah (2020). *Environmental Security in Latin America: Case Study for Colombia*. Montana State University, Bozeman MT, The National Conference On Undergraduate Research (NCUR) 2020.
- KACOWICZ Arie Marcelo (1998). *Zones of Peace in the Third World: South America and West Africa in Comparative Perspective*, New York, State University of New York Press.
- KOMORI Yasumasa (2010). "Evaluating Regional Environmental Governance in Northeast Asia", *Asian Affairs: An American Review*, 37:1, 1-25.
- LANDSTRÖM Catharina (2020). *Environmental Participation: Practices engaging the public with science and governance*. s.l.:Palgrave Macmillan.
- LEE Geun (2002). "Environmental Security in East Asia: The Regional Environmental Security Complex Approach", *Asian Perspective*, 26:2, 77-99.
- LEVY Marc A. (1995). "Time for a Third Wave of Environment and Security Scholarship?" In: *Environmental Change and Security Project report*. s.l., Woodrow Wilson Center, 44-46.
- MAKINDA Samuel M. and OKUMU F. Wafula (2007) *The African Union Challenges of Globalization, Security, and Governance*, London, Routledge.
- NOSDRA (2021). *NOSDRA Oil Spill Monitor*. [Online] Available at: <https://nosdra.oilspillmonitor.ng/oilspillmonitor.html> [Accessed 14 May 2021].
- NYE John (1968). *International Regionalism: Readings*. Boston, MA, Little, Brown.
- NZEADIBE Thaddeus Chidi, EGBULE, Chukwudumebi L, CHUKWUONE, Nnaemeka A and AGU, Victoria Chinwe (2011). *Farmers' Perception of Climate Change Governance and Adaptation Constraints in Niger*

- Delta Region of Nigeria*, Nairobi, Kenya, African Technology Policy Studies Network RESEARCH PAPER, No. 7.
- IKEANYIBE Okey Marcellus, ORI, Ogbonnaya Eze and OKOYE, Arinze Emmanuel (2017). "Governance paradigm in public administration and the dilemma of national question in Nigeria", *Cogent Social Sciences*, 3(1), 1-16.
- IMOBIGHE M. D. (2011). "Paradox of Oil Wealth in the Niger-Delta Region of Nigeria: How Sustainable is it for National Development?", *Journal of Sustainable Development*, 4:6, 160-168.
- IMOBIGHE, Thomas A. (2010). "Perspectives on Regional Security in Africa". In: A. C. A. a. D. C. Eze Osita, ed. *Nigeria*. Lagos: NIIA.
- ITE Aniefiok E., HARRY Thomas Akpan, OBADIMU Clement O, ASUAIKO Ekpedeme and INIM Iniemem J. (2018). "Petroleum Hydrocarbons Contamination of Surface Water and Groundwater in the Niger Delta Region of Nigeria", *Journal of Environment Pollution and Human Health*, 6:2, 51-61.
- OBI I. Cyril (2003). "Environmental Perspective to Nigeria's Security: Conceptual and Analytical Issues. In: Y. Akinyeye, ed. *Nigeria and the Wider World in the 20th Century: Essays in Honour of Professor Akinjide Osuntokun*. Ibadan, Davidson Press.
- OGBEMUDIA Abu Frank and KOUASSI Cyrille Ngamen (2021). "Niger-Delta Avengers, Small Arms and Light Weapons Proliferation and Its Potential Threat to Nigerian Security: Which Way Forward?", *Indiana Journal of Humanities and Social Sciences*, 2:8, 47-55.
- OGBONNAYA Maurice (2020). *From nationalist movements to organised crime groups The trajectory of the Niger Delta struggles*, s.l.: Enact.
- ISAH Mohammed Nuruddeen (2012). *The Role of Environmental Impact Assessment in Nigeria's Oil and Gas Industry*, s.l.: A PhD Thesis submitted to Cardiff University.
- OGUNNUBI Olusola and ISIKE Christopher (2015). "Regional Hegemonic Contention and the Asymmetry of Soft Power: A Comparative Analysis of South Africa And Nigeria", *Strategic Review for Southern Africa*, 37:1, 152-177.
- OJAKOROTU Victor (2008). "The Internationalization of Oil Violence in the Niger Delta of Nigeria", *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 7:1, 92-118.
- OKONKWO Chigozie and EKEKWE Ezinwanne (2017). "Environmental Management and Sustainable Development in the Niger Delta", *South East Political Science Review*, 1:1, 254-267.
- OLUWANIYI Oluwatoyin Oluwaremilekun (2018). "The Role of Multinational Oil Corporations (Mnocs) in Nigeria: More Exploitation Equals Less Development of Oil-Rich Niger Delta Region", *Brazilian Journal of African Studies*, 3:6, 143-162.
- OMOTOLA Shola (2006). *The Next Gulf? Oil Politics, Environmental Apocalypse and Rising Tension in the Niger Delta*, s.l.: ACCORD Occasional Paper Series 1(3).
- OMOZUE Moses (2021). "The Destruction of Illegal Refineries on the Niger Delta Environment: An Appraisal", *Law and Social Justice Review*, 2:2, 113-119.
- QUET Mathieu (2014). "Science to the People! (And Experimental Politics): Searching for the Roots of Participatory Discourse in Science and Technology in the 1970s in France", *Public Understanding of Science*, 23:6, 628-645.

- RUSSELL James A. (2009). "Environmental Security and Regional Stability in the Persian Gulf", *Middle east Policy*, XVI:4, 90-101.
- SAKA Luqman, MOH'D SANI Moh'd Azizuddin and OMEDE Adedoyin J. (2021). "The Niger Delta, Oil Politics and the Nigerian State", (eds.) R. Ajayi and Y. Fashagba, *Advances in African Economic, Social and Political Development*, Springer, Cham, Switzerland, 321-339.
- SETEOLU D. (2004). "The Challenge of Leadership and Governance in Nigeria", *The Constitution* , 4:2, 1-12.
- SHOLA Akinyetun Tope and KOLA Bakare (2021). "Transnational Organized Crime and Insecurity Debacle in Nigeria: Abstract The Budding Illegal Enterprise". *History, Education, Society and Unionism*, 2:1, 207-218.
- TAYLOR Ian and WILLIAMS Paul (2008). "Political Culture, State Elites and Regional Security in West Africa", *Journal of Contemporary African Studies*, 26:2, 137-149.
- TEJPAN Johan and ALBUQUERQUE Adriana Lins de (2015). *Challenges to Peace and Security in West Africa: The Role of ECOWAS*, s.l.: Studies in African Security.
- UNEP (2022). *Environmental assessment of Ogoniland report*. [Online] Available at: <https://www.unep.org/explore-topics/disasters-conflicts/where-we-work/nigeria/environmental-assessment-ogoniland-report> [Accessed 7 July 2022].
- VREELAND James R. (2007). *The International Monetary Fund: Politics of Conditional Lending*. Routledge, London.
- WÆVER Ole (1995). "Securitization and Desecuritization", (ed.) R. D. Lipschutz, *On Security*, Columbia University Press, New York, 46-86.
- WENDT Alexander (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- WORLD REGIONAL GEOGRAPHY (2022). *West Africa*. [Online] Available at: <https://open.lib.umn.edu/worldgeography/> [Accessed 7 July 2022].

Kritik Altyapıların Yabancı Literatüründeki Görünümü: Bir Bibliyometrik Analiz

Appearance of Critical Infrastructures in Foreign Literature: A Bibliometric Analysis

Kaya Ali LEKESİZGÖZ*

Öz

Bu çalışmada “kritik altyapı” kavramının analitik ve sistematik olarak yıllar içerisinde nasıl bir gelişim gösterdiği incelenerek konu üzerinde çalışma yapmak isteyen araştırmacılara, politika belirleyicilere, kurum ve kuruluşlara makro bakış açısıyla bir izdüşümün sunulması amaçlanmıştır. Türkçe literatüre nazaran yabancı literatürde “kritik altyapı” kavramına ilişkin yapılan akademik çalışmalar ilerlemiş durumdadır. Bu çalışma kavrama yönelik yayın türleri, yıllara göre eğilim, ilgili bilim dalları, yazarlar, kurum, ülke iş birlikleri, atıf ve anahtar kelime durumuna göre dağılım nasıl bir değişkenlik göstermektedir? araştırma sorularına cevap aramaktadır. Elde edilen bulgularla bir tipoloji ortaya konması amaçlanmış ve gelecek araştırmalara temel olması hedeflenmiştir. Çalışmada Bibliyografik Eşleştirme ve Ortak Atıflara dayalı görsel ve bilimsel haritalama yöntemi kullanılmıştır. Analiz birimi olarak Web of Science (WoS) veri tabanından 1996-2022 (Eylül) dönemini kapsayan 4.227 İngilizce makale seçilmiştir. Elde edilen veriler ışığında VOSviewer yazılımı ile ağ ve yoğunluk grafikleri oluşturularak yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kritik Altyapılar, Meta Analiz, Bibliyometrik Analiz, Literatür Taraması, VOSViewer.

Abstract

This study aims to present a projection from a macro perspective to researchers, policymakers, institutions, and organizations by examining how the concept of “critical infrastructure” has developed analytically and systematically over the years.

---

* Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İşletme Yönetimi, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0003-0339-9232, e-posta: kavalesizgoz@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 15.10.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 14.12.2022

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Compared to Turkish literature, academic studies on the concept of critical infrastructure in foreign literature have advanced. This study seeks to answer the following research questions by focusing on this relatively rich literature. How does the distribution vary according to the types of publications, the trend by years, related disciplines, authors, institution, country collaborations, citation, and keyword status related to critical infrastructure? It is aimed to reveal a typology to pave the way for future research in Türkiye. This paper uses Visual and scientific mapping methods based on Bibliographic Matching and Common Citations. 4,227 English articles which time span 1996-2022 (September) were selected from the Web of Science (WoS) database. In light of the obtained data, network and density graphs were created with VOSviewer software.

Keywords: *Critical Infrastructure, Meta-analysis, Bibliometric Analysis, Literature Review, VOSViewer.*

Giriş

İnsanlık tarihine bakıldığında; bütün ihtiyaçların bireylerin kendileri tarafından karşılandığı avcı-toplayıcı toplumlardan, uzmanlaşmanın ve iş bölümünün gerçekleştiği, toplum olarak yaşamının ön plana çıktığı, toplum dışında yaşamı devam ettirmenin neredeyse imkânsız olduğu endüstriyel toplumlara evrilme sürecinde ihtiyaçların karşılanması aynı zamanda yeni ihtiyaçlarında doğuşuna zemin hazırlamıştır. Bu süreçte de ihtiyaçların karşılanmasında ortak kullanıma sunulan çeşitli sistemlerin geliştirildiği yapılar ortaya çıkmıştır. Çevresel ve teknolojik değişimler ve etkileşimler sonucu toplumsal yapılarıdaki karmaşıklık, söz konusu sistemlerdeki yapılara da yansımış ve bireylerin, toplumların hatta devletlerin ihtiyaçlarının giderilmesinde fiziki ve sanal yapılar şeklinde kritik altyapılar teşkil edilmiştir.¹

Endüstriyel toplumlardan bilgi toplumlarına geçişin yaşandığı günümüzde, kritik altyapılar birbirleriyle birçok açıdan ilişki içinde bulunmakta, her geçen gün teknolojik ve sanal sistemler söz konusu altyapıların işletilmesinde daha da çok kullanım alanı bulmaktadır. Toplumlar ve bireyler nihayetinde temel ihtiyaçların karşılanması amacı

---

¹ Abdullah Genco, "Türkiye'de Kritik Altyapı ve Kritik Altyapıya Yönelik Tehditler", *KAYTEK Dergisi*, 2021, s. 38-46.

güden bu altyapılara her geçen gün giderek artan bir oranda bağımlı olmaktadırlar. Bireysel ve toplumsal yaşamın sürdürülmesinde ve kolaylaştırılmasında büyük önemi olan altyapılara karşı oluşan bağımlılık, hizmetlerin kesintiye uğraması durumunda büyük problemler ortaya çıkarabilmektedir.

Bu bağlamda kritik altyapılar; içerdiği bilgilerin gizlilik derecesi ve erişilebilirliği tehlikeye girdiğinde can ve mal kayıpları ile telafisi mümkün olmayacak kadar yüksek ekonomik zararlara sebebiyet veren, bu sebepten dolayı kamu düzeninin bozulması ile kişisel ve ulusal güvenliği tehlikeye sokacak karmaşık ve büyük sistemler şeklinde tanımlanabilir.

Canlılar gibi toplumlar ve devletler de hayatta kalabilmek için enerjiye ihtiyaç duyarlar. Sadece enerjinin varlığı değil, kaynaktan tüketiciye enerji dağıtımının sürekliliği de çok önemlidir. Enerji kaynaklarının coğrafik düzende homojen bulunmamasından dolayı (Kaynak heterojenliği) kaynağın merkezinden kullanıcılara kesintisiz bir biçimde ulaştırılmaları için sağlam ve güçlü sistemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Enerji kaynaklarındaki sürekliliğe ilave sosyal düzen, vatandaş refahı ve kamu güvenliğinin sağlanması için sağlık, güvenlik, ulaşım ve finans gibi hizmetlerin kesintiye uğramaması da önemlidir. Kritik enerji kaynakları ve hizmetlerdeki akışın sürekliliğini sağlamak için kurulan altyapıyı işletmek, kontrol etmek ve korumak oldukça zor ve çok maliyetlidir. Maliyetleri azaltmak, altyapı güvenliğini ve kontrolünü sağlamak, ağ sorunlarını en aza indirmek için sistemlerin sistemi şeklinde kritik altyapı adı verilen bir operasyon ve kontrol yapısı kurulmuştur.

Birleşmiş Milletlerin 2050 yılı projeksiyonundaki ortalama tahminine göre dünya nüfusunun %68,6'sının ülkelerin şehir merkezlerinde toplanacağı değerlendirilmektedir. Bu büyümenin de halihazırda karmaşık ve toplum içinde iç içe geçmiş bir durumda faaliyet gösteren kritik altyapı dağıtım ağlarında giderek artan bir baskıya neden olacağı değerlendirilmektedir.^{2 3}

---

² UN (Birleşmiş Milletler) *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision, Key Facts 2018* <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-KeyFacts.pdf> adresinden alındı.

³ William Hurst vd., "Critical Infrastructures: Reliability, Resilience and Wastage",

Bu gelişmelere paralel olarak Kritik Altyapılar son zamanlarda birçok ülke için inceleme nesnesi haline gelmiştir. Bu sistemler; vatandaşların günlük yaşamları üzerindeki etkisinden karmaşık yapılarının anlaşılmasına, gizli karşılıklı bağımlılıklarından ardışık hata modellemesine, fiziki ve sanal oluşumlarından stratejik hedef olmalarına kadar birçok alanda yönetsel mekanizmadan sorumlu çalışanların yanı sıra bilim insanlarının ve araştırmacıların dikkatini çekerek araştırma konusu haline gelmiştir.⁴

Kritik altyapı kavramına ilişkin yapılan akademik çalışmaların durumu özellikle ülkemiz açısından ele alındığında Siber Güvenlik Kurulu'nun 20.06.2013 tarih ve 2 sayılı kararı ile resmîyet kazanmasından sonra Tablo 1'de özellikle siber güvenlik ve bilişim yönünden incelendiği çok kısıtlı çalışmalar dikkatleri çekmektedir. (11.12.2022 tarihinde *Ulusal Tez Merkezi* [<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>] adresinden "kritik altyapılar" üzerine yapılan arama sonuçlarında [1] Doktora ve [8] Yüksek Lisans çalışması bulunmaktadır.)

Infrastructure, 2022, s. 1-19.

⁴ Ebrahim Bagheri ve Ali. A. Ghorbani, "The State of the Art in Critical Infrastructure Protection: A Framework for Convergence", *International Journal of Critical Infrastructures*, 4:3, 2008, s. 215-244.

Tablo 1: Türkiye’de “Kritik Altyapılar” başlığı altında yapılan akademik çalışmaların görüntüsü

Yıl	Tez Adı (Orjinal/Çeviri)	Tez Türü	Konu
2003, 2014-15	Filtre	Filtre	Filtre
2022	Challenges and possible solutions for cyber security in critical infrastructure Kritik altyapılarda siber güvenlik için zorluklar ve olası çözümler	Yüksek Lisans	Bilgi ve Belge Yönetimi = Information and Records Management ; Bilgisayar Mühendisliği Bilimleri-Bilgisayar ve Kontrol = Computer Engineering and Computer Science and Control
2018	Sensor based cyber attack detections in critical infrastructures using deep learning algorithms Kritik altyapılarda sensör tabanlı veri kontrolü ile derin öğrenme algoritmaları kullanılarak siber saldırı tespiti	Yüksek Lisans	Bilgisayar Mühendisliği Bilimleri-Bilgisayar ve Kontrol = Computer Engineering and Computer Science and Control
2022	Türkiye'nin siber güvenlik politikalarının yazılım mühendisliği açısından değerlendirilmesi ve kritik altyapıların siber saldırılardan korunmasına yönelik olay yönetim sistemi tasarımı Evaluation of Türkiye's cyber security policies in terms of software engineering and incident management system design for the protection of critical infrastructures from cyber attacks	Yüksek Lisans	Bilgisayar Mühendisliği Bilimleri-Bilgisayar ve Kontrol = Computer Engineering and Computer Science and Control
2021	Kritik altyapılarda siber risk analizi ve yönetimine yönelik çerçeve önerisi Framework proposal for cyber risk analysis and management in critical infrastructure	Yüksek Lisans	Bilgisayar Mühendisliği Bilimleri-Bilgisayar ve Kontrol = Computer Engineering and Computer Science and Control
2020	Kritik altyapıların siber güvenliğinde iç tehdit etkisi Insider effect on cyber security of critical infrastructures	Yüksek Lisans	Bilgisayar Mühendisliği Bilimleri-Bilgisayar ve Kontrol = Computer Engineering and Computer Science and Control
2019	Güvenlikte teorik bağlamında kritik altyapıların terörist saldırılarından korunmasının ABD ve AB siber güvenlik politikalarındaki rolü The role of critical infrastructure protection from terrorist attacks in usa and eu security policies: A securitization theory approach	Doktora	Kamu Yönetimi = Public Administration ; Uluslararası İlişkiler = International Relations
2019	Kritik altyapılara yönelik bilinç suçları: Türkiye ve AB uygulamaları Critical information infrastructure for crimes: Turkey and EU practices	Yüksek Lisans	Bilim ve Teknoloji = Science and Technology ; Hukuk = Law
2015	Siber güvenlik kapsamında kritik altyapıların korunmasının önemi The importance of critical infrastructures protection in the context of cyber security	Yüksek Lisans	Kamu Yönetimi = Public Administration ; Savunma ve Savunma Teknolojileri = Defense and Defense Technologies ; Uluslararası İlişkiler = International Relations
2015	Kritik altyapıların korunmasına ilişkin belirlenen siber güvenlik stratejileri Determining the cyber security strategy for the protection of critical infrastructure	Yüksek Lisans	Bilim ve Teknoloji = Science and Technology ; Kamu Yönetimi = Public Administration ; Savunma ve Savunma Teknolojileri = Defense and Defense Technologies

Kritik altyapı bünyesinde yer alan ve ileride yer alacak olan tüm sistemlerle insan, toplum, devlet ve uluslararası ilişkiler için gün geçtikçe önemli bir konu olmaktadır. Bir ülkenin kritik altyapısında yaşanan problemlerin küresel anlamda sorunlara yol açabileceği ya da bir sektördeki aksamaların diğer sektörlerde de olumsuz etki edebileceği gibi hususlar göz önünde bulundurulduğunda söz konusu kavramın yabancı literatüründeki durumunun sistematik literatür taramasının yapılmasının (Ne tür çalışmalarda incelendiğinin, yazar, kurum, ülke işbirlikleri ile atf ve anahtar kelime durumlarının yabancı literatürdeki genel analizine ilişkin fotoğrafın), ülkemizde müteakip dönemlerde kavrama ilişkin yapılacak çalışmalara temel olacağı değerlendirilmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Kritiklik

Etimolojik olarak köklerinin Latince ‘deki “*krisis/κρίσις*” sözcüğüne dayandığını öne süren ve “Kriz-Kritiklik” ilişkisini tartışan Kolleseeck’e göre “kritiklik” geleneksel tıp disiplininin türemiştir ve hastanın rahatsızlığına ilişkin seyrinde ölüm-kalım noktasını belirleyen bir an şeklinde ifade edilmektedir.^{5 6 7}

Zaman içerisinde teoloji, hukuk ve askeri kapsamda dönüm noktalarını işaret eden anlamlar da kazanan kriz kavramı, günümüzde isyan, çatışma, devrim gibi radikal değişimlerle de ilişkilendirilebilmektedir. Kritiklik kavramının kullanıldığı alanlara fen bilimlerindeki disiplinler açısından baktığımızda;

• Matematikte türev, limit ve fonksiyon sürekliliği konularında *kritik nokta*,

• Isı transferinde; ısı enerjisinin artıştan azalışa geçiş hesaplanmasında *kritik yalıtım yarıçapı*,

• Termodinamikte sıvı/buhar ve basınç/sıcaklık ilişkilerinin incelendiği *kritik nokta* ya da *kritik durum*,

• Kimyasal ya da nükleer tepkimeleri insanın kontrol edemeyeceği veya geri döndüremeyeceği *hızlı/gecikmeli süper kritiklik* gibi terimlerle açıklandığı görülmektedir.^{8 9}

Söz konusu disiplinlerin kritiklik kavramını nitelendirmedi; mevcut durumdaki olağan durumun hissedilir şekilde niceliksel veya niteliksel değişimi temel aldıkları söylenebilir.

---

⁵ Reinhart Koselleck, *Critique and Crisis: Enlightenment and the Pathogenesis of Modern Society*, The MIT Press, Cambridge, 1988.

⁶ Reinhart Koselleck ve Michaela Richter, “Crisis”, *Journal of the History of Ideas*, 2006, s. 357-400.

⁷ Konstantinos Bizas, “Reinhart Koselleck’s Work on Crisis”, *French Journal for Media Research*, 2016, s. 1-12.

⁸ Sara Bouchon, *The Vulnerability of interdependent Critical Infrastructures Systems: Epistemological and Conceptual State of the Art*, Italy Institute for the Protection and Security of the Citizen, 2006, s. 36.

⁹ Jens Ivo Engels, *Key Concepts for Critical Infrastructure Research*, Springer, Darmstadt, 2018, s. 12.

Fen bilimleri ve geleneksel tıptaki kritiklik yaklaşımlarına ilave olarak ekolojik sistem perspektifinden yapılan çalışmalarda ise Kritiklik; “Kırılganlık” (*Vulnerability*) ve “Dayanıklılık” (*Resilience*) konseptleri ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Doğanın zamanla dengeli iyileşme sürecine karşı (*Nesli tükenen canlıları koruma programına alma, Ozon tabakasındaki geçirgenliğin korunması, küresel ısınmanın önlenmesi vb. iyileştirme çalışmaları*), eşik şiddeti yüksek doğal olaylar (*Deprem, fırtına, sel, kasırga vb.*) veya insan aktiviteleri sonucu (*Yangınlar, terörizm, sabotaj, kimyasal/biyolojik/nükleer kirlenme, kerestecilik vb.*) daha radikal ve telafisi mümkün olmayacak durumlardaki hassasiyetlerin de kritiklik oluşturduğu belirtilmektedir¹⁰.

Bu noktadan hareketle kritiklik, farklı olgular arasında ilişkileri ifade ve analiz etmeye yardımcı olan bir kavram şeklinde tanımlanabilir. Bu çalışmada ise kritiklik kavramı altyapı ağları ve toplum arasındaki ilişki üzerinden değerlendirilecektir. Bu sınırlandırmanın sebebi ise yukarıdaki tanımlamaların içeriğine bakıldığında kavrama bakış açısının farklı zaman ve ortamlara göre *Kritiklik: Evet/Hayır* ya da *Kritiklik: Daha az / Daha fazla* derecelendirme veya karşılaştırma şeklinde esnek bir yapıya sahip olabilmesinden ileri gelmektedir.

1.2. Altyapı

Türk Dil Kurumuna (TDK) göre altyapı; “*Bir yerleşim yeri veya bir yapı için gerekli olan yol, kanalizasyon, su, elektrik vb. tesisatın tümü.*” şeklinde tanımlanmaktadır. İlgili alanları açısından incelendiğinde ise kavram;

Teknolojide; herhangi bir sistemin (Elektronik, mekanik, sosyal, politik vb.) çalışma sistemini ve gelecekteki ihtiyaçlara cevap verebilme kapasitesini gösteren temel mimari,

Ekonomide; bir işletmenin, ulusun ya da ülkenin verimli ve üretken olmasını sağlayan sistemler bütünü,

Siber Sistemlerde; bir ülkenin ya da bölgenin işleyişi için gerekli fiziki ve sanal tesis ve ekipmanlar,

---

¹⁰ Mercedes Pascual & Frédéric Guichard, “Criticality and Disturbance in Spatial Ecological Systems”, *Trends in Ecology and Evolution*, 2005, s.89.

Askeri anlamda; birliklerin operasyonel, destek ve yeniden konuşlandırılmaları faaliyetlerine yönelik sahip olduğu bina ve tesisler (Kışla, karargâh, havaalanları, iletişim merkezleri, liman tesisleri, bakım istasyonları vb.),

Kent planlaması bağlamında; belirli arazilerin kullanılmasını destekleyen tesisler ve çevre yapılar şeklinde tanımlanabilmektedir ¹¹.

Dolayısıyla altyapı kavramı insan zihninde; ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin istenilen yer ve zamanda dağıtımının sağlanmasına yönelik kolaylaştırıcı etkiye sahip yapılar şeklinde tasavvur edilebilir. Yüzyıllardır içerisinde altyapı kavramı uygarlık ve ilerlemede; enerji, ulaşım, finans, ticaret, iletişim, teknoloji vb. gibi alanlarda itici güç olarak başı çekmiş hem şehir yaşantısında hem de kırsal hayatta yüksek standartların kesişim noktasını oluşturmuştur. Buna karşın modern zamanlar döneminde kentleşme, ekonomik küreselleşme ve bilgi teknolojisindeki gelişmeler söz konusu altyapılar için bilgi, mal ve hizmet bağımlılığını da beraberinde getirerek, işleyiş ve akış sürecinde oluşabilecek aksamalar ve kesintiler nedeniyle olumsuzlukları da barındıran bir olguya dönüşmüştür. Buradaki altyapıların olumsuzluğuna yüklenen anlam; karmaşık teknolojiye sahip sistemlerin son kullanıcı için görünmez olması ve bu durumun arıza veya aksaklıktan kaynaklı işleyişte sorun olduğunda hissedilir ve görülür olmasından kaynaklanmaktadır.

1.3. Kritik Altyapılar

Literatürde kritik altyapıların tanımlanmasında standart bir uzlaşıdan bahsetmek mümkün görünmemektedir. Bu durumun temel nedenlerinden birisi ülkelerin kültürlerindeki “Kritiklik” ve “Altyapı” terimlerine yönelik zaman içerisindeki değişimden kaynaklı belirsizlik ve bulanıklık durumlarının artmasıdır.

Örneğin ABD’deki “altyapı” kavramı; bayındırlık hizmetleri semsiyesinde yollar, köprüler, su ve kanalizasyon, havaalanları, limanlar ve kamu binaları vb. özelinde ne kadar işlevsel olduğuyula ilişkilendirilirken 1990’lardan itibaren Dünya Ticaret Merkezi (1993) ve Oklahoma City binası (1995) gibi bombalama eylemleri, 11 Eylül 2001 saldırıları, bunun yanı sıra ülkede meydana gelen doğal afetler sonucunda güvenlik

---

¹¹ Bouchon, The Vulnerability of Interdependent, s. 34.

perspektifinden yana ağırlık kazanarak daha derin ve daha geniş tanımlamaları içeren bir kavrama dönüşmüştür.¹²

Bu gelişmeler ışığında bilimsel araştırma ve resmi çalışmalarda öncelerde “altyapı” kavramı ile özdeşleşen bakış açısı özellikle ulusal güvenlik ve terörizmin ilgi alanına girmesi ile “Kritik altyapı/lar” kavramına evrilmiştir.¹³ Bu dönemde ülke ekonomisi için kritik faaliyetleri barındıran, her seviyede yüksek maliyetli kamu yatırımına ihtiyaç duyan tesisler şeklinde tanımlanan¹⁴ kritik altyapılar zaman içerisinde modern toplum yaşamının can damarını oluşturmuş, ulusal güvenlik ve ekonomik sürdürülebilirlik için vazgeçilmez unsurlar haline dönüşmüştür¹⁵.

Bu farklı tanımlamaların arkasındaki bir başka neden ise özellikle halk refahı ve kamu düzeni ekseninde ülkelerin taktik, operatif ve stratejik amaçlarındaki paradigmalardır. Örneğin kritik altyapılar Almanya’da teknik altyapılar ve sosyo-ekonomik hizmet altyapıları, İngiltere’de ise ulusal ve diğer kritik altyapılar şeklinde kategorize edilmiştir.^{16 17}

Bu bağlamda kritik altyapılar ABD’de; “*Yetersizliği veya imhası halinde güvenliğe, milli ekonomik güvenliğe, kamu sağlığı ve güvenliğine veya bunların herhangi bir birleşimine zayıflatıcı etki yaratabilecek fiziki veya sanal sistem ve varlıklar*”,¹⁸ Avrupa Birliğinde; “*Zarar görmesi veya yok edilmesi halinde vatandaşların sağlığı, güvenliği, emniyeti veya ekonomik refahı ile üye ülkelerin hükümetlerinin verimli işleyişi üzerinde ciddi bir etki yaratabilecek*

---

¹² Kelly A. Pesch-Cronin ve N. A. Marion, *Critical Infrastructure Protection, Risk Management and Resilience*, CRC Press, New York, 2016, s. 4.

¹³ John Moteff, Claudia Copeland and John Fischer, *Critical Infrastructures: What Makes an Infrastructure Critical*, 2003, s. 2, <https://irp.fas.org/crs/RL31556.pdf> adresinden alındı

¹⁴ Brian T. Bennett, *Understanding, Assessing, and Responding to Terrorism: Protecting Critical Infrastructure and Personnel*. John Wiley & Sons Inc, New Jersey, 2007, s. 51.

¹⁵ Chee-Wooi Ten, Manimaran Govindarasu ve Chen-Ching Liu, *Cybersecurity for Critical Infrastructures: Attack and Defense Modelling*, *IEEE*, 2010, s. 853.

¹⁶ Federal Republic of Germany, National Strategy for CIP Federal Republic of Germany, Berlin, 2009.

¹⁷ UK Government. *National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015*. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/erisim_05.01.2022.

¹⁸ USA Patriot Act. (2001, 10 26). *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required To Intercept and*. Public Law. 26.10.2001. s. 107–156: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf>.

fiziki ve bilgi teknoloji tesisleri, şebekeler(ağlar), servisler ve varlıklar”,¹⁹ ülkemizde ise “İşlediği bilginin gizliliği, bütünlüğü veya erişilebilirliği bozulduğunda; can kaybına, büyük ölçekli ekonomik zarara, ulusal güvenlik açıklarına veya kamu düzeninin bozulmasına yol açabilecek bilişim sistemlerini barındıran altyapılar”²⁰ şeklinde tanımlanmıştır.

Tablo 2: Kritik Altyapıların Ülke Bazında Sınıflandırılması²¹

ABD	AB	TÜRKİYE
Enerji	Enerji	Enerji
Bilgi Teknolojisi	Bilgi ve İletişim Teknolojileri	Elektronik Haberleşme
Bankacılık ve Finans	Finans	Finans
Nakliye Sistemleri	Ulaşım	Ulaştırma
Devlete ait Tesisler	Kamu Düzeni ve Emniyet	Kritik Kamu Hizmetleri
Su	Su	Su Yönetimi
Tarım ve Gıda	Gıda	
Nükleer Reaktör, madde Atıklar	Kimyasal ve Nükleer Endüstri	
Kargo ve Sevkiyat	Nakliye	
Savunma Endüstrisi	Uzay Araştırmaları	
Halk Sağlığı	Sağlık	
Acil Sistemler		
Barajlar		
İletişim		
Ticari Tesisler		
Kritik Üretim		
Kimya		
Milli Anıtlar		

¹⁹ EU *European Programme for Critical Infrastructure Protection, 2006* http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_terrorism/133260_en.htm adresinden alındı

²⁰ Bakanlar Kurulu. *Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve 2013–2014 Eylem Planı* (20.06.2013) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130620-1.htm>, adresinden alındı

²¹ Muhammet Karaca ve Ensar Gül, “Kritik Altyapılara Yönelik Bilişim Suçları, Türkiye ve AB Uygulamaları”, *Bilişim Hukuku Dergisi*, 2021, s. 1-30.

Tablo 2'deki sınıflandırmaya bakıldığında Amerika Birleşik Devletlerindeki özel şirketlerin varlıkları ve iş yapma şekilleri beraber düşünüldüğünde, devlet merkezli ekonomik güvenlik anlayışın ön planda tutulduğunu, Avrupa Birliğinde ise ABD'nin aksine daha sivil ve insan odaklı bir anlayışın benimsendiğini, ülkemizde ise ABD ve AB'ye göre daha geç tanımlanmasından kaynaklı olarak çok geniş ve sade tutularak ekonomik ve kamu güvenliği açısından ele alındığını söylenebilir.

1.4. Bibliyometrik Analiz

Literatüre Otlet²² tarafından kazandırılan Bibliyometri kavramına yönelik analizlerin, Bilgi ve Belge Yönetimi (öncelerinde kütüphanecilik, arşivcilik ve dokümantasyon-enformasyon vb. yaklaşımlar şeklinde) disiplinin bir ürünü olduğu ileri sürülmektedir.²³

Bu bağlamda bibliyometrik yöntemlerde kullanılacak görselleştirme teknikleri ve haritalandırma yöntemlerinin temellerinde matematiksel ve istatistiksel sonuçlar için eşik değere dayalı frekanslar kullanıldığından farklı eşik kümeleri farklı analiz sonucu çıkarabileceği unutulmamalıdır. Bu yöntemdeki temel amaç analiz edilen bilginin oluşturduğu temel bilgi ağını çıkarmak olduğundan araştırma konuları/sorunlarının oluşturulması veya problemin çözümünde genellenebilir net standartlar bulunmamaktadır. Bu değerlerin literatürde genel olarak 3, 5, 10, 15, 20, 30 vb. şeklinde belirlendiği²⁴ görülmüş olup eşik değerinin düşük tutulması daha fazla bilginin ve daha karmaşık ağ yapılarının ortaya çıkacağını işaret etmektedir.

Son zamanlarda, bibliyometrik haritalama analizi sadece bilimsel Bilgi, Belge ve Kütüphanecilik alanlarında değil, aynı zamanda diğer disiplinlerde de kullanılmaya başlamıştır. Bibliyometrik haritalama için 30'dan fazla ücretsiz yazılım ve uygulama geliştirilmiştir ve VOSviewer bu araçlar arasında sıklıkla kullanılan bir analiz programıdır.^{25 26}

---

²² Paul Otlet, *Traité de documentation: le livre sur le livre, théorie et pratique*, Editions Mundeneum, Brussels, 1934.

²³ John Mingers & Loet Leydersdoff, "A review of theory and practice in scientometrics", *European Journal of Operational Research*, 2015, s. 1-19.

²⁴ Ming Tang, Huchang Liao, Shun-Feng Su, "A Bibliometric Overview and Visualization of the International Journal of Fuzzy Systems Between 2007 and 2017", *International Journal of Fuzzy Systems*, 2018, s. 1403-1422.

²⁵ Jun Li, *Scientometrics and Knowledge Network Analysis*, Capital University of

VOSviewer (*Visualization of Similarity*); 2010 yılında Hollanda'daki Leiden Üniversitesinde çalışan araştırmacı Van Eck ve Waltman tarafından geliştirilen Benzerlik Görselleştirmesinin kısaltması olan uygulamadır. Söz konusu uygulama işbirliği analizi (ör. yazarlar, kurumlar ve ülkeler/bölgeler), konu analizi (örneğin, anahtar kelime veya terimler) ve alıntıya dayalı analiz (örneğin, bibliyografik birleştirme ve ortak alıntılar) gibi bibliyometrik haritalama ve görselleştirme imkanına sahip bir yazılım aracıdır. Bu yöntemle İşletmeden, Kamu Yönetimine, Felsefeden Matematiğe, Çevre Bilimlerden Psikolojiye, Hukuktan Harekât Araştırmasına kadar birçok akademik disiplin ve alanda çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Deseni

Kritik Altyapı/ lar kavramına ilişkin mevcut bilgi birikimine katkıda bulunmak noktasında Felsefesi Açısından Temel, Amacı Açısından Tanımlayıcı, Yöntem Açısından Nicel (Meta-Analiz), Süre Açısından Kesitsel bir araştırma deseni kurulmuştur.

2.2. Verilerin Toplanması

Günümüzde Web of Science dergilerden, konferanslardan, raporlardan, kitaplardan ve kitap serileri şeklinde yayımlanan akademik çalışmaları kapsaması ve farklı atıf veri tabanlarını tarayan zengin içerik sunması ve arayüz programları ile çalışabilen altyapısından dolayı tercih edilmiştir.

Veriler 28 Eylül 2022'de Clarivate Analytics bünyesinde hizmet veren Web of Science (WoS) Çekirdek Koleksiyonundan alınmıştır. Gelişmiş arama modülü kullanılarak incelemeye esas çalışmalar için "Yayın Adı: Kritik Altyapı/Kritik Altyapılar (*Critical Infrastructure/Critical Infrastructures*) girilmiş, Dil: İngilizce, Dizinler = CPCI-S, SCI, SSCI, ESCI, CPCI-SSH, BKCI-S, BKCI-SSH, A&HCI olarak seçilmiştir.

Economics and Business Press, Beijing, 2017.

²⁶ Jun Li, *Principles and Applications of Mapping Knowledge Domains: A Beginner's Guide to VOSviewer and CitNetExplorer*. Higher Education Press, Beijing, 2018.

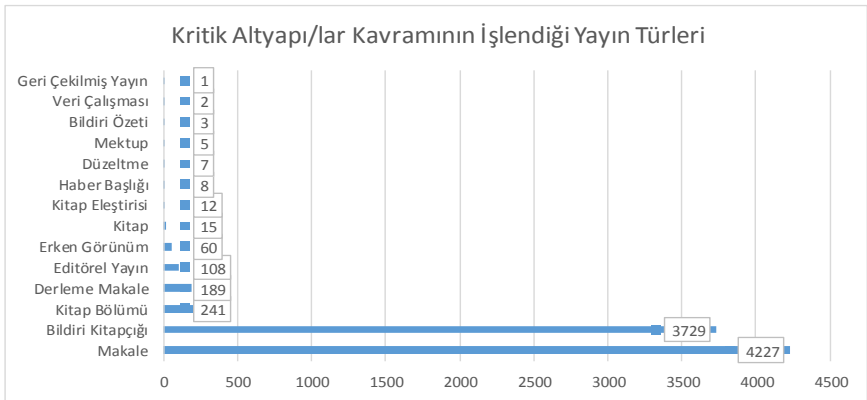
2.3. Verilerin Analizi

Bu çalışmada Web of Science (WoS) veri tabanından alınan verilerle, VOSviewer programı kullanılarak bibliyometrik yöntemler ışığında bibliyometrik haritalama ara yüzü uygulanmıştır. Veri tabanında ulaşılabilen en eski tarih, başlangıç zamanı olarak referans alınmış olup, 1996-2022 yılları arasındaki 26 yıllık dönem incelemeye tabi tutulmuştur.

3. Bulgular

Toplam 8607 yayın bilim açısından elde edilmiş ve söz konusu yayınların 14 farklı kategoride sınıflandırıldığı görülmüştür. Her kategorinin adet ve ağırlık oranı Tablo 3'te gösterilmiştir. Makalelerin ve bildirilerin bilimsel çalışmalarda görece daha ön planda tutulduğu olgunun bu gruptaki toplam çalışmalara oranı %93'tür. Toplam alıntı sayısı 88.347 (Kendine Atıflar hariç 74.822), ortalama alıntı sayısı 10,77 olup, H-İndex:110 dur.

Tablo 3: Kritik Altyapı(lar) Kavramının İncelendiği Yayın Türleri

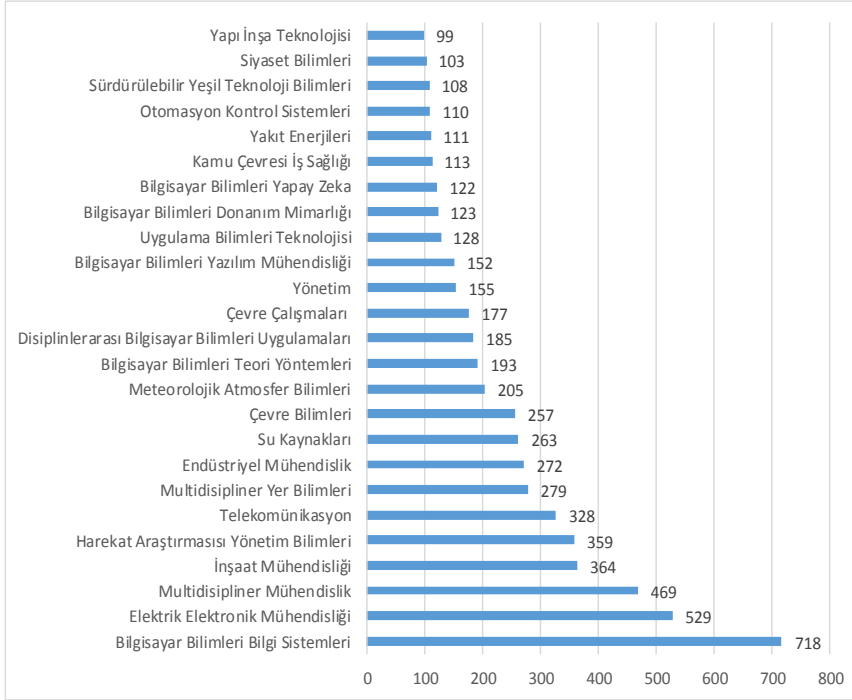

3.1. Disiplinler Açısından

Kritik Altyapı(lar) kavramının incelendiği bilim dalları açısından durumuna bakıldığında fen ve sosyal bilimlere ait birçok disiplin tarafından araştırma konusu yapıldığı görülmektedir. Web of Science Core Collection veri tabanında 28 Eylül 2022 tarihinde “Kritik Altyapı(lar)” kelimesi ile ilgili “İngilizce” olarak yapılan makale arama kayıtlarına göre

(4,227) kayıt bulunmuştur. Araştırma alanları açısından bakıldığında (İlk 25 kayıt), Kritik Altyapı(lar) kavramını en çok Bilgisayar ve Mühendislik Bilimleri ile Bilişim Sistemleri alanına giren bilim dallarınca kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 4: Disiplinlere Göre Kritik Altyapılar (Söz konusu çalışmalar birden fazla disiplinin ilgi alanına girebilmektedir.)

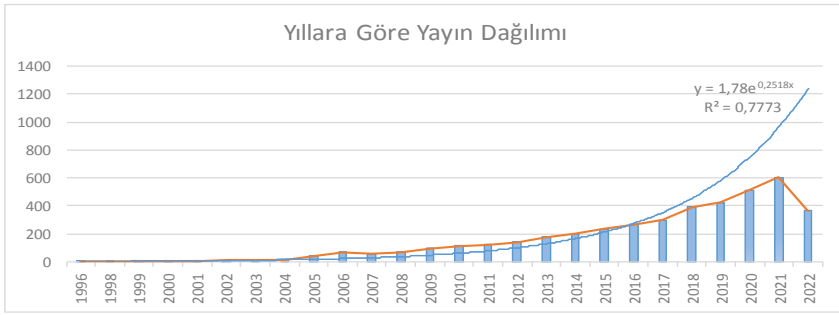
En çok araştırma yapan disiplinler ise, Bilgisayar Bilimleri Bilgi Sistemleri (718), Elektrik-Elektronik Mühendisliği (529), Multidisipliner Mühendislik²⁷ (469) şeklinde sıralanabilir.

²⁷ Sürekli değişen toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilme noktasında mühendislik mezunlarının kendi alanları dışında yeni beceriler kazanmalarını sağlayan, ekip çalışmasına odaklı, proje tabanlı öğretim modelini benimsemiş ve hayat boyu öğrenme

3.2. Yıllar Açısından

Yayın eğilimi belirli bir alandaki bilimsel faaliyetleri metrik göstergelerle ölçmek suretiyle yorumlamak için kullanılabilir. Bu kapsamda kritik altyapıların yıllar içerisindeki değişim durumu tablo 5'te gösterilmiş olup giderek artan şekilde yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Bu halde kritik altyapılara ilişkin bilimsel çalışma yapan topluluklarca artan bir ilginin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Tablo 5: Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

1996-2004 yılları arasında gerçekleştirilen yayınların sayıları dikkate alındığında bu dönemden itibaren büyük oranda ivmelenerek artan bilimsel çalışmalarda; dünya çapında meydana gelen ve ülkelerin millî güvenliklerini tehdit eden terör olayları ile iklim konularına ilişkin olayların giderek artan boyutta uluslararası ölçüğe taşınmasının etkili olduğu, politik düzlemde yaşanan gelişmelerin akademik dünyayla etkileşime girerek olayların bilimsel ve analitik düzlemde incelenmesine zemin hazırladığını söylemek mümkündür (Tablo 6).

---

becerilerinin gelişimini temel alan bazı Avrupa ve Amerika kıtasındaki yükseköğretim kurumlarının uyguladığı mühendislik eğitimindeki bölümün adıdır.

Tablo 6: Makalelerin Yıllık Sayıları ve Atıf Durumları (1996-2022)
(Sütunlar üzerindeki kırmızıdan yeşile doğru olan renk değişimi parametredeki pozitif yönlü yoğunluk artışını temsil etmektedir.)

Yıllar	Yayın Sayısı	Ağırlığı (%)	Kümülatif Yayın Sayısı	Kümülatif Ağırlığı (%)	Toplam Atıf	Yayın Başına Atıf
1996	1	0,02	1	0,02	0	0,00
1999	1	0,02	2	0,05	0	0,00
1998	2	0,05	4	0,09	0	0,00
2000	3	0,07	7	0,17	0	0,00
2001	3	0,07	10	0,24	0	0,00
2002	11	0,26	21	0,50	5	0,45
2003	9	0,21	30	0,71	9	1,00
2004	17	0,40	47	1,11	28	1,65
2005	43	1,02	90	2,13	61	1,42
2006	68	1,61	158	3,74	114	1,68
2007	55	1,30	213	5,04	249	4,53
2008	69	1,63	282	6,67	372	5,39
2009	94	2,22	376	8,90	576	6,13
2010	114	2,70	490	11,59	695	6,10
2011	123	2,91	613	14,50	876	7,12
2012	140	3,31	753	17,81	1120	8,00
2013	177	4,19	930	22,00	1557	8,80
2014	200	4,73	1130	26,73	2182	10,91
2015	235	5,56	1365	32,29	2865	12,19
2016	268	6,34	1633	38,63	3573	13,33
2017	296	7,00	1929	45,64	4387	14,82
2018	392	9,27	2321	54,91	6137	15,66
2019	425	10,05	2746	64,96	8454	19,89
2020	511	12,09	3257	77,05	10663	20,87
2021	603	14,27	3860	91,32	13907	23,06
2022	367	8,68	4227	100,00	9776	26,64

2004 yılından itibaren yayınlarda ve toplam atıf sayılarındaki artışlar dikkat çekicidir. Bu ivmenin altındaki sebeplerden birisi olarak günlük yaşantıda bireylerin bilgisayarlar, tabletler, akıllı ev aletleri, telefonlar, saatler, kameralar, sensörler, GPS vb. cihazlara, devletlerin ise; elektrik, su, doğalgaz, internet vb. hizmetlerin sağlanmasında Gözetleyici Kontrol ve Veri Toplama Sistemleri (SCADA- *Supervisory Control and Data Acquisition*) gibi Endüstriyel Kontrol Sistemlerine olan bağımlılığın artması ve yapıların giderek karmaşık hale gelmesinin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü Bilgi Teknolojileri ve İletişimin getirdiği yenilikçi yaklaşımların bünyesinde birçok tehdit ve sakıncaları da barındırması, bu gelişmelerin siber platformlarda yaşanması siber tehditlerin her geçen gün artmasına neden olmaktadır.

Bu bağlamda Kritik altyapıların siber saldırı açıklıklarına ve savunulmalarına yönelik hukuki ve yapısal düzenleme çalışmalarının her ne kadar Amerika ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerde görece daha erken ele alınmaya başlamış olsa da Avrupa Birliği'nde 2004 yılında resmîyet kazanmasından itibaren konunun giderek yaygınlaşmasında etkili olduğu değerlendirilmektedir.

2019-2022 dönemindeki atıf sayılarındaki yoğunlukta ise Covid-19 Pandemisinin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Eşzamanlı tehlikelerin göz önünde bulundurulması, dirençli toplum yapısının oluşturulması, temassız işletim, esneklik ve verimlilik arasındaki dengenin anlaşılması gibi konular altyapı kritikliğinin revize edilmesini ve kritik hizmetleri sağlayan sistemlerin nasıl yönetildiğinin gözden geçirilmesine imkân tanıdığından olguya yeni bir boyut kazandırdığı düşünülmüştür.

3.3. Öne Çıkan Yazarlar ve İş Birlikleri

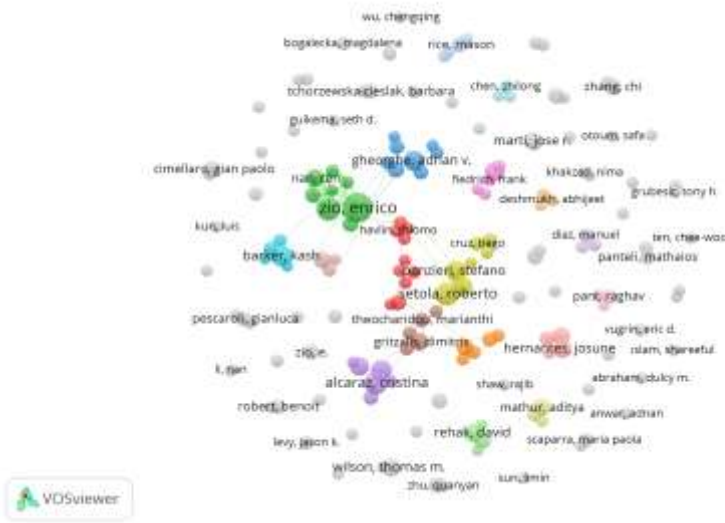
Simon (1983)'un belirttiği, bilişsel ve durumsal kısıtlamaları rafine ederek “sınırlı rasyonelite” yaklaşımı ile bireyin sınırlı uzmanlıklara, becerilere ya da kaynaklara sahip olma durumunu aşma noktasında bilim insanlarının bilimsel çalışmalarda uyguladığı yöntemlerden birisi de bilimsel işbirliği yapmaktır. Bu şekilde araştırmacılar, ortak bir amaç için bir araya gelerek iş yükünü azaltmak maksadıyla uzmanlıklarını, bilgilerini, becerilerini ve kaynaklarını paylaşmaktadır.

Özellikle 2000'li yılların başlangıcı ile teknolojik alanlardaki gelişmeler ve iletişim araçlarındaki çeşitlikler neticesinde bilim insanları

daha fazla bilimsel anlamda işbirliği yapmaya başlamıştır. Veri tabanlarına rahat bir şekilde ulaşılabilmesi de yayınlarda ortak yazarlığı arttırmıştır. Bu bilgilerden hareketle ortak yazarlık, “iki veya daha fazla bilim insanı arasında bilimsel yayının tamamlanabilmesi için sosyal bağlamda, karşılıklı olarak görev paylaşımı şeklinde gerçekleşen etkileşimler” olarak tanımlanabilir.²⁸

Kritik altyapılar alanına yönelik bilgi üretiminin merkezinde yazarlar bulunmaktadır. Bir yazarın üretim ve işbirliği analizi, alandaki önde gelen araştırmacıları ve yazarların kritik altyapılara yönelik sosyal ağlarını kolayca gösterebilir. Tüm yazarların işbirliği Tablo 7’de gösterilmiş olup, en az (5) yayını olan yazar kritik altyapılar alanında önde gelen yazarı olarak kabul edilmiştir.

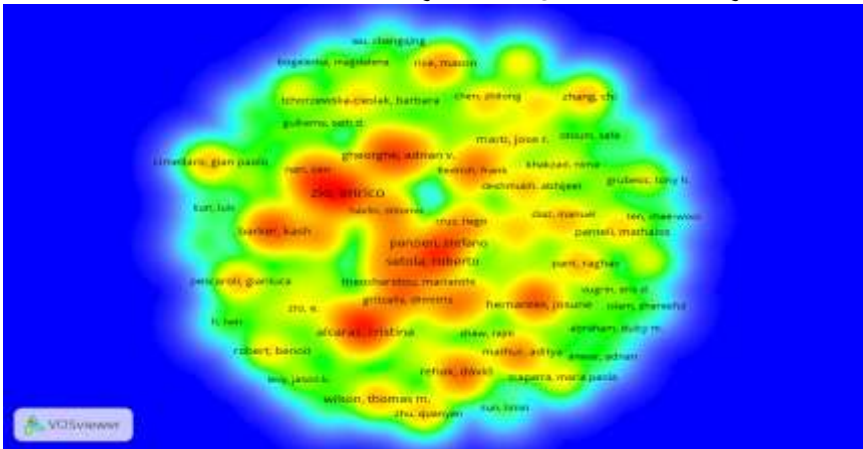
Tablo 7: Önde Gelen Yazarların İş Birliklerine Yönelik Ağ Görselleştirmesi

²⁸ Sahra Sayğan Tuçay ve Olca Sürgevil. Yönetim ve Organizasyon Bilim Alanında Ortak Yazarlık. *Journal of Business Research*, 2017, s. 393-423.

12.095 yazardan 163 tanesi bu eşik değerleri karşılamaktadır. 163 yazarın her biri için, diğer yazarlar ile olan atıf bağlantılarının toplam gücü hesaplanmıştır. Yazarlarla toplam bağlantı gücü en yüksek olan yazarlara ilişkin yayın ve atıf sayıları ile bağlantı güçleri dikkate alındığında farklı renklere sahip renk kümelenmeleri ile renksiz durumda bulunan yazarların bulunduğu görülmektedir. Bu kümelenmeler içinde de kırmızı, mavi ve yeşil tonlardaki kümelenmede gerek merkeze yakınlık gerekse daire büyüklükleri yazarlar arasında daha güçlü bir ilişki bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 8: Yazarlar Arasındaki İlişkinin Yoğunluk Görselleştirmesi

Yukarıda yoğunluk haritasında işbirliği yüksek yazarlar arasındaki yoğunluk gösterilmektedir (Tablo 8). Bu yazarlar arasında birbirine yakın olacak şekilde 4 kümelenme dikkat çekicidir. En yoğun ilişki yaşanan kümelenmelerin başında en çok atıf alan, en çok yayına sahip ve bağlantı gücü yüksek yazarlar olarak Shlomo Havlin, Michal Choras, Enrico Zio, Giovanni Sansavini, Adrian V. Gheorghe, Polinpapilinho F. Katina, Roberto Setola ve Stefano Panzieri gelmektedir (*Yazarlar arasındaki iş birliği yoğunluğunda yeşil bölgeler düşük bağlantı gücüne kırmızı bölgeler ise yüksek bağlantı gücüne işaret etmektedir.*). Zio Enrico'nun en yüksek bağlantı gücüne sahip olması yazarın aynı zamanda diğer yazarları besleyen ve diğer yazarlarla güçlü ilişkisi olan yazar olduğunu göstermektedir. (Tablo 9).

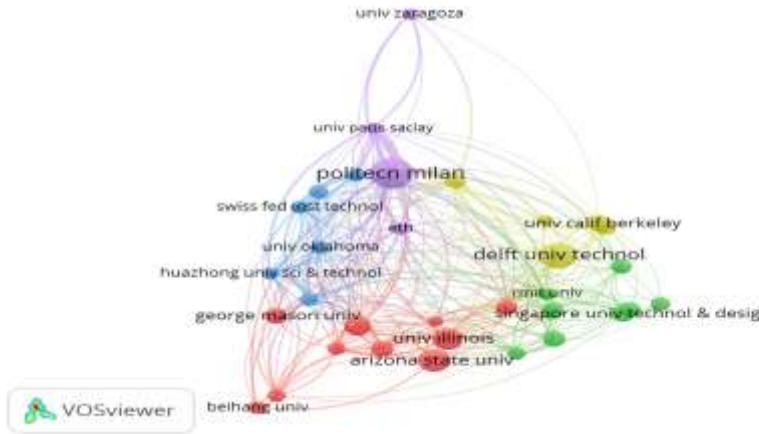
Tablo 9: Yazarlara İlişkin Metrik Veriler

No	Yazar	Yayın Sayısı	Atıf Sayısı	Bağlantı Gücü	Küme	No	Yazar	Yayın Sayısı	Atıf Sayısı	Bağlantı Gücü	Küme
1	choras, michal	9	125	4	1	1	gheorghe, adrian v.	14	708	18	3
2	havlin, shlomo	7	31	4		2	katina, polinpapilinho f.	10	247	10	
3	di pietro, antonio	6	98	8		3	masera, marcelo	8	570	8	
4	li, daqing	6	47	5		4	vamanu, dan v.	8	567	7	
5	rosato, vittorio	6	50	9		5	bucovetchi, olga	6	23	4	
6	stanley, h. eugene	6	41	4		6	keating, charles b.	6	59	9	
7	d'agostino, gregorio	5	63	7		7	fovino, igor nai	5	339	3	
8	saganowski, lukasz	5	58	2		8	georgescu, alexandru	5	11	4	
9	tofani, alberto	5	143	6			Toplam	62	2524	63	
10	wang, zhen	5	12	3			1	setola, roberto	18	587	
	Toplam	60	668	52		2	oliva, gabriele	14	338	21	
1	zio, enrico	30	382	52	2	3	panzieri, stefano	14	497	23	
2	sansavini, giovanni	19	279	42		4	cruz, tiago	7	27	12	
3	nan, cen	11	236	34		5	simoese, paulo	7	134	9	
4	fang, yi-ping	9	44	10		6	foglietta, chiara	5	84	8	
5	kroeger, wolfgang	9	287	34		7	rosa, luis	5	22	11	
6	kyriakidis, milto	6	128	30			Toplam	70	1689	108	
7	schlaepfer, markus	6	158	33							
8	trantopoulos, konstantinos	5	125	30							
	Toplam	95	1639	265							

3.4. Öne Çıkan Kurumlar ve İş Birlikleri

Çalışmanın seçilen zaman aralığına yönelik Kurum İşbirliği Ağı Tablo 10'da gösterilmiştir. Ağ üzerindeki Düğüm Boyutları kurumun yayın sayısı ile ilişkili olup büyüklüğü ile yayın sayısı arasında pozitif yönlü doğrusal ilişki bulunmaktadır. İki düğüm arasındaki bağlantılarda ise bağlantının kalınlık seviyesi iki kurum arasındaki işbirliğinin yakınlığına işaret etmektedir. En az (20) yayını bulunan kurum Kritik Altyapılar kavramına yönelik önde gelen kuruluş olarak kabul edilmiş olup 3736 kurum içerisinde 33'ü bu eşik değeri karşılamaktadır.

Tablo 10: 1996-2022 Arasında Yayımlanan Kritik Altyapı Makalelerinin Kurum İşbirlikleri Ağ Haritası

Milan Politeknik Üniversitesi (İtalya) 60 yayın ile en çok çalışma yapan, George Mason Üniversitesi (ABD) 1.242 atıf ile en çok atıf alan kurum olmakla beraber Georgia Teknoloji Enstitüsü (ABD) (1.043) ve Delft Teknoloji Üniversitesi (Hollanda) (1.008) 1.000 atıf barajını aşan kurumlar içerisinde yer almaktadır. Yayın başına atıf sayısı açısından bakıldığında 44,36'lık ortalama ile George Mason Üniversitesi (ABD) alana yönelik çalışmalardaki etkinliği açısından dikkatleri çekmektedir. Ayrıca Eşik Değerleri aşan kurumlar açısından % 39,4 'lük pay ile ABD başı çekmektedir (Tablo 11).

Tablo 11: Öne Çıkan Kurumlara Ait Metrik Göstergeler

S.Nu	Kurum	Ülke	Yayın Sayısı	Toplam Atıf	Yayın Başına Atıf
1	politecn milan	İtalya	60	760	12,67
2	delft univ technol	Hollanda	49	1008	20,57
3	arizona state univ	ABD	43	572	13,30
4	univ illinois	ABD	40	657	16,43
5	texas a&m univ	ABD	35	496	14,17
6	singapore univ technol & design	Singapur	31	37	1,19
7	univ calif berkeley	ABD	30	389	12,97
8	georgia inst technol	ABD	29	1043	35,97
9	purdue univ	ABD	29	652	22,48
10	old dominion univ	ABD	28	826	29,50
11	george mason univ	ABD	28	1242	44,36
12	european commiss	Fransa	27	349	12,93
13	chinese acad sci	Çin	27	87	3,22
14	mit	ABD	27	319	11,81
15	ucl	İngiltere	27	191	7,07
16	univ malaga	İspanya	27	329	12,19
17	natl tech univ athens	Yunanistan	25	167	6,68
18	deakin univ	Avusturalya	25	214	8,56
19	univ melbourne	Avusturalya	24	279	11,63
20	univ michigan	ABD	24	273	11,38
21	tsinghua univ	Çin	24	114	4,75
22	beihang univ	Çin	24	187	7,79
23	univ british columbia	Kanada	24	576	24,00
24	colorado state univ	ABD	23	86	3,74
25	swiss fed inst technol	İsviçre	23	335	14,57
26	univ oklahoma	ABD	23	122	5,30
27	rmit univ	Avusturalya	22	411	18,68
28	huazhong univ sci & technol	Çin	22	83	3,77
29	eth	İsviçre	21	564	26,86

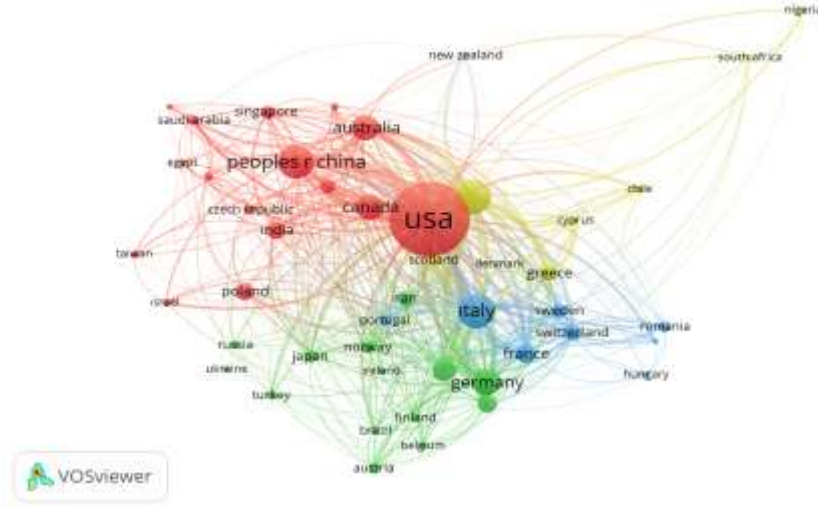
30	univ zaragoza	İspanya	21	242	11,52
31	univ paris saclay	Fransa	20	91	4,55
32	politecn torino	İtalya	20	353	17,65
33	nyu	ABD	20	436	21,80

Bunun yanı sıra her ne kadar yayın sayıları çok olmasa da yayın başına atıf oranları açısından dikkat edildiğinde British Columbia (Kanada), ETH Zurich (İsviçre), Old Dominion (ABD) ve Purdue Üniversitelerinin alana yönelik nitelikli çalışmalar ürettiğini söylemek mümkündür. Bu üniversitelerdeki alanla ilgili çalışmaların yakın takip edilmesi gelecekte araştırma yapmak isteyenler için yol gösterici nitelikte olacağı değerlendirilmektedir.

3.5. Öne Çıkan Ülkeler ve İşbirlikleri

Kritik altyapılar kavramına ilişkin ülkeler özelinde de işbirliği analizi için eşik değerleri girilmiş ve bu bağlamda en az yayın sayısı 20 olanlar öne çıkan ülkeler kabul edilmiştir. 110 ülke içerisinde 47'si bu eşik değeri karşılamış olup (Tablo 12), daha önce belirtildiği gibi düğüm noktalarındaki büyüklük yayın sayısı ile düğüm bağlantılarındaki kalınlık ise iki ülke arasındaki işbirliğinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.²⁹

²⁹ Jie Li vd. "A Bibliometric Analysis of peer-reviewed Publications on Domino Effects in the Process Industry", *J. Loss Prev. Process Ind.*, 2017, s. 103-110. Jing Tao vd. "Analysis of safety leadership using a science mapping approach", *Process Safety and Environmental Protection*, 2020, s.348-361.

Tablo 12: Ülkelerin İş Birliklerine Yönelik Ağ Görselleştirmesi

Tablo 13'e göre ABD (1354 yayın, 29711 atıf), İtalya (390 yayın, 6083 atıf) ve İngiltere (376 yayın, 4979 atıf) kritik altyapılarda baskın rolü oynayan ülkeler konumundadır. ABD'nin yakın iş birliği içinde bulunduğu ülkelerin başında İngiltere, Kanada, Çin, Avusturalya, İtalya ve Almanya gelmektedir. İtalya'nın yakın işbirliğinde bulunduğu ülkeler ise Fransa, Almanya, ABD, İngiltere ve İsveç şeklinde sıralanmaktadır.

Tablo 13: Öne Çıkan Ükelere Ait Metrik Veriler

No	Ülke	Yayın Sayısı	Atıf Sayısı	Toplam Bağlantı Gücü	No	Ülke	Yayın Sayısı	Atıf Sayısı	Toplam Bağlantı Gücü
1	Avusturalya	233	3330	190	25	Çin	370	1994	310
2	Avusturya	55	657	56	26	Polonya	124	807	41
3	Belçika	34	389	39	27	Portekiz	59	1016	71
4	Brezilya	39	156	46	28	Romanya	56	945	38
5	Kanada	235	4305	131	29	Rusya	38	246	26
6	Şili	35	207	40	30	Suudi Arabistan	54	188	69
7	Kıbrıs	26	112	52	31	İskoçya	59	451	96

8	Çek Cumhuriyeti	49	250	33	32	Singapur	74	292	68
9	Danimarka	25	97	47	33	Güney Afrika	25	97	26
10	Mısır	25	80	26	34	Güney Kore	95	1019	69
11	İngiltere	376	4979	436	35	İspanya	185	2060	132
12	Finlandiya	39	297	40	36	İsviçre	81	888	76
13	Fransa	149	2093	201	37	İsveç	99	1785	129
14	Almanya	250	2790	202	38	Tayvan	29	224	22
15	Yunanistan	104	1036	123	39	Türkiye	47	326	29
16	Macaristan	25	230	13	40	Birleşik Arap Emirlikleri	34	99	44
17	Japonya	68	1353	70	41	Ukrayna	25	160	7
18	Malezya	21	127	20	42	ABD	1354	29711	565
19	Meksika	20	279	31	43	Hindistan	119	817	108
20	Hollanda	131	1960	143	44	İran	89	652	46
21	Yeni Zelanda	45	392	33	45	İrlanda	23	328	43
22	Nijerya	25	381	16	46	İsrail	31	106	33
23	Norveç	68	990	77	47	İtalya	390	6083	358
24	Pakistan	36	131	55					

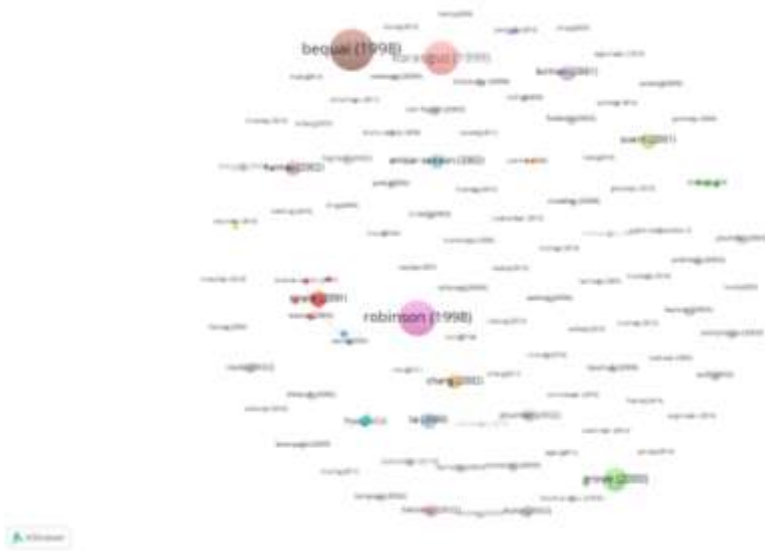
Tablo 13'teki toplam bağlantı gücü; ülkelerin diğer ülkelerle işbirliği içerisinde bulunma durumunu gösterdiğinden ABD, İngiltere, İtalya, Çin, Fransa, Almanya ve Avusturya gibi (*Aynı zamanda alanda yüksek yayın sayısına da sahip olmalarına rağmen*) ülkeler diğer ülkeler halinde işbirliği halinde oldukları ve birbirlerini beslediklerini göstermektedir.

3.6. Atıf Verilerine Göre Yayınlar

Belirli bir araştırma alanındaki bilimsel yayının akademik çevrelerde yaygınlaşarak çok sayıda atıf alması genellikle o çalışmanın etkisini gösteren faktörlerden birisi olarak değerlendirilebilir ve bu bakış açısından hareketle belirli bir atıf eşğini aşan yayınların sayısının o

alanda belirli etki düzeyine sahip yayınların belirlenmesine imkân tanıdığı söylenebilir.³⁰ Bu çalışmada kritik altyapılar alanında yayımlanmış ve (100) atıf barajını aşan çalışmalar etkili yayınlar olarak değerlendirilmiştir (Tablo 14). 4.227 yayın içerisinde 107'si eşik değeri karşılamıştır.

Tablo 14: Kritik Altyapı Çalışmalarına Ait Yayınların Atıf Durumunun Ağ Görselleştirmesi

Görsel üzerinde eşik değeri aşan çalışmaların dağılımına bakıldığında kaynaklar arasında ilişkinin genel görünümünün birbirinden bağımsız olduğu gözlenmektedir. Bu yapı bir anlamda kavramın multidisipliner inceleme konusu olmasından kaynaklandığının göstergesi

³⁰ Jose M. Merigo, Anna M. Gil-Lafuente ve Ronald R. Yager, “An overview of Fuzzy Research with Bibliometric Indicators” *Applied Soft Computing*, 2015, s. 420-433.
Jose M. Merigo vd. “A Bibliometric Overview of the Journal of Business Research between 1973 and 2014”, *Journal of Business Research*, 2015, s. 2645-2653

sayılabilir. En etkili çalışmaları gösteren ilk 10 çalışma Tablo 15'te sıralanmış olup, August Bequai (1395 Atıf), müteakiben Casey Robinson ve diğerleri (1157 Atıf) ve Meriç Karaoğuz ve diğerleri (1079 Atıf)'ne ait çalışmalar öne çıkmaktadır.

Tablo 15: Kritik Altyapılara İlişkin En Etkili 10 Çalışma
(En Düşük Atıf Sayısı: 100)

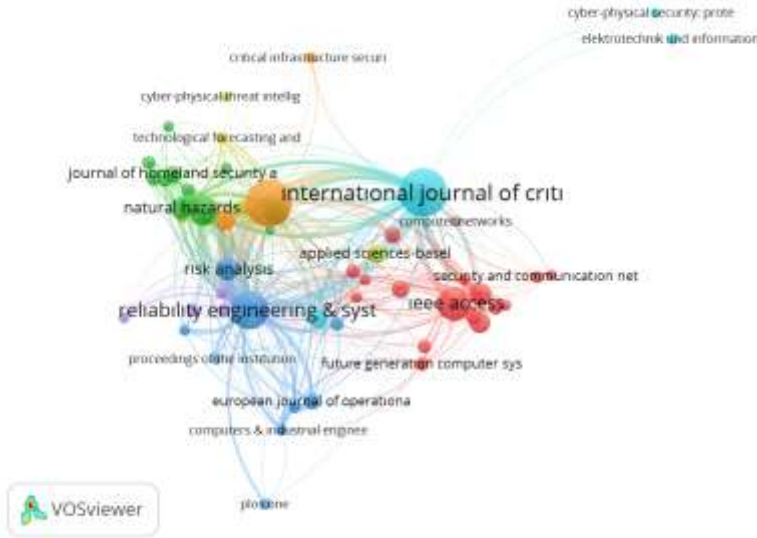
No	Başlık	Yayın Yılı	Kaynak	Yazar(lar)	Atıf Sayısı
1	Balancing legal concerns over crime and security in cyberspace.	1998	Computers & Security	August Bequai	1395
2	Critical infrastructure: interlinked and vulnerable	1998	Issues in Science and Technology	Robinson, C.P., Woodard, J.B. and Varnado, S.G.	1157
3	Ultrasonic Testing of Concrete Using Split Spectrum Processing	1999	Materials Evaluation	Karaoguz M., Bilgutay N., Akgül T., Popovics S.	1079
4	Cyber-attacks and international law	2000	Survival	Grove, G.D., Goodman, S.E., & Lukasik, S.J.	690
5	New and more dangerous forms of terrorism? Trends and developments in modern terrorism	2000	İnternasyonal Politikk	Brynjar Lia	442
6	Information warfare: battles in cyberspace	2001	Computing & Control Engineering Journal	R.E. Overill	430
7	Technology challenges for virtual overlay networks	2001	IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics	Kenneth P. Birman	419
8	Identifying, understanding, and analyzing critical infrastructure interdependencies	2001	IEEE Control Systems Magazine	S.M. Rinaldi; J.P. Peerenboom; T.K. Kelly	417
9	Cyberterrorism	2002	American Behavioral Scientist	Ayn Embar-Seddon	396
10	Linking infrastructure and urban economy: Simulation of water-disruption impacts in earthquakes.	2002	Environment and Planning B: Planning and Design	Chang SE, Svekla WD and Shinozuka M.	390

En yüksek atıf sayısına ulaşmış yazarların çalışmalarına öz açısından bakıldığında çalışmaların genel hatları ile teorik zeminde nitel türde yazılmış, kritik altyapıları; siber güvenlik ve terörizm olguları üzerinden inceleyen çalışmalar olduğu dikkatleri çekmektedir.

3.7. Atıf Verilerine Göre Kaynaklar

Kaynaklara dayalı ağ görüntülemesinde en az 10 yayına sahip olanların konu hakkında önde gelen kaynak sağlayıcıları olduğu değerlendirilmiş olup, 1440 kaynaktan 61'i bu eşik değeri karşılamıştır (Tablo 16).

Tablo 16: Kritik Altyapı Çalışmalarına Ait Kaynakların Atıf Durumunun Ağ Görselleştirmesi

Bu görselde birbirine yakın olan kaynakların birbirleri arasında ilişki bulunurken birbirine uzak mesafede olan kaynaklar arasında doğrudan bir ilişki bulunmamaktadır. Örneğin konum olarak daha merkezde yer alan *International Journal of Critical Infrastructures*, *International Journal of Critical Infrastructure Protection*, *Computers and Security*, *Risk Analysis*, *Reliability Engineering and System Safety* ve

IEEE Access gibi kaynaklar diğerlerini güçlü bir şekilde beslemektedir (Tablo 17). Ancak *Cyber-physical Security: Protecting Critical Infrastructure* ve *Critical Infrastructure Security: Assessment, Prevention, Detection, Response* gibi birbirine uzak mesafede olan kaynaklar arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

Tablo 17: Kritik Altyapı Alanındaki Kaynakların Atıf Sayısına Yönelik Metrik Veriler (İlk 30 Kaynak)
(Sütunlar üzerindeki kırmızıdan yeşile doğru olan renk değişimi parametredeki pozitif yönlü yoğunluk artışı temsil etmektedir.)

S.No	Kaynak	Yayın Sayısı	Toplam Atıf	Yayın Başına Atıf
1	International Journal of Critical Infrastructures	163	7743	47,50
2	International Journal of Critical Infrastructure Protection	169	4933	29,19
3	Computers & Security	42	2290	54,52
4	Risk Analysis	45	1214	26,98
5	Reliability Engineering & System Safety	114	993	8,71
6	Journal of Infrastructure Systems	37	812	21,95
7	Journal of Homeland Security and Emergency Management	28	594	21,21
8	Natural Hazards	41	522	12,73
9	IEEE Transactions on Smart Grid	27	454	16,81
10	Technological Forecasting and Social Change	13	377	29,00
11	Journal of Contingencies and Crisis Management	17	347	20,41
12	Transportation Research Record	18	308	17,11
13	Elektrotechnik und Informationstechnik	12	307	25,58
14	European Journal of Operational Research	22	286	13,00
15	Journal of Risk Research	12	278	23,17

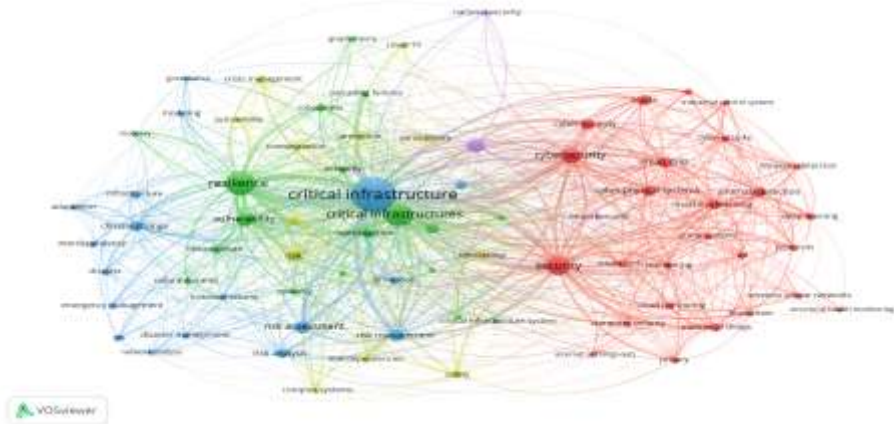
16	Computers & Operations Research	15	260	17,33
17	Computer Networks	12	227	18,92
18	International Journal of Protective Structures	10	224	22,40
19	Critical Infrastructure Security: Assessment, Prevention, Detection, Response	11	220	20,00
20	Remote Sensing	14	218	15,57
21	Safety Science	34	213	6,26
22	International Journal of Disaster Risk Reduction	64	171	2,67
23	IEEE Access	87	170	1,95
24	Physica a-Statistical Mechanics and Its Applications	16	164	10,25
25	Sensors	39	162	4,15
26	Natural Hazards and Earth System Sciences	18	154	8,56
27	Energy Policy	10	152	15,20
28	IEEE Systems Journal	16	149	9,31
29	IEEE Transactions on Industrial Informatics	23	144	6,26
30	Engineering Structures	17	135	7,94

Tablo 17'deki sıralamada ayrıca sütunlar içerisindeki renk değişiminde *International Journal of Disaster Risk Reduction* ve *IEEE Access* gibi kaynaklar kritik altyapılara ilişkin kayda değer çalışma sayıları üretmesine karşın yüksek atıf sayısına ulaşamadığı görülmektedir. *Technological Forecasting and Social Change*, *Journal of Risk Research* ve *International Journal of Protective Structures* gibi kaynakların nispeten daha az yayın yapmalarına karşın daha yüksek ortalama atıf sayısına sahiptir. Bu durumda gelecek araştırmalar için söz konusu kaynaklara ait yayınlarının incelenmesinin kavramın yaygınlık ve kullanım alanlarının anlaşılmasına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

3.8. Anahtar Kelimeler

Anahtar kelimeler, yazarlar tarafından; hazırlanan makalenin ana içeriğinin çatısını oluşturan temel unsurlardan birisinin olmasının yanı sıra bilimsel topluluğa iletmek için sunulan konuları/kavramları/yöntemleri özetleyen bir bakış açıdır. Bu çalışmada 4227 makale çalışmasında kullanılan 10.568 anahtar kelime analizi için en az 20 kullanım sıklığına sahip eşik değer belirlenmiş olup, 77'si bu kapsama girmiştir (Tablo 18).

Tablo 18: Anahtar Kelimelerin Ağ Görselleştirmesi

Kritik Altyapılara yönelik yapılan çalışmalardaki artan yayın sayısı ve atıf durumuna paralel olarak özellikle anahtar kelimelerin oluşturduğu kümelenmede Nesnelerin İnterneti (*Internet of Things*), Bulut Bilişimi (*Cloud Computing*), Derin Öğrenme (*Deep Learning*), Siber Ataklar (*Cyber Attacks*) gibi kavramların 2020'den itibaren kümelenmesi (Tablo 19), kavram hakkında en güncel bilgilere sahip olunması ve gelecekteki stratejilere ilişkin bir vizyona sahip olunması noktasında gösterge sayılabilir.

Kritik Altyapıların Yabancı Literatüründeki Görünümü: Bir Bibliyometrik Analiz

10	Cyber security	76	49	GIS	26
11	Risk	71	50	Interdependencies	26
12	Smart Grid	70	51	Natural Hazards	26
13	Cyber-physical Systems	69	52	Wireless Sensor Networks	26
14	Scada	68	53	Computer Security	25
15	Climate Change	64	54	Cyber-attacks	25
16	Machine Learning	64	55	Privacy	25
17	Reliability	62	56	Disaster Management	24
18	Anomaly Detection	60	57	Protocols	24
19	Risk Analysis	57	58	Uncertainty	24
20	Optimization	51	59	Interdependencies	24
21	Critical Infrastructure	49	60	Adaptation	23
22	Terrorism	48	61	Blockchain	23
23	Internet of Things	48	62	Critical Infrastructure Systems	23
24	Infrastructures	43	63	Modeling	23
25	Infrastructure	41	64	National Security	23
26	Simulation	37	65	Power Systems	22
27	Monitoring	36	66	Resiliency	22
28	Deep learning	34	67	Vulnerability Analysis	22
29	Robustness	34	68	Graph Theory	21
30	Industrial Control Systems	33	69	Network Analysis	21
31	Iot	33	70	Recovery	21
32	Crisis Management	32	71	Internet of Things (IoT)	21
33	Safety	32	72	Governance	20
34	Cloud Computing	31	73	Homeland Security	20
35	Networks	31	74	Network security	20
36	Cascading Failures	29	75	Structural Health Monitoring	20
37	Complex Networks	29	76	Sustainability	20
38	Game Theory	29	77	Industrial Control System	20
39	Smart Grids	29			

Kavramın hali hazırda kullanılan anahtar kelimelerden Siber güvenlik ve Dayanıklılık kavramları ile sıklıkla ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu durumda kritik altyapılar üzerinde çalışma yapacak araştırmacıların siber güvenlik ve dayanıklılıkla ilişkili olabilecek tarihsel gelişim, hukuksal mevzuat, yönetsel uygulamalar, teorik ve pratik çıktılar vb. süreçler hakkında bilgi sahibi olmalarının analizlere daha fazla katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Ayrıca Anahtar kelimelerin sıklık durumundaki kavramların Kullanıcı-Sanayi-Üniversite-Devlet paydaşlarını çok yakından ilgilendiren kavramlar olduğunu göstermektedir. Risk Analizi, Terörizm, Emniyet, Güvenlik, Doğal Afet ve Kriz Yönetimleri noktasında devlet ayağını; Endüstriyel Kontrol Sistemleri, Ulaştırma noktasında Sanayi kısmını; Optimizasyon, Oyun Teorisi, Ağ Analizi, Makine Öğrenmesi ve Bulut Teknolojileri gibi teorik boyuttaki araştırmalarda Üniversite yaklaşımlarını; Sürdürülebilirlik, Domino Etkisi, Koruma ve Gizlilik gibi yaklaşımlarda ise Toplum ve özelinde bireyi temel alan anlayış okunabilmektedir.

Ayrıca Covid-19'un dünya çapında göstermiş olduğu etki göz önünde bulundurulduğunda kritik altyapılarla ilişkili anahtar kelimeler içerisinde yer alması dikkat çekicidir. Bu bağlamda küresel düzeyde meydana gelen gelişmelerin beraberinde getirdiği olumsuzlukların dirençli toplum ve sistem yapısının oluşturulmasına imkân tanıdığını göstermesi önemlidir. Bu nedenle bilim çevrelerince proaktif yaklaşımla gelecekte yaşanması muhtemel küresel ölçekteki sorunlara karşı ön görülmesi olabilmemesi, problem sahaları ve çözüm önerilerini geliştirme noktasında kritik altyapıların evriminde kilit rol üstleneceğinin işareti sayılabilir.

4. Sonuç ve Tartışma

Meta analizinde amaç daha önce yapılmış bireysel çalışmalarda elde edilen etki büyüklüğünün bulgularını birleştirip örneklem büyüklüğünü artırarak araştırmacıların daha doğru geçerli ve güvenilir sonuçlara ulaşmasını sağlamaktır.³¹ Bu çalışmada kullanılan Bibliyometrik yöntemlerin ise bazı kısıtları bulunmaktadır. Her şeyden önce, veriler

---

³¹ Robert Rosenthal ve Robin M. Dimatteo, "Meta-Analysis:Recent Developments in Quantitative Methods for Literature Reviews", *Annual Review of Psychology*, 2001, s. 61.

Web of Science’da listelenen yayınlarla sınırlandırılmıştır. Web of Science küresel veri tabanları arasında yer almasına rağmen tüm yayınları içermemektedir. Bununla birlikte, Web of Science, bilimsel yayınların analizi için en çok kabul gören ve sıkça kullanılan veri tabanlarından birisidir.³² Gelecek araştırmalarda Scopus, PubMed veya EBSCO gibi uluslararası veri tabanlarındaki çalışmaların da incelenmesinin kavrama yönelik büyük resmin okunmasına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Kritik Altyapılar kavramına ilişkin 1996-2022 döneminde yayınlanan 8607 çalışmadan seçilen 4227 makaleye ait bibliyometrik veri elde edilmiştir. Analize ilişkin elde edilen bulgularda: kavrama ilişkin yıllar içerisinde giderek artan yayın ve yayın başına atıf olduğu görülmüştür. Kritik Altyapılar alanına yönelik yapılan çalışmaların en büyük kısmını makaleler oluşturmaktadır. Makalelerin ardından ise bildiri kitapçıkları gelmektedir. Çalışmalarda makale ve bildiri kitapçıkları gibi daha bilimsel çalışmaların ağırlığının yüksek olmasında; bilgiye ulaşma noktasında yayıncıların internet ortamında açık erişim yaklaşımı benimsemelerinin etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Kavrama yönelik araştırma yapan yazarlardan en çok atıf alan August Bequai (*“Balancing legal concerns over crime and security in cyberspace” başlıklı makalesi ile*), bağlantı gücü en yüksek yazar(lar) S.M. Rinaldi; J.P. Peerenboom; T.K. Kelly (*“Identifying, understanding, and analyzing critical infrastructure interdependencies” başlıklı makalesi ile*), en çok yayın yapan kurum Milan Politeknik Üniversitesi, toplam atıf sayısı en yüksek ülke ABD, en yüksek atıf sayısına sahip kaynak olarak *International Journal of Critical Infrastructures* gelmektedir. Mevcut bilgi birikiminin büyüklüğü karşısında temel kaynak okuma ve araştırma yapmak için yukarıda belirtilen yazar ve dergilere odaklanılabilir. Ayrıca kavrama ilişkin daha derin çalışmalar yapmak isteyenler İtalya, ABD, Çin, Kanada ve İngiltere gibi ülkeleri takip edebilir.

---

³² Lie Yang vd. “Global Trends Of Solid Waste Research From 1997 To 2011 By Using Bibliometric Anaysis”, *Scientometrics*, 2013, s. 133-146.

Summary

The concept of infrastructure is likely to be revived in the human mind as technical structures built by humans to facilitate the distribution of goods and services. Such infrastructures have existed for centuries, and societies have depended on such support. Parallel to the development of civilization, this dependence on knowledge, goods, and services gradually have reached mass levels from individuality. Continuing urbanization, economic globalization, and developments in information technology can be cited as the leading factors affecting the increasing dependence on infrastructure services. However, the welfare brought by these developments also includes some risks.

After the Industrial Revolution, countries focused on industrial concentration were equipped with increasingly comprehensive and complex systems in their energy distribution and transportation infrastructures. This phenomenon, which is called critical infrastructure and described as a system of systems, can cause deterioration in the supply chain, health, safety, and economic functions or cause serious damage to public order and social welfare in society if it is damaged or destroyed. For this reason, the states have implemented regulations for these infrastructures, which are necessary to maintain the health, safety, economic and social welfare of the citizens and the vital functions of social life.

Structural and administrative arrangements for Critical Infrastructures have also been echoed in the scientific world and have been examined by making it a research object. In this context, conceptually, it has been started to be investigated in an increasing trend by scientific circles, with the passing of a decree in 1996 (Genco, 2020) during the period of US President Bill Clinton (1993-2001).

In this study, a brief introduction has been made about the concept of Critical Infrastructures, and a meta-analysis has been made for the case, which is considered to be studied relatively more in foreign literature. In this context, bibliometric analysis has been carried out with the VosViewer program by utilizing articles that have been selected from academic studies on the subject in the Web of Science database.

The Bibliometric data related to the concept of Critical Infrastructures has been obtained from 4227 articles extracted from 8607 studies published

between 1996-2022. The general trend shows that there has been an increasing number of publications and citations related to the concept over the years.

Summing up, the concept's milestones are; August Bequai (with his article titled "Balancing legal concerns over crime and security in cyberspace"), who has received the most citations among the authors; S.M. Rinaldi; J.P. Peerenboom; T.K. Kelly (with his article titled "Identifying, understanding, and analysing critical infrastructure interdependencies") have the highest linking power; Milan Polytechnic University is the most publishing institution; USA is the country with the highest number of citations, and International Journal of Critical Infrastructures is the source with the highest number of publications and citations.

In this direction, collaborations have been visualized through the author, institution, source, country, publication, and keywords that stand out from a macro perspective. It is aimed to be a road map for those who want to work in the field.

Çatışma Beyanı:

Çalışmanın yazarı olarak herhangi bir çatışma beyanım bulunmamaktadır.

Kaynakça

- BAGHERİ, E., & GHORBANİ, A. A. (2008). "The State of the Art in Critical Infrastructure Protection: A Framework for Convergence", *International Journal of Critical Infrastructures*, 4:3, 215-244.
- BAKANLAR KURULU. (2013, 06 20). *Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve 2013-2014 Eylem Planı*. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home:> <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130620-1.htm>, adresinden alındı
- BENNETT Brian T (2007). *Understanding, Assessing, and Responding to Terrorism: Protecting Critical Infrastructure and Personnel*, John Wiley & Sons Inc, New Jersey.
- BIZAS Konstantinos (2016). "Reinhart Koselleck's Work on Crisis", *French Journal for Media Research*, 5, 1-12.
- BOUCHON Sara (2006). *The Vulnerability of interdependent Critical Infrastructures Systems: Epistemological and Conceptual State of the Art*, Institute for the Protection and Security of the Citizen, Italy.

- ENGELS Jens Ivo. (2018). *Key Concepts for Critical Infrastructure Research*, Springer, Darmstadt.
- EU. (2006). *European Programme for Critical Infrastructure Protection*. http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_aga_inst_terrorism/133260_en.ht:
http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_aga_inst_terrorism/133260_en.ht adresinden alındı
- FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY (2009). National Strategy for CIP Federal Republic of Germany. Berlin.
- GENCO, Abdullah (2020). “Türkiye’de Kritik Altyapı ve Kritik Altyapıya Yönelik Tehditler”, *KAYTEK Dergisi*, 2:2, 38-46.
- HURST, William, BENNIN Kwabena Ebo, KOTZE Ben ve MANGARA Tonderayi (2022). “Critical Infrastructures: Reliability, Resilience and Wastage”, *Infrastructure*, 7:3, 1-19.
- KARACA Muhammet ve GÜL Ensar (2021). “Kritik Altyapılara Yönelik Bilişim Suçları, Türkiye ve AB Uygulamaları”, *Bilişim Hukuku Dergisi*, 3:1, 1-30.
- KOSELLECK Reinhart (1988). *Critique and Crisis: Enlightenment and the Pathogenesis of Modern Society*, The MIT Press, Cambridge.
- KOSELLECK Reinhart ve RICHTER Michaela W. (2006). “Crisis”, *Journal of the History of Ideas*, 67:2, 357-400.
- Lİ Jie (2017). *Scientometrics and Knowledge Network Analysis*, Capital University of Economics and Business Press, Beijing
- Lİ Jie (2018). *Principles and Applications of Mapping Knowledge Domains: A Beginner’s Guide to VOSviewer and CitNetExplorer*, Higher Education Press, Beijing.
- Lİ Jie, RENIERS Genserik, COZZANI Valerio ve KHAN Faisal (2017). “A Bibliometric Analysis of Peer-Reviewed Publications on Domino Effects in the Process Industry”, *Journal of Loss Prevention Process Industries*, 49, 103-110.
- MERİGO Jose M., GİL-LAFUENTE Anna M., ve YAGER Ronald R. (2015). “An Overview of Fuzzy Research with Bibliometric Indicators”, *Applied Soft Computing*, 27, 420-433.
- MERİGO Jose M., MAS-TUR Alicia, ROİG-TIERNO Norat ve RİBEİRO-SORIANO Domingo (2015). “A Bibliometric Overview of the Journal of Business Research between 1973 and 2014”, *Journal of Business Research*, 68, 2645-2653.
- MİNGERS John ve LEYDERSDOFF Loet (2015). “A Review of Theory and Practice in Scientometrics”, *European Journal of Operational Research*, 246:1, 1-19.
- MOTEFF John, COPELAND Claudia ve FİSCHER John (2003). *Critical Infrastructures: What Makes an Infrastructure Critical?*, Defence Technical Information Center, <https://irp.fas.org/crs/RL31556.pdf>:
<https://irp.fas.org/crs/RL31556.pdf>, erişim 01.09.2022.
- OTLET Paul (1934). *Traité de documentation: le livre sur le livre, théorie et pratique*, Editions Mundeneum, Brussels.
- PASCUAL Mercedes ve GUICHARD Frédéric (2005). “Criticality and Disturbance in Spatial Ecological Systems”, *Trends in Ecology and Evolution*, 20:2, 88-95.

- PESCH-CRONIN Kelley A. ve MARION Nancy E. (2016). *Critical Infrastructure Protection, Risk Management and Resilience*, CRC Press, New York.
- ROSENTHAL Robert ve DİMATTEO M. Robin (2001). “Meta-Analysis: Recent Developments in Quantitative Methods for Literature Reviews”, *Annual Review of Psychology*, 52:1, 59-82.
- SAYGAN TUNÇAY Sahra ve SÜRGEVİL DALKILIÇ Olcay (2017). “Yönetim ve Organizasyon Bilim Alanında Ortak Yazarlılık”, *Journal of Business Research*, 9:3, 393-423.
- SİMON Herbert A. (1983). *Reason in Human Affairs*. Stanford University Press, Stanford CA.
- TANG Ming, LİAO Huchang ve SU, Shun-Feng (2018). “Bibliometric Overview and Visualization of the International Journal of Fuzzy Systems between 2007 and 2017”, *International Journal of Fuzzy Systems*, 20, 1403-1422.
- TAO Jing, YANG Fuqiang, QÜI Dongyang ve RENİERS Genserik (2020). “Analysis of Safety Leadership Using a Science Mapping Approach”, *Process Safety and Environmental Protection*, 140, 244-257.
- TEN Chee-Wooi, MANİMARAN Govindarasu, ve LİU Chen-Ching (2010). “Cybersecurity for Critical Infrastructures: Attack and Defense Modelling”, *IEEE*, 40:4, 853-865.
- UK Government (2022, 01 5). *National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review*. <https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/ adresinden alındı>
- UN (2018). *World Urbanization Projects:The 2018 Revision, Key Facts*. <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-KeyFacts.pdf> adresinden alındı
- USA PATRIOT ACT (2001, 10 26). *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required To Intercept and*. Public Law 107-56: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf> adresinden alındı
- YANG Lie, CHEN Zhulei, LİU Ting, GONG Ze, YU Yingjian ve WANG Jia (2013). “Global Trends of Solid Waste Research From 1997 to 2011 by Using Bibliometric Analysis”, *Scientometrics*, 96, 133-146.

Türk Ordusunda Kadının Yeri: Tarihi Perspektiften Bir Değerlendirme

The Status of Woman in the Turkish Army:
An Evaluation from a Historical Perspective

Erdal KORKMAZ*

Öz

XIX. yüzyıl, dünyada önemli ve geri dönülemez değişikliklerin olduğu bir dönem olmuştur. Özellikle Sanayi İnkılabı sonucu evrilen dünya düzeni, erkeğin yanında kadının da iş yaşamında yer almasına etki etmiştir. Liberalleşen dünyada kadın hak ve özgürlükleri daha çok gündeme getirilmeye başlanmıştır. Bu durum kadınların, profesyonel olarak çalışma hayatına girmesi ve toplumsal yaşamda daha çok söz sahibi olmasına yol açmıştır. Toplamların geleneksel anlayışları, siyasi gerçeklikleri, hayat felsefeleri veya dini kuralları gibi farklılıklar, ordularında kadın istihdamına yer verilip verilmeme sürecini etkilemiştir. XIX. ve XX. yüzyılda yaşanan insan odaklı değişim ve dönüşüm süreci, dünya toplamlarını olduğu kadar Türk toplumunu da etkilemiştir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün başlattığı Türk modernleşmesi, kadının her alanda istihdamını öngörmüştür. Bu durum, kadınlara sosyal, ekonomik ve siyasal hakların verilmesine zemin hazırlamıştır. Atatürk'ün başlattığı bu süreç, İkinci Dünya Harbi sonrasında Türk ordusunda kadınlara yer verilmesine etki etmiştir. Bu değişimde yaşam standardının yükselmesi, toplumsal bakış açısının dönüşümü ve eğitim seviyesinin artması gibi toplumsal refah ve kalkınmaya dönük eylem ve fillerin etkili olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Türk Ordusu'nda kadının yerine tarihi bir perspektiften bakılarak, MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı (ATASE) Arşivi'nden alınan arşiv belgeleri ve tetkik eserler kapsamında konu değerlendirilmiştir. Ayrıca, Türk Ordusu'nda kadın istihdamı ve ilk kadın subayların kimler olduğu ortaya konmuştur. Böylece, toplumsal değişim ve dönüşüm sürecinde cinsiyet farklılıkları gözlemlenen kadının orduda yer

---

* Dr., Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0003-3260-9403, e-posta: erdalkorkmaz.01@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 08.05.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 15.09.2022

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

almasının önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, ilk dönemlerde gönüllülük esası ile orduda görev alan Türk kadınının; değişen siyasal, toplumsal, ekonomik ve teknolojik gelişmelere bağli olarak profesyonel anlamda askerî platformlarda görev aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Ordu, Kadın, Askerlik, Cinsiyet, İstihdam.

Abstract

The 19th century has been a period of significant and irreversible changes in the world. The world order that evolved particularly due to the Industrial Revolution has influenced women's participation in business life together with men. In the liberalized world, women's rights and freedoms have been brought forward more and more. This interest has led women to enter working life professionally and to have a greater say in social life. Differences such as societies' traditional understandings, political realities, life philosophies, and religious rules have influenced the process for women to be employed in the armies of the said societies. The people-oriented changes and transformations of the 19th and 20th centuries have influenced Turkish society just like the other societies of the world. Turkish modernization initiated by Gazi Mustafa Kemal Atatürk envisaged the employment of women in every field. This vision paved the way for the social, economic, and social rights presented to women. The process initiated by Atatürk had an impact on the inclusion of women in the Turkish army after the Second World War. This change has been affected by the actions and activities aimed at social welfare and development such as the increase in the standard of living, transformation of social perspectives, and improvement in the level of education. This study evaluates the status of women in the Turkish Army from a historical perspective within the scope of archival documents and research works from the Ministry of National Defense Archives and Military History Department (ATASE) Archive. It also reveals the issue of women's employment in the Turkish Army and the first female officers. Thus, the study concludes that it is important for women to take part in the army during the process of social change and transformation regardless of gender differences. In addition, it draws the fact that Turkish women who served in the army voluntarily at the beginning have begun to take part in the military platforms professionally as a result of changing political, societal, economic and technological developments.

Keywords: Army, Woman, Military Service, Gender, Employment.

Giriş

Bu makale ile tarihi süreç içerisinde Türk kadınının orduda muharip bir unsur olarak görev alma süreci incelenecektir. Bu kapsamda, kadınların orduda görev almasının ulusal güvenlik stratejilerine sağlayacağı katkı değerlendirilecektir. Ayrıca makalede, Türkiye'de kadınların profesyonel

olarak orduya alınma süreci, bu sürecin nedenleri, ilk kadın muharip asker İnci Arcan'ın bu süreçteki katkıları, dönemin ulusal ve uluslararası güvenlik ortamının Harp Okullarına kız öğrenci alımındaki yeri, kız öğrenci alımının durdurulması ve tekrar kız öğrenci alımına başlanmasının nedenleri ortaya konacaktır. Çalışmada, öncelikle tarihi süreçte kadının ordudaki yeri belirtilerek, bu sürecin profesyonelleşmeye gidiş evresi arşiv belgeleri ve tetkik eserler çerçevesinde aktarılacaktır.

Tarih boyunca kurulan Türk devletlerinde kadınlar toplum hayatında olduğu gibi askerî yaşamda da önemli roller üstlenmiştir. Türk tarihi konusunda yapılan araştırmalar, kadınların eş, arkadaş ve anne olmanın yanında at binme, silah kullanma ve savaşabilme yeteneği ile ön plana çıktığını göstermektedir.¹ Bu durumun Türk destan ve efsanelerine çeşitli şekillerde yansımaları olmuştur. Örneğin, Altay destanlarında evlenilecek kadının, iyi ata binmesi, iyi kılıç kullanması ve iyi savaşması tercih sebebi sayılmıştır.²

İslamiyet öncesi Türk tarihi incelendiğinde kadının asker kimliği ve savaşçı niteliğine dair birçok örneğe rastlanmaktadır. Bunda herhangi bir düşman saldırısında, erkekler kadar kadınların da hayatının tehlikede olmasının etkisi olduğu görülmektedir. Bu yüzden kadının kendisini müdafaa etmesi için küçük yaştan itibaren kılıç kullanmayı ve ok atmayı öğrenmesi zorunlu görülmüştür.³

Dönemin askerî, sosyal ve ekonomik koşulları kadının toplum yaşamında etkin bir figür olarak ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu yüzden kadın, gönüllülük esası dâhilinde orduda görev almış, savaşlara katılmış ve böylece güvenlik olgusunun bir parçası olarak toplumda yer almıştır. Tarihsel sürece bakıldığında ilk Türk topluluklarından İskitler (Sakalar)'in yaşadığı coğrafyada yapılan arkeolojik kazılarda, silahları ile gömülmüş çok sayıda kadın kurganına (mezarı) rastlanmıştır. Bu durum ilk Türk topluluklarında kadınların savaşçı niteliği ile ön plana çıktığını göstermektedir. Bunun yanında yapılan tarihi ve kültürel çalışmalar, dünya tarihinde savaşçı kadınlar olarak bilinen Amazonların, İskit

¹ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1958, s. 27.

² İlhan Aksoy, "Toplumsal ve Siyasal Süreçte Türk Kadını", *Yasama Dergisi*, 32, 2016, s. 9.

³ Gülçin Çandarlıoğlu, *Türk Destan Kahramanları*, And Yayınları, İstanbul, 1977, s. 65.

soyundan geldiğini işaret etmektedir. Sicilyalı Dodoros'u kaynak gösteren Fatma Bağdatlı Çam, yazmış olduğu makalede Amazonların İskit olduğunu belirtmiştir.⁴

İskit Hükümdarlarından ve dünyanın ilk kadın savaşçı kraliçesi kabul edilen Tomris Hatun, Türk tarihindeki önemli kadın figürlerden biri olarak nitelendirilmektedir.⁵ Bu yönüyle bakıldığında, İskitlerin Perslerle yaptıkları mücadelede ön plana çıkan Tomris Hatun'un, kimi ilmi çevrelerde Türklüğü tartışmalı da olsa Türk ordusundaki kadın varlığına işaret ettiği söylenebilir.

Hun Türklerinde ise kadınlar, ata binmiş, silah kullanmış, avcılık yapıp, güreş tutmuştur. Böylece, kadın küçük yaştan itibaren savaş için hazırlanmış, her türlü olumsuz yaşam koşuluna hazır hale getirilmiştir. Neticede, savaşçı bir kimlik ve ruhla yetiştirilen kadının, toplumsal hayatta etkin olması sağlanmıştır. Hun Türklerinde savaşçı bir ruhla yetiştirilen kadının, düşman eline esir düşmesi büyük zillet sayılmıştır.⁶

Uygurlar döneminde kabul edilen Mani dininin Türklerin, yerleşik yaşama geçmesine yol açtığı kimi araştırmacılar tarafından iddia edilmektedir. Bu kapsamda ilgili durumun, Uygur toplumsal yaşamının değişime uğramasına ve savaşçı kimliklerinin kaybolmasına etki ettiği belirtilmektedir.⁷ Bu sürecin Türk kadınının, savaşçı kimliğinin kaybolmasına ettiği söylenebilir. İlgili durum dini saiklerin toplum yaşamını etkilediğini ve kadınların toplumdaki yerini olumsuz etkilediğini göstermektedir.

İslamiyet'in kabulünden sonra Türk Devletlerinde ordu, erkek unsurun egemen olduğu bir anlayış ile oluşturulmuştur. İslamiyet öncesi Türklerde ordu, kadın-erkek toplumun gönüllü tüm bireylerinden oluşurken, Türk-İslam Devletlerinden Karahanlı, Gazneli, Selçuklu ve Osmanlı ordularında yerli ve yabancı ülkelerin unsurlarından olmak üzere

---

⁴ Fatma Bağdatlı Çam, "Avrasyalı Atlı-Savaşçı Kadınlar", *Höyük Dergisi*, 8, 2015, s. 71-80.

⁵ Herodot, *Tarih* (çev. Muntekim Ökmen), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 114-115.

⁶ Salim Koca, *Türk Kültürünün Temelleri II*, Başkent Matbaacılık, Ankara, 2003, s. 104-105.

⁷ Sadettin Gömeç, "Uygur Türklerinin Tarihi ve Kültürü", *Kuruluş ve Çöküş Süreçlerinde Türk Devletleri Sempozyumu Bildirileri (5-6 Kasım 2007)*, Sakarya Üniversitesi Basımevi, Sakarya, 2008, s. 42-43.

erkeklerden kurulu düzenli birlikler teşkil edilmiştir.⁸ Bu durum ilgili devletlerin profesyonel birlikler teşkil ettiğini, ancak kadına orduda görev vermediğini göstermektedir. Bunda İslamiyet'in kabulünden sonra Arap, İran ve Bizans kültürlerinin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Dönemin savaş koşullarının fiziki güç gerektirmesi, harp araç ve gereçlerinin kullanımının zorluğu gibi askerliğe dair hususların da bu süreci etkilediği öngörülmektedir.

Osmanlı Devleti döneminde Rus Çarlığı ile yapılan 1877-1878 (93 Harbi) Kırım Harbi sırasında Nene Hatun, Erzurum'un düşman eline geçmesini önlemek amacıyla halk ile beraber direniş mücadelesine katılmıştır.⁹ Yine 1897'de kılık değiştirmek suretiyle "Aydın'lı Köse Mehmed" takma adıyla Ayşe adındaki bir Türk kadını, orduda iki yıl boyunca görev yapmıştır. Bu durumun sağlık muayenesi sırasında ortaya çıkması üzerine kendisi İstanbul'a getirilmiştir.¹⁰ Ardından da kendisine Maliye Hazinesi'nden 300 kuruş maaş bağlanmış ve Padişah iradesi ile Ayşe Hanım'a iki bin kuruş verilmiştir.¹¹ Böylece Ayşe Hanım, ordudan uzaklaştırılmıştır.

Dünyada XIX. yüzyılla birlikte kadının sosyal yaşamdaki yeri tartışılmaya ve bu kapsamda kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiği düşüncesi gündeme getirilmeye başlanmıştır.¹² Dünyadaki bu değişim ve dönüşüm süreci Osmanlı toplumunu da etkilemiştir. Bu kapsamda, Osmanlı Devleti'nde tebaanın vatandaşa dönüşümü ve hümanist bir bakış açısının toplumu etkilemesi, kadın hak ve özgürlüklerini gündeme getirmiştir. İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte, çalışma hayatındaki kadın sayısında artış olmuştur. Yine bu dönemde devam eden savaşlar

---

⁸ Nizâmü'l-Mülk, *Siyâset-nâme* (yay. Mehmet Altay Köymen,) Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1976, s. 99.

⁹ Özcan Karaşen, "Nene Hatun'un Kısaca Hal Tercümesi", *Nene Hatun Aylık Okul Yayın Organı*, 2:6, 1967, s. 1; Akın Aktaş, *Nene Hatun'un Hayatı ve Nene Hatun Bibliyografyası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Giresun, 2019, s. 42-45.

¹⁰ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (CDAB), BEO, 1052.78847.

¹¹ CDAB, İ.HUS, 59.47; CDBA, BEO, 1052.78853.

¹² Müşerref Avcı, "Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar", *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (TAED)*, 55, 2016, s. 225.

sebebiyle, askere giden erkeklerin boşalttığı bazı memurluklara kadınlar atanmıştır. Böylece, erkek nüfusun azalması kadınlara çalışma ortamı hazırlamıştır. Bu durum hastane, posta idaresi, tek el idaresi, laboratuvar vb. işlerde kadın çalışan sayısını artırmıştır.¹³

1914 yılında Birinci Dünya Harbi başlamıştır.¹⁴ Birinci Dünya Harbi sırasında kadınlardan işçi taburları oluşturulmak suretiyle, cephe gerisinde yol yapımı, terzilik, tarımsal faaliyet gibi alanlarda istihdam edilmişlerdir. Kadın İşçi Taburu, aslında kadınları erkek işi olarak görülen askerî alana dahil etmek amacıyla değil, muhtaç durumda olan kadınların ordu tarafından barındırılması, yiyecek ve içeceklerinin temin edilmesi ile giydirilmelerinden öteye gidememiştir.¹⁵

Anadolu'nun işgali üzerine Millî Mücadele başlamıştır.¹⁶ Millî Mücadele döneminde kadınlar, kişisel tercihi ekseninde orduda görev almış ve Türk vatanının kurtarılmasında ve bağımsızlığın sağlanmasında faaliyet göstermiştir. Millî Mücadele sırasında ön plana çıkan Türk kadınları arasında; Halide Onbaşı, Nezehat Onbaşı, Şerife Bacı, Fatma Seher Hanım, Tarsuslu Kara Fatma, Halime Çavuş, Tayyar Rahmiye, Ayşe Çavuş, Asker Saime, Kılavuz Hatice ve Gördesli Makbule yer almıştır.¹⁷

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türk kadını, her alanda erkeklerle eşit haklar elde etmeye başlamıştır. Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün her alanda, kadınları desteklemesinin bu süreçte önemli bir yeri olmuştur. Manevi evladı Sabiha Gökçen'e, havacılık eğitimi verdirmesi ve O'nun dünyanın ilk kadın savaş pilotu olmasındaki katkısı bu durumun en önemli göstergesi olmuştur.¹⁸ Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarında

---

¹³ Ahmet Özkiraz ve Nazan Arslanel, "2. Meşrutiyet Dönemi'nde Kadın Olmak", *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 3:1, 2011, s. 4-5.

¹⁴ Davud Kapucu ve Erdal Korkmaz, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Askeri Hava Seyahatleri*, Karakum Yayınevi, Ankara, 2020, s. 49; Celil Bozkurt, "Birinci Dünya Savaşı'nda Siyonizmle Mücadele ve Yahudi Tehciri: Gazze ve Yafa'nın Tahliyesi", *Belleten*, 85:302, 2021, s. 193-225.

¹⁵ Sadık Sarısamam, "Birinci Ordu Birinci Kadın İşçi Taburu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8:39, 1997, s. 695-696.

¹⁶ Davud Kapucu, "Arşiv Belgeleri Çerçevesinde İnönü Muharebelerinin Kazanılmasında Türk Havacılarının Katkısı", *Belgi Dergisi*, 23, s. 73.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, Cumhuriyet Kadınları Derneği Yayınları, Ankara, 2006.

¹⁸ Meral Balcı ve Yeşim Karadeniz, "Cumhuriyet Modernleşmesinin Genç Kadın Pilotu",

ülkenin içinde bulunduğu şartlar askerî okullara kız öğrenci alımına imkân ve olanak vermemiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya ve ABD ordularında kadınların orduda istihdamına yönelik adımlar atılmıştır. Almanya İkinci Dünya Savaşı esnasında kadınları askere alıp, üniforma giydirip, askerî idare altına sokmuş, ancak onları sivil olarak tanımlamıştır. Aynı dönemde ABD ordusunda da kadınlara yer verilmiş ve kadınlar ordunun değişik kademelerinde görev almıştır. İkinci Dünya Harbi sırasında artan güvenlik algısı bir milyondan fazla kadının cephe saflarında görevlendirilmesine yol açmıştır.¹⁹ Kadınlar, ABD'de 1948'de çıkarılan bir yasa ile orduda kalıcı olarak yer bulmuştur.²⁰

Kanada Ordusu'nda da kadın birlikleri, İkinci Dünya Harbi esnasında kurulmuştur. Kanada da kadınlar orduya alındıktan sonra, çatışmaya girmese de her türlü görevi üstlenmiştir.²¹ Dünyadaki bu durumun doğrudan ve dolaylı olarak Türk toplumunu da etkilediği değerlendirilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada insan haklarına verilen önemin artması, toplumların gittikçe daha geniş ölçekte temsiline yönelik isteklere, askere alma yelpazesinin genişlemesine ve askerlik hizmetine uygunlukları bakımından nüfusun tüm unsurlarına eşit muamele edilmesine dönük bir baskının oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca kentleşme, sanayileşme ve eğitim seviyelerinin artmasına bağlı olarak ortaya çıkan kamuoyundaki düşünsel süreç; ırk, etnisite ve cinsiyet farklılıklarının sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Bunun yanında dünyada ortaya çıkan vatandaşlık tanımı, küreselleşme olgusu, insan odaklı yaklaşım ve fiziki güç ve faaliyetleri arka plana iten askerî teknolojideki değişim, kadınların orduda yer almasına etki etmiştir.

Dünyada İkinci Dünya Harbi ile başlayan ve 1949'da NATO'nun kuruluşu ile devam eden süreç, birçok ülkede kadın askerlerin görev almasını sağlamıştır. NATO ülkelerinden başta ABD, İngiltere ve Kanada'nın

---

Marmara Üni. Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, 2:1, 2018, s. 1-7.

¹⁹ Ayşegül Sunal, *Medyada Kadın Asker Temsilinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2019, s. 73.

²⁰ David R. Segal, Mady Wechsler Segal ve Brian J. Reed, "Modern Ordu Teşkilatında Çeşitlilik ve Vatandaşlık", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3:31, 2015, s. 30.

²¹ Sunal, *Medyada Kadın Asker Temsilinin*, s. 75.

ordularında kadınlara yer vermesinin kadın asker istihdamını etkilediği değerlendirilmektedir. Dönemin şartları içerisinde dış gelişmelerin Türk toplumunu hem siyasal hem de toplumsal yönden etkilediği görülmektedir. Örneğin 24 Aralık 1951'de Türkiye'ye İtalya'dan gelen Amerikalı kadın subayların, tatillerini burada geçirmesi ve konunun gazete haberlerine yansımalarının Türk toplumunu etkilediği düşünülmektedir.²²

Bunun yanında Türkiye'nin 1952'de NATO'ya giriş sürecinin de siyasal manada orduya kadın alımına etki ettiği değerlendirilmektedir. Demokratik devletler safhında yer tutan Türkiye'nin, diğer NATO ülkelerinde olduğu gibi orduda kadın askerlere yer vermesinin ülke dışı bir dinamik olduğu söylenebilir.

Modern devletin inşa sürecinde zorunlu askerliğe dayalı kitle ordularının yerine, profesyonel birliklerin kurulması düşüncesinin de orduya kadın asker alımında etkili olduğu öngörülmektedir. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşadığı liberal değişim ve dönüşüm ile çok partili siyasal yaşamın getirdiği çok sesliliğin de bu süreci etkilediği değerlendirilmektedir. Ayrıca, Türk tarihinin köklerinden kaynaklanan "Ordu-Millet" olgusunun da kadın subay istihdamına etki ettiği düşünülmektedir. Bütün bu değerlendirmeler ışığında İkinci Dünya Harbi sonrasında yaşanan iç ve dış siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerin orduda kadın istihdamına sebep olduğu öngörülmektedir.

İlk kez askerî okullara kadın öğrenci alınması konusu İnci Arcan adlı bir kız öğrencinin verdiği dilekçe ile gündeme gelmiştir. Neticede dönemin hükümetinin kararı ile 1955 yılından itibaren Harp Okullarına kadın öğrenci alımına başlanmıştır. Kara Harp Okulu ile başlayan bu ivme, Deniz ve Hava Harp Okullarına da kız öğrenci alınmasına neden olmuştur.

1. Türk Kara Kuvvetleri'nde İlk Kadın Subaylar

1955 yılında Harp Okullarına kadın öğrenci alınmasına yönelik herhangi bir karar yokken, Ankara Kız Lisesi'nde okuyan 1937 Pınarhisar doğumlu İnci Arcan, daha okul bitmeden Harp Okulu'na girme isteğini Şubat 1955 tarihinde verdiği bir dilekçe ile gündeme getirmiştir. Dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nurettin Baransel, İnci Arcan'ın

---

²² *Milliyet Gazetesi*, 24 Aralık 1951, s. 1.

müracaatından sonra kendisini yanına çağırıp, ciddiyetini anlamak için “*Seni evlendirelim.*” demiştir. Orgeneral Baransel’in bu beyanına karşı İnci Arcan; “*Ben güzel bir kıyım. Buradan Harp Okulu’na yürüsem koca bulurum. Ailemin durumu müsait. Yatılı okumak isteğimde değilim. Atatürk devrimlerini tamamlamak için bu müracaatı yaptım.*” diyerek bir açıklama yapmıştır.²³

İnci Arcan, ilk başvurusunun sonuçlanmaması üzerine ikinci başvurusunu, 4 Temmuz 1955 tarihinde Kara Harp Okulu’na yapmıştır. İnci Arcan konu ile ilgili başvuru dilekçesinde; “*Her branşta çalışıp üstün kabiliyetini ispat eden Türk kadınının vatani vazifelerin en üstün ve şerefli olan asker olmak branşına kabulümü arzu ediyorum. Buna esas teşkil etmek üzere askerlik mesleğine kabulümü ve benim için gereken muamelenin yapılmasını saygılarımla arz ederim.*” demiştir.²⁴

İnci Arcan’ın dilekçesi Harp Okulu Komutanlığı tarafından Kara Kuvvetleri Komutanlığı’na 9 Temmuz 1955 tarihinde bir yazı ile gönderilerek, başvurunun takdire şayan bir davranış olduğu, ancak Harp Okulu talimatınının 273. maddesinde erkek öğrenci kaydının bulunması ve şimdiye kadar böyle bir teamülün mevcut olmamasından, Okulca dileğinin yerine getirilmesine imkan görülmediği belirtilmiştir. İlave olarak yazıda, Milli Müdafaa Vekaleti’nin başka branşlarda yetiştirilmesi mümkün olduğu taktirde kendisine duyurulmak üzere bilgi verilmesine müsaade edilmesi istenmiştir.²⁵

Kara Harp Okul Komutanlığı’nın göndermiş olduğu yazıya Kara Kuvvetleri Komutanlığı tarafından 16 Temmuz 1955 tarihinde verilen cevapta; “*Ankara Kız Lisesi mezunlarından İnci Arcan’ın Harp Okulu’na alınması konusundaki dilekçesinin incelendiği, Bir Türk kızının Harp Okulu’na girmek istemesinin takdiri şayan görülmekle beraber, Harp Okulu talimatı ve bugünkü mevzuatın askerî okullarda okumasına müsait bulunmadığından, adı geçen dileğinin yerine getirilmesine imkân görülmediği*” belirtilmiştir. Yazının devamında, “*Kara Kuvvetleri Komutanlığınca bu mevzu ayrıca ele alınacaktır. Müracaat sahibine bu yolda tebliğat yapılması*” denilerek konu

²³ Serhat Hürkan, *Türkiye’nin İlk Kadın Subayları*, Sinemis Yayın Grup, Ankara, 2016, s. 13-15.

²⁴ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 16-32.

²⁵ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 7.

cevaplandırılmıştır.²⁶ Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın ilgili cevabı sonrasında 5 Ağustos 1955 tarihinde İnci Arcan'a gönderilen tebligatta, Harp Okulu'na girme konusundaki isteğine dair dilekçenin talimatların müsait olmamasından kabul olmadığı bildirilmiştir.²⁷

Kara Harp Okul Komutanlığının cevabı üzerine İnci Arcan, teşebbüsünden vazgeçmeyerek hemen dönemin Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'in özel kalemini arayarak Bakan'la görüşme isteğinde bulunmuştur. Bu talep uygun bulunmuş ve İnci Arcan, 6 Ağustos 1955 tarihinde Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes ile görüşmüştür.²⁸ Bu görüşmeye, Kara Kuvvetleri Komutan Vekili İsmail Hakkı Tunaboğlu'da katılmıştır. Bakan Menderes bu görüşme sırasında İnci Arcan'a; *"Cumhurbaşkanı Celal Bayar başkanlığında toplanan kabinenin yaptığı müracatı değerlendirerek kabul ettiğini, kendilerini ileride kadın ordularının komuta kademesi için yetiştireceklerini"* belirtmiştir.²⁹ Ethem Menderes, Orgeneral Tunaboğlu'ya; *"Ne yapalım? Nasıl okutalım? Gündüzlü mü?"* diye sormuştur. O da, *"Ayrı bir yatakhane, Ankara'ya gelecek diğer kızlarla beraber yatılı okutalım."* demiştir. Bu görüşme sonrasında Orgeneral Tunaboğlu İnci Arcan'a; *"Harp Okulu Komutanı'na iletceğim. Onlar sizi arar."* demiştir.³⁰

Bu görüşmeden sonra, Kara Kuvvetleri Komutanlığı tarafından Kara Harp Okulu Komutanlığına 8 Ağustos 1955 tarihinde gönderilen emirle, İnci Arcan'ın Harp Okulu'na kayıt ve kabulünün yapılmasının Milli Savunma Bakanlığı'nın şifahi emirleriyle bildirildiği ifade edilerek, gereğinin yapılması istenmiştir.³¹

30 Ağustos 1955 tarihinde İnci Arcan'ın kayıt kabul töreni yapılmıştır. Bu törene Genelkurmay Başkanı Orgeneral İ. Hakkı Tunaboğlu, yabancı elçilik temsilcileri ve ataşeler de katılmıştır. Tören sırasında Kara Harp Okulu Komutanı Tuğgeneral Muhittin Okyayüz yaptığı konuşmada; İnci Arcan'ın katılımının okulun seviyesini yükselttiğini belirterek, kendisini tebrik etmiştir. İnci Arcan, Kara Harp Okulu'nun ilk günlerinde yalnız

---

²⁶ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 16-33.

²⁷ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 8.

²⁸ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 16-34.

²⁹ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 10.

³⁰ Hürkan, *Türkiye'nin İlk Kadın Subayları*, s. 21.

³¹ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 5-1, 10.

olarak eğitime başlamış, daha sonra İstanbul'dan Türkan Ustaoglu ve İzmir'den Muzafferiyeye Şener yanına katılmıştır.³²

İnci Arcan'ın kayıt olduğu dönemde, 22 Eylül 1955 tarihinde Milli Savunma Bakanlığı'na vekalet eden Fuat Köprülü tarafından orduya muvazzaf subay olarak yetiştirilecek kızlar hakkında bir talimat yayımlanmıştır. Bu talimatta;

“(1) *İlişik listede gösterilen hizmetlerde istihdam edilmek üzere bu yıl Kara, Deniz ve Hava Harp Okulları ile Askerî Tabip, Kimyager, Eczacı, Dişçi, Öğretmen, Yüksek Mühendis ve Mimar yetiştirilmek için üniversitelerin ilgili fakültelerine Milli Savunma Bakanlığı hesabına kız öğrenci alınacaktır.*

(2) *Alınacak kız öğrenciler için aranacak şartlar şunlardır:*

(a) *Kara, Deniz ve Hava Harp Okulları talimatlarındaki giriş şartlarını haiz olmak.*

(b) *Fakültelerin özel giriş şartlarını ihraz etmek.*

(c) *Sağlık bakımından; Harp Okulları'na girerken aranan sıhhi şartlara ilaveten her türlü arızalardan beri ve bakire olmak.*

(ç) *Kız öğrenciler;*

17 yaşında asgarî 1.49 boyunda,

18 yaşında asgarî 1.51 boyunda,

19 yaşında asgarî 1.53 boyunda,

20 yaşında asgarî 1.54 boyunda olacaktır.

(d) *Kız öğrenciler istekli oldukları kuvvetin (Kara, Hava, Deniz) Harp Okulları'nda erkek öğrenciler gibi barındırılacak ve öğretime tabi tutulacaklardır.*

(1) *Kız öğrencilerin yatakhane, revir, ceza yeri, tuvalet ve banyoları ayrı olacaktır. Okullar hazırlıklarını buna göre yapacaklardır.*

(2) *Kız öğrencilere beden eğitimi, binicilik ve piyade eğitimi gibi programdaki kadınlık bünyesine uymayan hareketler tatbik edilmeyecek.*

(e) *Harp Okulları'nda ve üniversitelerde Milli Savunma Bakanlığı adına okuyacak kız öğrencilerin okul içinde ve dışında tabi tutulacakları*

---

³² Hürkan, *Türkiye'nin İlk Kadın Subayları*, s. 34.

disiplin, giyim ve idare hususları, okul talimatlarında şimdilik yapılacak ilişik hususların tatbiki ile yürütülecektir.

(f) Kız öğrencilerin Harp Okulları'na kabulü dolayısıyla doğacak iskan, yiyecek, giyecek, eğitim ihtiyaçları, ilgili kuvvet komutanlığınca tedrisata başlama tarihine kadar ivedi sağlanacak.

(g) Şimdiye kadar bakanlık makamına gelmiş olan kayıt dilekçeleri ilgili kuvvet kumandanlığından tekemmül ettirilecektir.

Bilgi edinilmesini ve gereğini arz ve rica ederim.” denilmiştir.³³

Millî Savunma Bakanlığı'nın talimatından sonra Genelkurmay Başkanlığı tarafından 22 Eylül 1955 tarihinde yayımlanan emirde; kadın subay adayların kıyafetlerinin (Kara, Deniz ve Hava için) kendi harp okulları kıyafetlerine uygun, genel olarak etek, ceket, şapka, kadın özelliğine uygun iskarpin, gömlek, kravat ve özel iç çamaşırı, kadın çorabından oluşacağı belirtilmiştir. Ayrıca, Harp Okullarındaki disiplin anlayışının aynen kadın subay adaylarına uygulanacağı ifade edilmiştir. Bunun yanında; kız öğrencilerin herhangi bir şekilde yüzlerine, saçlarına ve tırnaklarına boya sürmeyecekleri ve kadın kokuları kullanmayacakları vurgulanmıştır. Kız öğrencilerin ayrı yatakhanelerde yatacakları, ayrı banyo ve tuvaletleri kullanacakları beyan edilmiştir. Okul dışında kız öğrencilerin, şüphe çekici yerlerde dolaşmayacakları ve kendi yakını olmayan erkeklerle gezmeyecekleri belirtilmiştir. Moral, mükafat, ceza ve izin hususlarının erkek öğrencilere uygulanan şekilde yerine getirileceği, kız öğrenciler için ayrı vizite saati tertip edileceği, kız öğrencilere çamaşırın, hemşireler talimatına göre verileceği, iç hizmet talimatının kız öğrenciler içinde uygulanacağı ifade edilmiştir. Ek olarak, harp okullarındaki giriş şartlarındaki erkek kaydının kaldırılacağı ortaya konmuştur. Bunun yanında kız öğrencilerin ordudaki istihdam yerlerinin; Yurt içi uçaksavar birlikleri karargâh hizmetleri, radar, personel hizmetleri, levazım, maliye, ordu donatım, muhabere, harita, öğretmen, mütercim, atom, biyoloji, kimya birlikleri, savunma hizmetleri, kütüphanecilik, tabip, kimyager, eczacı, dişçi ve mühendislik alanlarında olacağı belirtilmiştir.³⁴

³³ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 10, 10-1, 12.

³⁴ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 13-1, 13-2.

29 Eylül 1955 tarihinde Kara Harp Okulu Komutan Vekili Kurmay Albay Necati Artun'da bir emir yayımlayarak, kız öğrencilerin eğitim ve öğretimi ile ilgili husulara açıklık getirmiştir. Bu emirde; kız öğrencilerin, erkek öğrenciler gibi eğitime tabi tutulacakları, ancak beden eğitimi, binicilik ve piyadecilik ders programlarının, öğretim kurul başkanlığı ve alay komutanlığınca müştereken incelenerek kızların bünyesine uymayan kısımların, müfredattan çıkarılacağı belirtilmiştir. Ancak, kadın subayların ordudaki kullanma yerleri göz önünde bulundurularak vazifelerini başarmalarını sağlayacak esasların konulacağı vurgulanmıştır. Bu esaslara göre hazırlanacak programların en kısa zamanda kumandanlığa gönderileceği ifade edilmiştir.³⁵

İnci Arcan'ın başvurusundan sonra aynı dönemde İstanbul'dan Türkan Ustaoglu ve İzmir'den Muzafferiyeye Şener birlikte Kara Harp Okulu'na girmiş ve eğitimlerine 1 Ekim 1955 tarihinde başlamıştır.³⁶ Ayrıca aynı dönemde alınan bazı kız öğrenciler, üniversitelerde Kara Kuvvetleri Komutanlığı adına okutulmaya başlanmıştır. Kara Kuvvetleri adına Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde okuyan kız öğrenciler; Sönmez Uğur (kütüphane), Sümer Özdemir (coğrafya), Gülten Balban (edebiyat), Şenyüz Güner (kütüphane), Selma Gezgi (coğrafya), Nebile Atilla (Almanca) ve Feriha Törezen (Almanca) olmuştur. Kara Kuvvetleri Komutanlığı adına Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Hüsniye Erentuğ ve Ayten Ener Biyoloji eğitimi almıştır.³⁷

Kara Harp Okulu'nun ilk kadın öğrencisi olan İnci Arcan, 30 Ağustos 1955 tarihinde eğitimine başlamış, 30 Ağustos 1957 tarihinde Asteğmen rütbesi ile mezun olmuştur. Kendisi, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın çeşitli kademelerinde çalıştıktan sonra 1983 yılında Albay rütbesinde emekliye ayrılmıştır.³⁸

2. Türk Deniz Kuvvetleri'nde İlk Kadın Subaylar

Türkiye'de kadınların bahriyeye katılmaları 1955 yılında gerçekleşmiştir. 1955 yılında Deniz Harp Okulu'na "*Türkiye Cumhuriyeti*

³⁵ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 13.

³⁶ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-4.

³⁷ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-7, 16-8, 16-9.

³⁸ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 36, 36-1, 36-2, 36-3, 36-4.

vatanđası” erkeklerin yanında kadınların da başvurabileceği duyurulmuştur. Bunun üzerine, iki kadın öğrenci Gürışık Gürpınar ile İlgi Yener, Deniz Harp Okulu’na başvuruda bulunmuştur. İlgili başvurunun kabul edilmesi üzerine bu iki Türk kadını, Deniz Harp Okulu’nun ilk kadın öğrencileri olmuştur. Böylece, bahriyenin yolu kadınlara açılmıştır.³⁹

Aynı dönemde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı adına; Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi’nde Aysel Sındıral ve Türkan Suyolcu kütüphanecilik, Yurdağül Ünlü edebiyat, Ayşe Özbudak tarih eğitimi almıştır.⁴⁰

1956 yılında Deniz Harp Okulu’na bir kadın öğrenci alınmış ancak uyum problemi yaşadığı için kendi isteği ile mezun olamadan okuldan ayrılmıştır. 1957 yılında Gürışık Gürpınar asteğmen rütbesiyle diplomasını alırken, İlgi Yener devre kaybı sonucu 1958 yılında mezun olmuştur. 1958 yılında Nihal Gökçakın, Deniz Harp Okulu’nda eğitime başlamış ve 1960 yılında mezun olmuştur. Mezuniyetini müteakip Yıldız Teknik Üniversitesi’nde mühendislik eğitimi almış ve mühendis sınıfına geçmiştir. 1959 yılında beş kadın öğrenci Seval Ünsaldı (Erdok), Günsel Baturalp, Serpil Erdemli, Saime Özsarı ve Kudret Gündüz Deniz Harp Okulu’nda eğitime başlamış ve 1961 yılında mezun olmuştur. Bu kadın subaylar personel, ordonat ve istihbarat gibi karargâh görevlerinde vazife yapmıştır. 1955-1961 yılları arasında Deniz Harp Okulu’nda öğrenim gören kadın bahriyeliler, asteğmen naspedilmelerini müteakip Savarona okul gemisi ile bir ay süresince Akdeniz limanlarını kapsayan eğitim görevlerinde bulunmuştur.⁴¹

1960 yılından itibaren Deniz Harp Okulu’na öğrenci alımı durdurulmuştur. 1992 yılında Harp Okullarına tekrar kadın öğrenci alınmaya başlanmış ve bu kapsamda 25 kız öğrenci Tuzla’da konuşlu Deniz Harp Okulu’na alınmıştır. Bu alımlar sırasında kanun yenilenmiş ve Deniz Harp Okulu’ndan mezun olan kadın subaylara da gemilerde çalışma hakkı verilmiştir. 1996 yılından itibaren Deniz Harp Okulu’ndan mezun olan kadın subaylar; okul gemileri ve firkateynler gibi muharip gemilerde savunma

³⁹ https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=335&dil=1 erişim 26.03.2022.

⁴⁰ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 16-6.

⁴¹ https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=335&dil=1 erişim 26.04.2022.

harekât subayı, savaş harekâtı subayı, muhabere subayı ve savunma subayı gibi daha önce sadece erkekler tarafından icra edilen görevlere atanmıştır.⁴²

3. Türk Hava Kuvvetleri'nde İlk Kadın Subaylar

Kadınların ilk kez Hava Harp Okulu'na alınması 1955 yılında gerçekleşmiştir. Hava Harp Okulu'na 1955 yılında yedi, 1956 yılında altı, 1957 yılında üç, 1958 yılında bir, 1959 yılında yedi tane kadın öğrenci alınmıştır. 1960 yılında Hava Harp Okulu'na kız öğrenci alınmasına son verilmiştir.⁴³

1955 yılında Hava Harp Okulu'na kız öğrenci alınmasına karar verilmesi üzerine, kuruma giren ilk kadın öğrenci Leman Altınçekiç (Bozkurt) olmuştur. Leman Altınçekiç (Bozkurt), 1932 yılında Kars'ta doğmuştur. 1955 yılında Hava Harp Okulu'na girmiş, 1957 yılında okuldan mezun olmuştur. 1957-1958 yılları arasında İzmir Uçuş Grubu'nda, 1958-1959 yılları arasında da Eskişehir Jet Eğitim Filo Komutanlığı'nda pilotaj eğitimlerini tamamlamıştır. 1959 yılında uçuş öğretmen kursu görmüştür. Leman Bozkurt Altınçekiç, hava kuvvetlerinin değişik birlik ve kurumlarında görev yaptıktan sonra, albay rütbesinde iken emekli olmuştur.⁴⁴

TBMM Başkanlığı tarafından 5 Aralık 1984 tarihinde Leman Altınçekiç'e, Milli Savunma Bakanlığı'nda kamu görevlisi ilk kadın jet pilotu olması nedeniyle plaket verilmiştir. Ayrıca, Hava Kuvvetleri Komutanlığı tarafından Leman Altınçekiç, Türkiye'nin ilk kadın jet pilotu olması nedeniyle altın bröve ile taltif edilmiştir.⁴⁵ Türkiye'nin ilk kadın jet pilotu olan Leman Altınçekiç, 4 Mayıs 2001 tarihinde hayatını kaybetmiştir.⁴⁶

---

⁴² Serhan Göltekin, Ayşegül Özdemir, "Kadın Subayların Türk Deniz Kuvvetlerindeki Yeri ve Görevleri", *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı Bildirileri*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Yayın No: 285, Birinci Baskı, Ankara, Kasım 1998, s. 323.

⁴³ Rifat Uçarol, *Tarihi Gelişim İçinde Hava Harp Okulu (1951-1987)*, Hava Harp Okulu Komutanlığı, İstanbul, 1987, s. 50.

⁴⁴ *Hava Kuvvetleri Dergisi*, 90'ıncı Altın Yıl Özel Sayı, Sayı: 338, Hava Basımevi, Ankara, 2001, s. 63.

⁴⁵ Deniz Kurt ve Yavuz Pehlivan, Erdal Korkmaz, *Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kuvvetleri (Harekât ve Teşkilatlanma Tarihi 1952-2020)*, Cilt: III, Hava Basımevi, Ankara, 2020, s. 510-511.

⁴⁶ *Hava Kuvvetleri Dergisi*, 90'ıncı Altın Yıl Özel Sayı, s. 63.

Hava Harp Okulu'na giren ilk kadın subay adaylarından bir diğeri olan Şenay Günay, 1938 yılında Antakya'da doğmuştur. Orta öğrenimini Antakya Lisesi'nde tamamlayarak, 1955 yılında Hava Harp Okulu'na girmiştir. 30 Ağustos 1958 tarihinde Hava Harp Okulu'ndan mezun olarak Uçuş Okulu'nda pilotaj eğitimine başlamıştır. Ardından 15 Temmuz 1959 tarihinde jet eğitim kursu almaya başlamış ve 15 Eylül 1960 tarihinde bu kursu tamamlamıştır. Hava Kuvvetlerinin çeşitli birimlerinde görev yaptıktan sonra 4 Ağustos 1980 tarihinde albay rütbesinde emekliye ayrılmıştır.⁴⁷ Hava Harp Okulu'nun ilk kadın subay adayı öğrencilerinden olan Şenay Günay, Türkiye'nin ilk kadın nakliye uçağı pilotu olarak anılmaktadır.⁴⁸

1955 yılında Hava Harp Okulu'na ilk kadın subay adayları alınırken, Hava Kuvvetleri Komutanlığı adına Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde; Sevim Cimilli ile Güler Uçucu kütüphanecilik eğitimi almıştır.⁴⁹

1960 yılında Hava Harp Okulu'na kız öğrenci alımına son verilmiş, 1992 yılında tekrar kız öğrenci alımına başlanmıştır.⁵⁰ Bu kararın alınmasında dünyada ve Türkiye'de yaşam koşullarının değişiminin etkili olduğu değerlendirilmektedir. İnsana ve özellikle kadına verilen değer ve önemin artmasının bu süreci etkilediği öngörülmektedir.

Sonuç

XIX. yüzyılın sonunda dünyada meydana gelen görece özgür ortam, Türk kadınının gazete ve dergiler aracılığı ile sorunlarını dile getirmesine zemin hazırlamıştır. Bu süreç kadınların, toplumsal yaşamda daha çok söz sahibi olmasına ve iş yaşamında yer bulmasına etki etmiştir. Böylece kadın, doğurgan kimliği dışında sosyal yaşama entegre olmaya başlamıştır.

Kadının sosyal yaşamdaki etkinliğinin arttığı bir dönemde Osmanlı Devleti'nin yaşadığı siyasi problemler, devletin bütünlüğünü tehdit eder hale gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin yıkılma tehlikesi gösterdiği bir ortamda

---

⁴⁷ *Hava Kuvvetleri Dergisi*, 90'ıncı Altın Yıl Özel Sayı, s. 63.

⁴⁸ *Hava Kuvvetleri Dergisi*, 100'üncü Yıl Özel Sayısı, Sayı: 367, Hava Basımevi, Ankara, 2011, s. 27.

⁴⁹ *ATASE Arşivi*, İnci Arcan Uysal Bağışçı, Belge No: 16-5.

⁵⁰ H. Derya Kalyencioğlu, *Tarihi Gelişim İçinde Hava Harp Okulu-III (2001-2006)*, Hava Harp Okulu Komutanlığı, İstanbul, 2007, s. 18.

yaşanan Birinci Dünya Harbi, toplumun tüm kesimleri ile beraber kadınları da derinden etkilemiştir. Bu yüzden kadın unsur, erkeklerin seferber edilerek orduya alındığı bir ortamda, kadın işçi taburlarında görev almak suretiyle devletin bütünlüğünün korunmasında etkili olmuştur.

Millî Mücadele içerisinde gönüllü bireyler olarak orduda görev alan kadınlar, cumhuriyetin ilanından sonra siyasal, sosyal ve ekonomik birçok hakkı elde etmiştir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün önderlik ettiği bu dönemde, kadınların orduya alınması söz konusu olmamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında değişen dünya şartları ve insan haklarına verilen önemin artması 1955 yılında harp okullarına ilk kız öğrencilerin alınmasına etki etmiştir. 1960 yılında harp okullarına kız öğrenci alımına son verilmiştir.⁵¹ 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesi sonrasında alınan karar ile kız öğrencilerin fiziki durumları ve sosyal bünyeleri gerekçe gösterilerek kız öğrenci alımı durdurulmuştur.⁵² Bu durum, dönemin konjoktürel şartlarının kız öğrenci istihdamını etkilediğini göstermektedir. Harp okullarına kız öğrenci alımı durdurulmuş, ancak orduda muharip olmayan öğretmen, doktor vs. gibi sınıflarda kadın subay istihdamına devam edilmiştir.

1992 yılından itibaren dünyada değişen şartlar ve kadın haklarına verilen değerin artması ile birlikte harp okullarına muharip olarak yetiştirilmek üzere tekrar kız öğrenci alınmaya başlanmıştır.⁵³ Harp okullarına tekrar kız öğrenci alınmasında XX. yüzyıl sonunda toplumsal cinsiyet eşitliği, bireysel saygınlık, toplumsal bütünlük, insan yaşamının kutsallığı ve hümanist bakış açısı gibi faktörlerin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca kadınların; sezgi yeteneği, iletişim becerisi, müzakere yeteneği, ikna kabiliyeti, her alanda önleyici ve onarıcı katkılar sunma becerisinin orduya tekrar alınmalarında etkili olduğu öngörülmektedir.

Dünyada ve Türkiye'de vatandaşlığın erkeksi ve militer olarak tanımlanan varlığı, son dönemde aterkil düzenin sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Bu yüzden XXI. yüzyılın değişen harp ortamı ve savaş sistemleri, kadın-erkek tüm bireylerin orduda görev almasını zorunlu kılmıştır. Neticede

---

⁵¹ Hürkan, *Türkiye'nin İlk Kadın Subayları*, s. 116-117.

⁵² *Milliyet Gazetesi*, 14 Eylül 1961, s. 1.

⁵³ Hürkan, *Türkiye'nin İlk Kadın Subayları*, s. 116-117.

ilk kadın muharip asker İnci Arcan'ın başlattığı süreç, Türk kadınının profesyonel olarak orduda görev almasına zemin hazırlamıştır.

Summary

In the Turkish states established throughout history, women have assumed important roles in military life as well as in social life. Studies on Turkish history show that women come to the fore with their ability to ride horses, use weapons, and fight as well as being wives, friends, and mothers. When pre-Islamic Turkish history is examined, there are many examples of women's soldier identity and warrior character. It was seen that in any enemy attack women's lives are in danger as much as men's. For this reason, it was deemed necessary for a woman to learn to use a sword and shoot arrows from a young age to defend herself.

The period's military, social, and economic conditions led women to come to the fore as active figures in social life. Therefore, women took part in the army voluntarily, participated in wars, and thus found themselves a status in society as a part of the security phenomenon. Considering the historical process, many women's *kurgans* (graves) buried with their weapons were found during the archaeological excavations carried out in the geography where the Scythians (*Sakalar*), one of the first Turkish communities, lived. This showed that women came to the fore with their warrior qualities in the first Turkish communities. Besides, historical and cultural studies have shown that Amazons, who are known as warrior women in world history, are descended from Scythians. Sicilian Diodoros stated that the Amazons were Scythians.

Tomris Hatun, who was one of the Scythian rulers and the world's first female warrior queen, has been one of the most important female figures in Turkish history. Tomris Hatun, who stepped forward in the struggle of the Scythians with the Persians, carries an important sign of the presence of women in the Turkish army. In the Hun Turks, women rode horses, used weapons, hunted, and wrestled. Thus, they were prepared for war from an early age and ready for all kinds of harsh conditions of life. The Mani religion, which was accepted in the Uyghur's time, led the Turks to a settled life. This process caused the disappearance of the warrior identity of Turkish

women during the Uyghur period. This also shows that religious motives shaped social life and negatively affect the status of women in society.

After the acceptance of Islam, the army in the Turkish States was formed with an understanding according to which the male element was dominant. While the army in the pre-Islamic Turks consisted of all voluntary members of the society, men and women; regular units of men which included the elements of local and foreign countries were formed within the armies of Karahanli, Ghaznavid, Seljuk, and Ottoman states as the Turkish-Islamic States. This shows that the states in question formed professional associations for the army, but they did not assign women to serve in the army. It is considered that Arab, Iranian, and Byzantine cultures were influential in this situation after the adoption of Islam. It is predicted that military matters such as the physical strength required by the war conditions of the period and the difficulty of using warfare tools and equipment also affected this process of exclusion of women.

However, it is seen that women took part in some battles voluntarily during the Ottoman Empire period. For example, during the 1877-1878 Crimean War (War of 93) with the Russian Tsardom, Nene Hatun from Erzurum participated in the battles to prevent the region from falling into the hands of the enemy. Again, in 1897, a Turkish woman named Ayşe under the pseudonym “Kose Mehmed from Aydın” served in the army for two years. When the truth was revealed during a health examination, she was dismissed from the army.

With the turn of the 19th century, the status of women in social life began to be discussed, and within this context, the idea that women should have equal rights with men was brought to the agenda. This change and transformation around the world also affected Ottoman society. After the proclamation of the Second Constitutional Monarchy, there has been an increase in the number of women in working life. Besides this increase, women were appointed to some of the civil service positions vacated by the men who joined the army due to the ongoing wars in this period.

During the First World War, women were employed in fields of road construction, tailoring, and agricultural activities behind the front lines of battles by forming battalions of workers. During the Turkish War of Independence, women served in the army based on their personal choices and

contributed to the liberation of the Turkish homeland and independence. Halide Corporal, Nezehat Corporal, Şerife Bacı, Fatma Seher Hanım, Kara Fatma of Tarsus, Halime Sergeant, Tayyar Rahmiye, Ayşe Sergeant, Asker Saime, Guide Hatice, and Gördesli Makbule were among the Turkish women who stepped forward during the War of Independence.

With the proclamation of the Republic, Turkish women began to gain equal rights with men in every field. The support of the founder of Türkiye, Mustafa Kemal Atatürk, played an important role in this process. The most important indicator of this support was the fact that he gave his adopted daughter Sabiha Gökçen aviation training and that she became the world's first female fighter pilot. However, in the first years of the Republic of Türkiye, the conditions in the country did not allow the admission of female students to military schools.

The importance given to human rights throughout the world after the Second World War has increased the level of pressure on the demands for a fair representation within societies, widening the spectrum of conscription, and equal treatment of all elements of populations in terms of their eligibility for military service. The idea of establishing professional armies instead of mass armies formed by conscription during the construction of the modern state has been effective in recruiting female soldiers to the army. The liberal change and transformation that Türkiye experienced after the Second World War and the polyphony brought by the multi-party-political life also affected this process.

The issue of admitting female students to military schools for the first time became an issue on the agenda through a petition by a woman named İnci Arcan. As a result, female students began to be admitted to the Military Academy in 1955 with the decision of the then government. This acceleration, which started with the Turkish Military Academy, has led to the admission of female students to the Naval and Air Force Academies. In 1960, the admission of female students to military schools was terminated. The conditions of the period were effective in this decision.

With the changing conditions in the world and the increasing value given to women's rights, female students have started to be admitted to military academies again since 1992. At the end of the 20th century, it is evaluated that gender equality, individual dignity, social integrity, the

sanctity of human life, and the humanist perspective are effective. The changing war environment and war systems of the 21st century made it compulsory for all men and women to take part in the army. The historical perspective has shown that the personal preference of Turkish women paved the way for them to take part in the army professionally over time.

Çatışma Beyanı:

Araştırmanın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

Kaynakça

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (CDAB)

BEO, 1052.78847.

İ.HÜS, 59.47.

BEO, 1052.78853.

MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı-ATASE) Arşivi

BDH, K: 1941, D: 303, F: 1-53.

BDH, K: 1941, D: 303, F: 1-50.

BDH, K: 1941, D: 303, F: 1-57.

BDH, K: 1941, D: 303, F: 1-65, 1-66.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-32.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 7.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-33.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 8.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-34.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 10.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 5-1, 10.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 10.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 10-1.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 12.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 13-1.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 13-2.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 13.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-4.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-7.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-8.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-9.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 36.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 36-1.

İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 36-2.

- İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 36-3.
İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 36-4.
İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-6.
İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-5.
İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 5-1.
İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 12.
İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 18-1.
İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-6.

Basılı Eserler

- AKSOY İlhan (2016). “Toplumsal ve Siyasal Süreçte Türk Kadını”, *Yasama Dergisi*, 32, 7-20.
- AKTAŞ Akın (2019). Nene Hatun’un Hayatı ve Nene Hatun Bibliyografyası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Giresun.
- ARSLAN Lütü (2019). “Millî Mücadele Döneminde Manda ve Himaye Tartışmaları ve Mandacılık Yaklaşımları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 64, 1-38.
- ASLAN Yavuz (2006). “Türk Bağımsızlık Savaşı’nın Kadın Kahramanlarından Ayşe Çavuş ve Onunla Yapılan İki Mülakat”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6:37, 216-217.
- AKTAŞ Şerif (1992). “Halide Edip Adıvar”, *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, Cilt: 11, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 60-65.
- AVCI Müşerref (2016). “Osmanlı Devleti’nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”, *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (TAED)*, 55, 225-254.
- AYSAL Necdet (2020). “Ulusal Direnişin ve Umudun Adı: Mustafa Kemal Paşa-Ankara”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 6:10 (Millî Mücadele’den Millî Egemenliğe Karadeniz Özel Sayısı), 215-229.
- BALCI Meral ve KARADENİZ Yeşim (2018). “Cumhuriyet Modernleşmesinin Genç Kadın Pilotu”, *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 2:1, 1-7.
- BOZKURT Celil (2021). “Birinci Dünya Savaşı’nda Siyonizmle Mücadele ve Yahudi Tehciri: Gazze ve Yafa’nın Tahliyesi”, *Bellefen*, 85:302, 193-225.
- ÇAM Fatma Bağdatlı (2015). “Avrasyalı Atlı-Savaşçı Kadınlar”, *Höyük Dergisi*, 8, 71-80.
- ÇANDARLIOĞLU Gülçin (1977). *Türk Destan Kahramanları*, And Yayınları, İstanbul.
- ÇAVDAR Döndü (2015). “Millî Mücadele’de Kahraman Türk Kadınları”, *Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi (TÜRKTÖB)*, 4, 62-65.
- ÇUBUKÇU Hatice (2015). “Bâcivân-ı Rûm ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5, 217-231.
- ERGIN Muharrem (1958). *Dede Korkut Kitabı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- GÖLTEKİN Serhan ve ÖZDEMİR Ayşegül (1998). “Kadın Subayların Türk Deniz Kuvvetlerindeki Yeri ve Görevleri”, *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı Bildirileri*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, 323.
- GÖMEÇ Sadettin (2008). “Uygur Türklerinin Tarihi ve Kültürü”, *Kuruluş ve Çöküş Süreçlerinde Türk Devletleri Sempozyumu Bildirileri (5-6 Kasım 2007)*, Sakarya Üniversitesi Basımevi, Sakarya, 42-43.
- GÖNENÇ Aslı Yapar (2004). “Anadolu Ajansının Türk Basın Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 19, 83-92.
- HERODOT (2019). *Tarih* (çev.) Muntekim Ökmen, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

- HÜRKAN Serhat (2016). *Türkiye'nin İlk Kadın Subayları*, Sinemis Yayın Grup, Ankara.
- KALYENCIOĞLU H. Derya (2007). *Tarihi Gelişim İçinde Hava Harp Okulu-III (2001-2006)*, Hava Harp Okulu Komutanlığı, İstanbul.
- KAPUCU Davud (2022). "Arşiv Belgeleri Çerçevesinde İnönü Muharebelerinin Kazanılmasında Türk Havacılarının Katkısı", *Belgi Dergisi*, 23, 73-98.
- KAPUCU Davud ve KORKMAZ Erdal (2020). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Askeri Hava Seyahatleri*, Karakum Yayınevi, Ankara.
- KARAŞEN Özcan (1967). "Nene Hatun'un Kısaca Hal Tercümesi", *Nene Hatun Aylık Okul Yayın Organı*, 2:6, 1.
- KEMAL Cemal (2007). "Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Musul Meselesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 10:40, 643-691.
- KOCA Salim (2003). *Türk Kültürünün Temelleri II*, Başkent Matbaacılık, Ankara.
- KÖSTÜKLÜ Nuri (2008). "Milli Mücadele'de Akşehir", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXIV:71, 299-318.
- KURT Deniz PEHLİVAN Yavuz ve KORKMAZ Erdal (2020). *Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kuvvetleri (Harekât ve Teşkilatlanma Tarihi 1952-2020)*, Cilt: III, Hava Basımevi, Ankara.
- NİZAMU'L-MÜLK (1976). *Siyâset-nâme* (yay.) Mehmet Altay Köymen, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- ÖZKIRAZ Ahmet ve ARSLANEL Nazan (2011). "2. Meşrutiyet Dönemi'nde Kadın Olmak", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3:1, 1-10.
- SARIÇOBAN Gülay (2017). "Milli Mücadele'de Anadolu Kadını", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21:4, 1331-1346.
- SARIHAN Zeki (2006). *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, Cumhuriyet Kadınları Derneği Yayınları, Ankara.
- SARISAMAN Sadık (1997). "Birinci Ordu Birinci Kadın İşçi Taburu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8:39, 695-723.
- SEGAL David R. SEGAL Mady Wechsler ve REED Brian J. (2015). "Modern Ordu Teşkilatında Çeşitlilik ve Vatandaşlık", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3:31, 25-44.
- SÜMER Tülin (1968). "Türkiye'de İlk Defa Kurulan Kadınları Çalıştırma Derneği", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, II:10, 59-63.
- SUNAL Ayşegül (2019). *Medyada Kadın Asker Temsilinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- TOPRAK Zafer (1988). "Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, Kadın Askerler ve Millî Aile", *Tarih ve Toplum Dergisi*, 51, 34-38.
- TUNCER Hüner (1989). "Türk Kadınının Geçirdiği Evrimin Tarihçesi ve Bugünkü Durumu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 4:16, 163-172.
- UÇAROL Rifat (1987). *Tarihi Gelişim İçinde Hava Harp Okulu (1951-1987)*, Hava Harp Okulu Komutanlığı, İstanbul.

Sürelî Yayınlar

Hava Kuvvetleri Dergisi

Mehmetçik Vakfı Dergisi

Milliyet Gazetesi

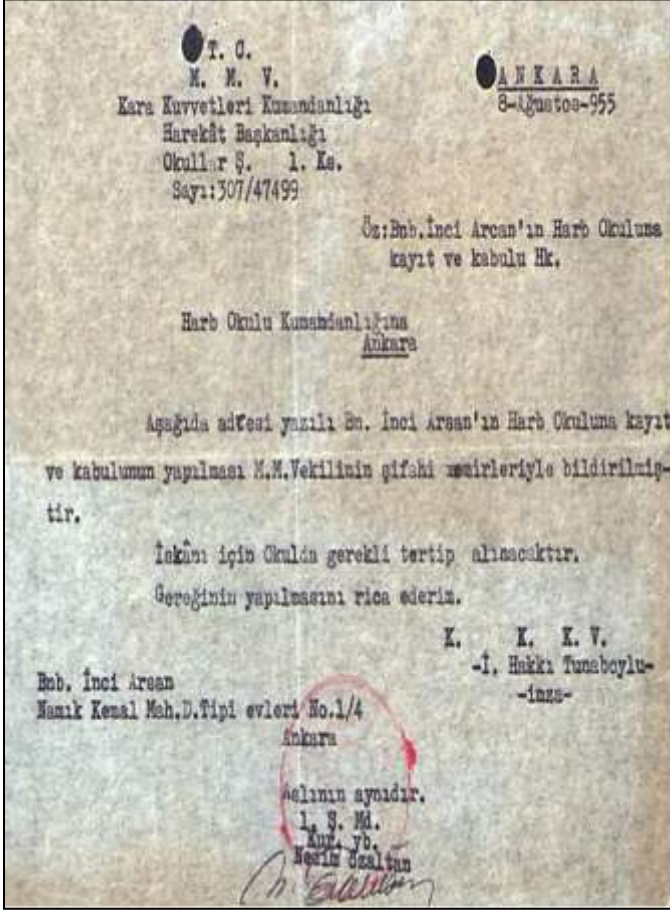
İnternet Kaynakları

https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=335&dil=1 erişim 26.03.2022.

https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=335&dil=1 erişim 26.04.2022.

Ekler

Ek-1

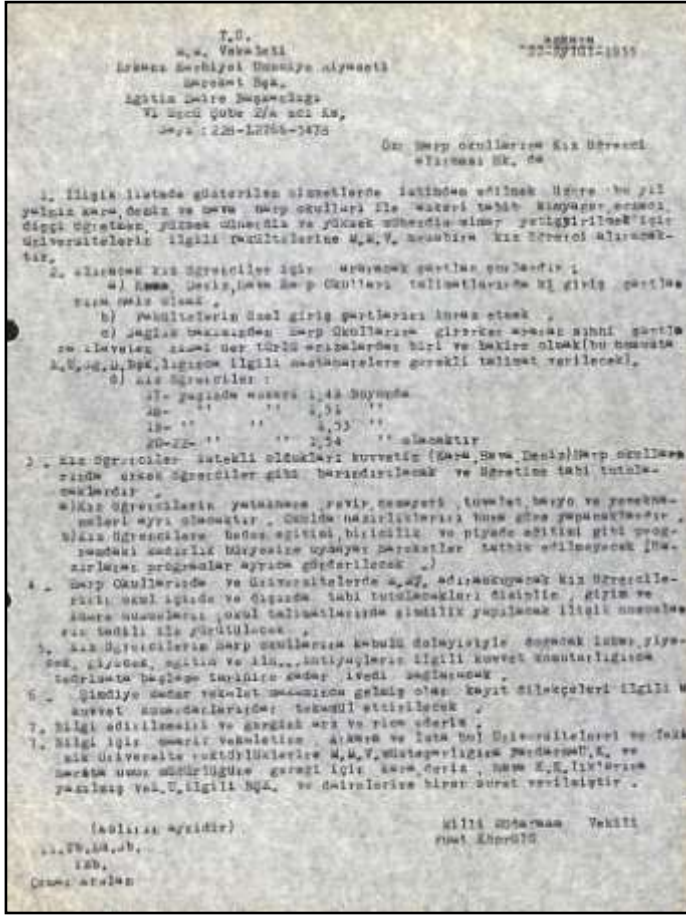

Türk Ordusunun İlk Kadın Subayı İnci Arcan'ın
Kara Harp Okulu'na Kabulüne Dair Yazı⁵⁴

⁵⁴ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağışı, Belge No: 5-1.

Ek-2

Muvazzaf Subay Olarak Yetiştirilecek Kız Öğrenciler İçin Hazırlanan Talimat, 22 Eylül 1955.⁵⁵

⁵⁵ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 12.

Ek-3

Türk Ordusu'na Alınan Kadın Subayların Kıyafetlerini Gösterir Broşür.⁵⁶

⁵⁶ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 18-1.

Ek-4

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Adına Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde Okuyan Kız Öğrenciler.⁵⁷

⁵⁷ ATASE Arşivi, İnci Arcan Uysal Bağış, Belge No: 16-6.

Ek-5

Türk Ordusunun İlk Kadın Jet Pilotu Levan Altınçekiç'e TBMM Tarafından Plaket Verilmesine Dair Resmî Yazı, 19 Kasım 1984.⁵⁸

⁵⁸ Kurt vd., *Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kuvvetleri*, s. 510.

YAYIN İLKELERİ

Güvenlik Stratejileri Dergisi'ne gönderilen çalışmalar daha önce yayımlanmamış ve ilgili alana katkı sağlayacak özgün çalışmalar olmalıdır. "Yayın Etiği ve Değerlendirme Süreci"nde yer alan parametreler dışında deskriptif ya da ilgili konuda mükerrer olan çalışmalar değerlendirme safhasına alınmayacaktır. Bilimsel toplantılarda sunulmuş bildiriye dayanan çalışmalar, ilgili bildiri kitabında yayımlanmamış olması ve bu durumun Editörler Kuruluna belirtilmesi koşuluyla kabul edilebilir.

Güvenlik Stratejileri Dergisi'nin etik ilkeler ve yayın politikası Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından yayınlanan rehberler ve politikalar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Yayın ilkeleri, yazarlar ile ilişkiler ve hakemlerle ilişkiler konularında ayrıntılı bilgiye dergimizin internet sitesindeki ilgili başlıklar altından erişilebilir. Yayımlanmak üzere <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrti> üzerinden *Güvenlik Stratejileri Dergisi*'ne iletilen makale metinleri, aşağıda belirtilen biçimsel özellikleri haiz ve konu/alan açısından uygun bulunmaları halinde alan uzmanı (en az) iki hakeme gönderilir. Yazarlar, Yayın Kurulu tarafından reddedilen çalışmalarını hakem raporları çerçevesinde gözden geçirerek *Güvenlik Stratejileri Dergisi* editörlüğüne gönderir. Bu çalışmalardan yeterli değişiklik yapılmadığı tespit edilenler yazarlarına iade edilir ve süreç sona erer. Yeterli değişiklik yapıldığı tespit edilen çalışmalar ise tekrar değerlendirme sürecine alınır. Hakem raporları tavsiye niteliğindedir ve yayın kararı Editör Kurulu tarafından alınır.

Güvenlik Stratejileri Dergisi'ne yabancı dilde makale gönderen yazarlar, çalışmalarını makale yazım dili anadili olan ve alanında yetkinliği bulunan bir akademisyene/uzmana "son okuma" yaptırıp bunu ibraz etmekle yükümlüdür.

Güvenlik Stratejileri Dergisi'nde yayımlanan çalışmalarda ifade edilen görüşler yazarların şahsi bilimsel değerlendirme ve görüşleri olup, mensubu oldukları kurum ve kuruluşlar ile derginin yayımcısı olan Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün ve Millî Savunma Üniversitesi'nin kurumsal kimliğini bağlamaz ve bu kurumların görüşü olarak lanse edilemez.

Dergide yayın yapmış tüm yazarlar, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*'nin doğal hakemleri sayılmaktadır. Yayın Kurulu'nun talebi üzerine yazarlar en az bir defaya mahsus hakemlik yapmakla mükelleftir.

Makale Metin Şekil Esasları

1. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*'nin yayın dili Türkçedir. Ancak İngilizce, Almanca ve Fransızca makale ve değerlendirme yazıları da yayımlanabilir. Türkçe makalelerin imla ve noktalamasında Türk Dil Kurumu kurumsal web sayfasında yer alan güncel sözlük ve yazım kuralları esas alınır. Gönderilen makaleler dil ve anlatım açısından bilimsel kıstaslara uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.

2. Gönderilen makale metni (öz, *abstract*, kaynakça, geniş özet-*summary*- ve dipnotlar dâhil) asgari 6000, azami 10.000 kelime olmalıdır. Belirtilen sınırların üzerinde veya altında olan çalışmalar değerlendirilmeden yazara iade edilir.

3. Makalelere Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış azami 200 kelimelik öz ve beş anahtar kelime (İngilizce *abstract* ve *keywords*) eklenmelidir. Öz, makalenin kaleme

alınma amacını, yöntemini, hipotezini/araştırma sorusunu, bulguları ve sonucunu kısaca belirtmelidir. Öz yazımında “bir kısa, iki uzun cümle” prensibine riayet edilmelidir. (Almanca veya Fransızca olarak hazırlanan makalelerde Türkçe ve İngilizce öz/abstract ve anahtar kelime/keywords yanı sıra makalenin yazıldığı dilde de yukarıdaki ilkelerle öz ve anahtar kelime eklenmelidir.) Ayrıca makalenin sonunda 750 kelimeyi geçmeyecek şekilde geniş özete (summary) yer verilmelidir. Geniş özet, öz kısmında yer verilen hususlara ilave olarak vurgulanması gerekli görülen noktaları, tartışmaları ve makalenin genel akışını içermelidir. Türkçe hazırlanan makalelerde söz konusu geniş özet İngilizce; İngilizce hazırlanan makalelerde geniş özet Türkçe yazılmalı; Almanca ve Fransa hazırlanan makalelerde ise geniş özet hem İngilizce hem Türkçe olarak hazırlanmalıdır.

4. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*'ne gönderilen makaleler Microsoft Word programında Times New Roman karakteri kullanılarak 11 punto yazılmalıdır. Dipnotlar ise 9 punto yazılmalıdır. Metnin paragraf özellikleri hizalama iki yana ve satır aralığı 1,5 iken dipnotlarda paragraf özellikleri iki yana hizalı ve 1 satır aralığında olmalıdır. Sayfa numaraları sayfa altında verilmelidir.

5. Yazar adı, İngilizce ve Türkçe olarak yazılan makale başlığının altına yazılmalı; yazarın unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 9 punto yazılarak belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde ve sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir. Makalelerde ikili alt başlık sistemi kullanılmalıdır. Alt başlıklar koyu yazılmalı ve (giriş ile sonuç dışında) rakam ile numaralandırılmalıdır.

6. Metnin içindeki alıntılar çift tırnak ile gösterilmeli; üç satırı geçen alıntılar yeni bir paragraf olarak, içerden, tek aralık ve iki yana yaslı şeklinde yazılmalıdır. Alıntı içerisindeki alıntılar tek tırnak içerisinde gösterilmelidir. Metin içinde vurgulanmak istenen kelimeler koyu veya altı çizili yapılmamalı, çift tırnak içerisinde yazılmalıdır.

7. Makalelerin hazırlanmasında kullanılan kaynaklara yapılacak atıflarda aşağıdaki Yazım Kurallarına uyulmalıdır. Bu kurallara riayet etmeyen çalışmalar, doğrudan reddedilecektir.

8. Birden fazla kez aynı kaynağa atıfta bulunulduğunda; ilk atıfta künye tam olarak verilmeli, ikinci atıfta yazarın soyadı ve çalışmanın kısaltılmış başlığı kullanılmalıdır. Birbirini takip eden dipnotlarda aynı kaynağa yapılacak atıflarda ise soyadı ile birlikte “age” kullanılmalıdır. (Yabancı dildeki makalelerde “Ibid.” kullanılmalıdır.)

9. **Dipnotlarda atıflar** şu şekillerde verilmelidir:

9.1. **Kitaplara yapılan atıflarda** yazar adı ve soyadı, *eser adı*, (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih ve sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilmelidir.

¹ Morris Janowitz, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*, Free Press, New York, 1964, s. 210.

² John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, 1st edition, New York, 2008, s. 92.

³ Mustafa Aydın, Mitat Çelikpala vd., *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 79.

⁴ Janowitz, *The Professional Soldier*, s. 155.

⁵ Age, s. 156.

9.2. Makalelere yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, “makale adı” (varsa çeviren), yayımlandığı süreli yayının adı, yayımlandığı yıl, sayı ve cilt numarası, alıntının yapıldığı sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilecektir. Ansiklopedi maddelerine yapılan atıflarda da makalelere atıf şekli kullanılacaktır.

Adam Grissom, “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 2006, s. 910.

Özlem Durgun ve Mustafa Caner Timur, “Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 2017, s. 119.

Lütfi Sürücü, Fehiman Eminer ve Murat Sağbaş, “The Relationship of Defense Expenditures and Economic Growth Examples of Turkey and China (2000-2020)”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:41, 2022, s. 175.

Dört ve daha fazla yazarlı makalelerde birinci yazardan sonra Gültekin Yıldız vd. şeklinde kısaltma yapılır.

Derleme kitaplar ve bildiri kitaplarında bölüm/makale:

Engin Avcı, “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Toplum Kazandırma”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, (ed.), *Uluslararası Güvenlik Kongresi, Kuram, Yöntem, Uygulama*, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 2019, s. 433.

İnternette Makale:

George F. Kennan, “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, July 1947, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, erişim 21.11.2019.

Kaan Kılıç, “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasarastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, erişim 21.05.2022.

“War in Ukraine”, www.internetkaynak.com, erişim 10.05.2022.

9.3. Tezlere yapılan atıflarda, yayımlanmamış tezlerin başlıkları için italik kullanılmayacaktır. Yazar adı ve soyadı, tezin adı, tezin derecesi, tezin yapıldığı kurum ve enstitü, yapıldığı yer ve tarih, sayfa numarası aşağıdaki şekilde verilecektir.

Tolga Öz, *Reverse Logistics and Applications in the Defense Industry*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2007, s.60.

10. Ekler yazının sonunda verilmeli ve altında belgenin içeriği ve kaynağına dair kısa bilgi yer almalıdır. Tablo, Grafik ve şekiller, Ekler kısmında verilebileceği gibi metin içerisine de yerleştirilebilir. Metin içerisinde verilmeleri durumunda tablo ve şekiller kendi içinde sıralanarak numaralandırılmalı (Tablo: 1, Şekil: 2 gibi) ve gerek bu numara gerekse tablo veya şeklin içeriğine dair tanıtıcı başlık tablo ve şeklin üst orta kısmında verilmelidir. Tablo, şekil, grafik ve resim için alıntı yapılmış ise mutlaka kaynak belirtilmelidir.

11. Aday makale metinlerinin sonlarında, alfabetik sıraya göre tasniflenmiş kaynakça yer almalıdır. İnternet kaynakları kaynakçanın sonuna eklenmelidir. Kaynakça

düzenlenirken yazarın önce soyadı (BÜYÜK HARFLERLE) ve ardından adı yazıldıktan sonra, metin içindeki dipnotlarda yer alan bilgiler aynen aktarılmalıdır.

Kaynakça Örneği

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları(Varsa)

İlgili arşivin kendi atf kuralları dikkate alınmalıdır.

Basılı Eserler

AVCI Engin (2019). “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Topluma Kazandırma”, (ed.) Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, *Uluslararası Güvenlik Kongresi, Kuram, Yöntem, Uygulama*, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 429-444.

GRISSOM Adam (2006). “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 905-934.

KALELIOĞLU Uğur Berk (2022). “Alman Askerî Sosyolojisi: Gelişim, Kurumsallaşma ve Sınırlılıklar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18: 41, 201-224,

MEARSHEIMER John J. ve WALT Stephen M. (2008). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, 1st edition, New York.

ÖZ Tolga (2007). Reverse Logistics and Applications in the Defense Industry, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

SCHELLING Thomas C. (2008). *Arms and Influence*, Yale University Press, Revised edition, New Haven.

YILDIZ Gültekin (ed.) (2017). *Osmanlı Askerî Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792 – 1918*, Timaş Yayınları, İstanbul.

İNALCIK Halil (2002). “Barbaros’tan İnebahtı (Leponto)’ya Akdeniz”, (ed.) Bülent Arı, *Türk Denizcilik Tarihi*, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 141-154.

İnternet

KENNAN George F. (1947). “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, erişim 21.11.2019.

KILIÇ Kaan, “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasarastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, erişim 21.05.2022.

“War in Ukraine”, www.internetkaynak.com, erişim 10.05.2022.

SUBMISSION GUIDELINES

Articles submitted to the *Journal of Security Strategies* (JSS) shall not be previously published and shall be authentic in a way that it will contribute to literature of the relevant field. Articles, which are descriptive, expect for the stated parameters in the “Publication Ethics and Evaluation Process” or which are repetitive in their field, will not be taken into evaluation. Articles based on presentations submitted in scientific meetings may be accepted for evaluation, provided that they have not been published in the proceedings of the meetings and that the authors inform the editors so.

The ethical principles and publication policy of the *Journal of Security Strategies* have been prepared in accordance with the guidelines and policies published by the Committee on Publication Ethics (COPE). Detailed information on publication principles, relations with authors and relations with referees can be found under the relevant sections on the website of our journal.

If the articles submitted via <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrti> comply with the formatting principles presented below and is found to eligible in terms of subject/field, they are assigned to (at least two) referees who are experts in the field for review and evaluation. The authors may re-submit their articles, which are rejected by the Publication Committee, after they revise their work in accordance with the reports of reviewers. If the article is considered to be ill-revised, it is rejected and the process is over. If the article is considered to be revised properly, it is taken as a newly submitted article into the reviewing process. The reports of the referees are of advisory nature and the decision to publish is taken by the Editorial Board.

Authors, who send articles in a foreign language to the Journal, are obliged to get their work proof-read by a native speaker academic who is considered as an expert on their field and to provide an evidence of this proof-reading.

Opinions expressed in the articles published in the Journal are the personal scientific evaluations of the authors and are not, in any way, the institutional views or opinions of their own organizations/institutes or of the Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute or the Turkish National Defence University.

The authors whose articles have been published in the Journal of Security Strategies are considered as natural peer-reviewers of the Journal and they are obliged to perform a peer-review at least once upon the request of the Editors.

Formatting Principles for Articles

1. The publication language of Journal of Security Strategies is Turkish. However, articles written in English, German, and French may also be published. The texts submitted shall be clear and understandable and be in line with scientific criteria in terms of language and expression.

2. The article submitted shall have minimum of 6000 words and maximum of 10,000 words including abstract, summary, bibliography, and footnotes. The articles which are below the minimum or above the maximum counts of words are returned to the authors without being evaluated.

3. The articles shall be submitted with the abstract no longer than 200 words and five keywords. The abstract shall include purpose, method, hypothesis/question, and findings of the article and present the conclusion reached in the article shortly. While writing the abstract, the author shall comply to the rule of “one short and two long sentences”. (In the articles written in German or French, abstracts and keywords in Turkish and English shall be added, as well as the abstract and keywords in the original language of the article.) The article shall also have a summary no longer than 750 words at the end of the text. The summary shall include the points and arguments, which are considered to emphasize and the general outline of the article, in addition to the points pointed out in the abstract. In the articles written in Turkish, the aforementioned extensive summary shall be in English. For articles written in English, extensive summary shall be written in Turkish. The articles written in German or France, the extensive summary shall be written in both English and Turkish.

4. Articles submitted to the Journal of Security Strategies shall be written using the program Microsoft Word in 11 font size in the text and 9 font size in the footnotes. Paragraph properties of the text shall be aligned and line spacing of 1.5 line and paragraph properties of the footnotes shall be aligned and line spacing of 1 line. The page numbers shall be at the bottom of the page.

5. Name of the author shall be placed under the title of the article; their title, place of duty and e-mail address shall be indicated in the footnote with (*) in 9 font size. Footnotes for other explanations shall be provided in numbers at the bottom of the page. The article shall have two-level subheadings and these subheadings shall be written bold and numbered (except for introduction and conclusion).

6. Citations in the text shall be shown with double quotes (“...”) and citations with more than three lines shall be written as a new paragraph as an inward, single spaced and aligned paragraph. Citations within citations shall be shown with a single quote (‘...’). The words to be emphasized within the text shall not be written in bold or underlined but shall be written with double quotes (“...”).

7. The citations shall be made according to guidelines presented below. Articles, which do not comply with these guidelines, will be rejected directly.

8. Multiple references for the same publication shall be made by fully complying with the guidelines below in the first reference and then by using the surname and the shortened name of the study. For multiple references in subsequent footnotes, the phrase “ibid” shall be used.

9. **The citations in the** shall be written as follows:

9.1. Books: name and surname of the author, *name of the book*, (volume number, if any), (translator, if any), publishing house, place of publication, date of publication, and page number shall be given in order in accordance with the following examples.

¹ Morris Janowitz, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*, Free Press, New York, 1964, s. 210.

² John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, 1st edition, New York, 2008, s. 92.

³ Mustafa Aydın, Mitat Çelikpala vd., *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 79.

⁴ Janowitz, *The Professional Soldier*, s. 155.

⁵ Ibid, p. 156.

9.2. Articles: name and surname of the author, “name of the article” (translator, if any), *name of the periodical*, date of publication, number and volume, page number of the reference shall be given in order in accordance with the following examples. For the reference to the encyclopedia articles, same rules apply.

Adam Grissom, “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 2006, s. 910.

Özlem Durgun ve Mustafa Caner Timur, “Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 2017, s. 119.

Lütfi Sürücü, Fehiman Eminer ve Murat Sağbaş, “The Relationship of Defense Expenditures and Economic Growth Examples of Turkey and China (2000-2020)”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:41, 2022, s. 175.

In the articles with four or more authors, the names are abbreviated after the first author, as “Gültekin Yıldız et al.”.

Chapters/articles in edited books and proceedings books:

Engin Avcı, “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Toplum Kazandırma”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, (ed.), *Uluslararası Güvenlik Kongresi, Kuram, Yöntem, Uygulama*, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 2019, s. 433.

Online articles:

George F. Kennan, “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, July 1947, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, erişim 21.11.2019.

Kaan Kılıç, “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasarastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, erişim 21.05.2022.

“War in Ukraine”, www.internetkaynak.com, erişim 10.05.2022.

9.3. Theses/dissertations, no italics shall be used for the titles of the unpublished theses/dissertations. Name and surname of the author, title of the thesis/dissertation, degree of the thesis/dissertation, institution, or institute to which it was submitted, place and date, page number shall be given in accordance with the following example.

Tolga Öz, Reverse Logistics and Applications in the Defense Industry, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2007, s.60.

10. Attachments shall be presented at the end of the text and brief information as to the content and source of the document shall be presented at the bottom of it. Tables and figures (including graphics) may be presented within the text of the article as well as in the attachments. If they are to be presented within the text of article, tables, figures, and graphics shall be numbered in their own order (such as Table 1, Figure 2, etc). The number of the table or figure and the introductory title regarding the content

of it shall be given at the bottom of the table or figure centered. If citations are made for tables, figures, graphics and pictures, the sources of the citations shall be given with a footnote.

11. Resources shall be sorted alphabetically in a bibliography at the end of the article. Internet sources shall be added at the end of the bibliography. The entries of the bibliography shall be written by putting the surname of the author first (IN CAPITAL LETTERS) and then name of the author; then all the other information of the sources shall be included as done in the references.

REFERENCES SAMPLE:

REFERENCES

Archival Sources (If available)

The referencing rules of the relevant archive should be taken into account.

Published Works

AVCI Engin (2019). “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Topluma Kazandırma”, (ed.) Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, *Uluslararası Güvenlik Kongresi*, Kuram, Yöntem, Uygulama, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 429-444.

GRISSOM Adam (2006). “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 905-934.

KALELİOĞLU Uğur Berk (2022). “Alman Askerî Sosyolojisi: Gelişim, Kurumsallaşma ve Sınırlılıklar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18: 41, 201-224,

MEARSHEIMER John J. ve WALT Stephen M. (2008). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, 1st edition, New York.

ÖZ Tolga (2007). Reverse Logistics and Applications in the Defense Industry, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

SCHELLING Thomas C. (2008). *Arms and Influence*, Yale University Press, Revised edition, New Haven.

YILDIZ Gültekin (ed.) (2017). *Osmanlı Askerî Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792 – 1918*, Timaş Yayınları, İstanbul.

İNALCIK Halil (2002). “Barbaros’tan İnebahtı (Lepono)’ya Akdeniz”, (ed.) Bülent Arı, *Türk Denizcilik Tarihi*, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 141-154.

Internet

KENNAN George F. (1947). “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, erişim 21.11.2019.

KILIÇ Kaan, “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasarastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, erişim 21.05.2022.

“War in Ukraine”, www.internetkaynak.com, erişim 10.05.2022.